

ČLOVĚK
PROTI SOCIÁLNÍMU STÁTU
HENRY HAZLITT

**Člověk
proti
sociálnímu
státu**

Henry Hazlitt

Přeložil Vladimír Krupa

Stříbrný standard, s. r. o.
PRAHA 2010

Copyright © 2010 by Henry Hazlitt
Translation © Vladimír Krupa, 2010
Cover © ????? ?????, 2010
Copyright © Stříbrný standard, s. r. o., 2010

ISBN 978-80-904710-1-6

Poznámka překladaatele

Tento soubor esejů Henryho Hazlitta sepsaný na konci 60. let, se dnes už nemusí v některých pasážích jevit aktuální. Bretton-Woodský měnový systém je už dávnou minulostí. Monetaristické revoluci se podařilo zkrotit inflaci na méně tragickou míru. Přesto si myslím, že je užitečné si některé věci připomínat. Nejen jako zajímavý dobový dokument, ale také proto, že některé mylné ekonomické názory mají nepříjemnou vlastnost, že se po čase znovu objeví a jako „nové a neotřelé“ mohou ovládnout politickou praxi a akademickou půdu.

Předmluva autora

Tato kniha je rozšířením pamfletu, který se objevil v srpnu 1968 pod názvem *Život a smrt sociálního státu*. Velká část materiálů je nová, ale některé kapitoly se již objevily v časopisu *The Freeman* (jednou měsíčně ho vydává Foundation for Economic Education, Irvington-on-Hudson, New York), části některých kapitol se objevily v mých novinových sloupcích pro *Los Angeles Times* a kapitola 16 byla zveřejněna v Evropě ve formě pamfletu v angličtině, francouzštině a němčině zásluhou INFRA (The International Freedom Academy). Jsem vděčný vydavatelům za laskavé svolení tyto materiály opět publikovat.

HENRY HAZLITT
Srpen 1969, Wilton, Connecticut

Okamžitá utopie

V dnešní Americe většina starší generace — a také spousta mladých — je vyděšena nihilismem samozvané Nové generace a jejími požadavky nedosažitelných reforem nebo požadavky na zničení čehokoli zavedeného.

Ale cynismus, nihilismus a revolta mladých a dokonce některých jejich rodičů, jsou následkem jedné příčiny. V minulé generaci politici a vláda slibovali voličům, že jim mohou zařídit nejen trvalý stav plné zaměstnanosti, prosperity a „ekonomického růstu“, ale také vyřešení dlouhotrvajícího problému chudoby a to vše prakticky přes noc. Nejenže výsledky těchto snah zůstaly daleko za sliby, ale samotný pokus je splnit, přinesl enormní zvýšení státního utrácení, enormní daňovou zátěž, chronické deficity, chronickou inflaci a ztrátu kupní síly výdělků a úspor lidí. „Sociální zabezpečení“ přineslo ve skutečnosti hrozné zvětšení sociální nejistoty.

Dalším výsledkem slibování okamžité utopie byl gigantický nárůst vládní moci — zasahování do každodenních detailů práce a života každého člověka. A jak státní moc vzrůstala, tak se také stávala koncentrovanější. Městské a venkovské samosprávy pomalu přicházely o pravomoci ve prospěch Států, Státy ve prospěch Federální vlády a Kongres ve prospěch úřadu Prezidenta.

Jedním ze znaků sociálního státu je soustřeďování moci a rozhodujících pravomocí do jednoho místa. To není žádná shoda okolností; to je nevyhnutelným důsledkem. Před 36 lety, přední švédský ekonom Gustav Cassel, vysvětlil v prorocké přednášce, jak „plánovaná ekonomika“, která trvá dostatečně dlouhou dobu, vede k despotismu.

„Vedoucí úloha Státu v ekonomických záležitostech, kterou si přejí zavést obhájci plánování, jak jsme se přesvědčili, je nezbytně spojená s ohromným množstvím státních zásahů, které mají neustávající kumulativní povahu. Arbitrárnost, omyly a nevyhnutelné rozpory takové politiky povedou, jak nám ukazuje naše zkušenost, k zesílení požadavků na racionálnější koordinaci nejrůznějších záležitostí a tedy na sjednocení a centralizaci rozhodovacího procesu. Z tohoto důvodu se plánované ekonomiky vyvíjejí směrem k diktatuře.“

Následující kapitoly této knihy detailně popisují ideologii a metody stojící za současnou inflací a rozmachem státní moci a situace, ke kterým to povede. A nakonec se věnují nástinu řešení k obrácení těchto zlověstných trendů, které představují hrozbu nejen pro ekonomickou budoucnost, ale pro budoucnost jako takovou.

Spása skrze vládní utrácení

V ranných třicátých letech, kdy vrcholila Velká deprese, se dostala do módy teorie, že prvotní příčinou všech depresí je nedostatečná poptávka. Lidé zkrátka nemají dost peněz a kvůli přemrštěnému pesimismu odmítají dostatečně utrácet. Řešení je tudíž jednoduché: v takové době by měla na místo lidí nastoupit vláda a odvážně zvýšit své vlastní výdaje, „přitlačit na pumpu“, a „uvést věci opět do pohybu“.

Naivní obhájci této teorie předpokládali, že větší vládní výdaje jsou dostatečnou odpovědí. Sofistikovanější obhájci si všimli, že zvýšené vládní výdaje nezvětší celkovou kupní sílu pokud bude rozpočet vyrovnaný a to, co vláda utratí navíc, si od lidí opět vezme prostřednictvím vyšších daní. Potřebovali tedy vymyslet, jak by se dalo utratit více *aniž* by se více zdaňovalo. Trik tedy spočíval v tom, mít vědomě nevyrovnaný rozpočet — vytvořit deficit.

Většina zastánců deficitu — včetně slavného Johna Maynarda Keynesa, hlavního tvůrce této teorie — veřejně vyjádřila víru, že požadovaný deficit může být financován prodejem dluhopisů přímo veřejnosti, která by je nakoupila ze svých úspor. Ale opět ještě sofistikovanější zastánci deficitu si všimli, že člověk, který si koupil dluhopis za 1 000 \$, se vzdal této kupní síly po dobu

splatnosti dluhopisu. Krátce, že ztratil přesně tolik kupní síly, kolik jí vláda získala. V celkové bilanci tedy žádná nová kupní síla nepřibyla.

Jak by tedy vláda vůbec mohla „vytvořit“ nějakou novou kupní sílu? To může udělat jedině tehdy, když nezvýší daně a svoje dluhopisy „prodá“ bankovnímu systému, a jestliže banky za ně „zaplatí“ vytvořením vkladu ve prospěch vlády ve svých účetních záznamech. To vede ke zvýšení „peněžní zásoby“ — což je zvýšení buď množství peněžních jednotek nebo volných bankovních vkladů.

Pokud jsou nové vládní dluhopisy prodány přímo členským bankám (jsou členy centrálního bankovního systému), pak je snaha k nárůstu „dolar za dolar“ peněžní zásoby ve srovnání s nominální hodnotou dluhopisů. Pokud se však vládní obligace dostanou do rukou Federální Rezervní Banky (FED), pak jsou použity k vytvoření toho čemu se říká „mocné peníze“ (high-powered money). To může vést k vytvoření až 6 dolarů „nových“ peněz za každý dolar vládních obligací.

Není jednoduché dát uspokojující a krátké vysvětlení tohoto jevu čtenáři, který nemá žádnou znalost monetární teorie. Když členská banka „koupí“ vládní dluhopis a „zaplatí“ za něj vytvořením záznamu o vkladu ve svém účetnictví, díky čemuž si může vláda z účtu tyto prostředky čerpat, pak přidává nové peníze k celkové peněžní zásobě. Vytváří z vládního slibu peníze a někdo by třeba řekl, že kouzlí peníze přímo ze vzduchu.

Nyní, když členská banka, která takový vládní dluhopis koupila, prodá tento dluhopis Federální Rezervní Bance, může za to požádat Rezervní banku o přípis ke svým rezervám. Pokud je členská banka „městskou bankou“, tak musí mít rezervy u Federální Rezervní Banky pouze do výše 16,5 % volných vkladů. To znamená, že členská banka může půjčovat a tedy vytvářet volné vklady do přibližně šestinásobné výše svých rezerv u Federální Rezervní Banky. To proto jsou peníze vytvářené přímo nebo nepřímo Federální Rezervní Bankou nazývány „mocnými“ penězi.

Takto je nová „kupní síla“ přivedena na svět. Takhle lidé budou mít více peněz, aby si mohli koupit víc zboží, stimulovat výrobu a obnovit prosperitu.

Tak to alespoň vyhlíží v tento okamžik. Ale brzy se objeví další následky.

Pokud existuje velká nezaměstnanost a „volná kapacita,“ nová peněžní kupní síla, skrze zvýšenou poptávku po komoditách, může vést ke zvýšení produkce a tedy ke zvýšení zaměstnanosti. Tohle bylo oslavováno jako velký Keynesův příspěvek ekonomické teorii a politice. Nicméně toto řešení krize v sobě obsahuje několik fatálních chyb.

Pokud nenastane nějaká vážná nerovnováha mezi cenami, náklady a mzdami, tak by v první řadě masivní nezaměstnanost vůbec neexistovala. Pokud existuje, tak jedinou správnou léčbou je individuální přizpůsobení cen, nákladů a mezd sobě navzájem — návrat k rovnováze. To však nastane automaticky jenom za předpokladu, že je konkurenčním silám na trhu ponecháno volné pole působnosti.

Důvodem, proč se zdá, že keynesiánská medicína může fungovat — za zvláštních okolností a pouze po krátkou dobu — je to, že zvýšením poptávky a cen, může zvýšit prodeje i míru zisku, a tím obnovit výrobu a zaměstnanost. Stejného výsledku by šlo dosáhnout ovšem mnohem efektivněji — a bez tíživých vedlejších účinků a pozdějších neblahých následků — obnovením volné konkurence a individuální koordinace cen a mezd.

Keynesiánci myslí v pojmech agregátů. Jejich opatřením je zvýšit celkovou peněžní zásobu, a tudíž přivést cenovou „hladinu“ dostatečně nad „mzdovou“ hladinu, aby se obnovila či udržela míra zisku, a tudíž, aby se kola průmyslu otáčela na plné obrátky.

Toto úsilí je vadné ve dvou aspektech. Mlčky se předpokládá, že existuje *stejně velký* nesoulad mezi cenami a mzdami a *stejně velké* procento „volné kapacity“ ve všech výrobních odvětvích. Ani jedna verze v praxi určitě není pravdou. Pokud se předpokládá, že „průmysl“ vyrábí na 80 % svojí kapacity, musíme mít na paměti, že toto číslo je v nejlepším případě *průměrem*. Může to

znamenat situaci, ve které průmyslové odvětví A vyrábí na 60 %, průmyslové odvětví B na 63 % a tak dále, až průmysl M funguje na 97 % a N na 100 %. Pokud se budeme snažit zvýšit peněžní zásobu natolik, abychom navrátili odvětví A a B k jejich plné kapacitě, můžeme naprosto „přehřát“ odvětví M a N a způsobit tak vážné nesnáze.

Navíc zvýšení peněžní zásoby, na rozdíl od keynesiánské teorie, způsobí tlak na nepravidelný růst cen dlouho před dosažením „plné kapacity“ a „nevyužité rezervy“ budou znovu vzrůstat — a to pouze z toho důvodu, že tyto „rezervy“ nejsou nikdy stejné ve všech průmyslových odvětvích. Po krátkém období, kdy se zvýší ceny a zvýší se poptávka po pracovnících, tak mzdy začnou růst rovněž. A jestliže tedy předchozí nezaměstnanost byla způsobena tím, že mzdy byly příliš vysoké ve vztahu k většině cen (tzn. byly příliš vysoké reálné mzdy), pak se nerovnováha mezi cenami a mzdami může znovu objevit. Pokud mezitím nebyla odstraněna její příčina, a tudíž se znovu objeví také nezaměstnanost. A v takovém případě keynesiánský recept předepisuje další a další vládní utrácení, větší deficity a víc nových peněz.

Takže keynesiánská medicína musí vést k chronickým deficitům a chronické inflaci peněžní zásoby. Tohle je přesně stav, v němž se dnes nacházíme. Není náhodou, že jsme měli osm deficitních rozpočtů po sobě, a že za posledních 38 let se rozpočet ocitl v deficitu 32 krát. Není náhodou, že se peněžní zásoba Spojených států (fyzická měna + disponibilní vklady tzv. indikátor M1) zvýšila více než pětinasobně — z 36 miliard dolarů na konci roku 1939 na 199* miliard dolarů v srpnu 1969. A také není náhodou, že navzdory ohromně zvýšené průmyslové produkci, se ceny spotřebního zboží zvýšily (do června 1969) o 164 %.

Dnes utratí Federální vláda za jediný rok 269 násobek toho, co utratila ve fiskálním roce před vypuknutím 1. světové války.

* Podle dnešních statistik vykazoval indikátor M1 v srpnu 1969 201,7 miliardy dolarů — fyzických peněz, bankovních vkladů s okamžitou splatností na vyžádání a cestovní šeky. (Pozn. Finist)

Dnešní vysoké vládní utrácení je přičítáno mluvčími vlády válce ve Vietnamu. Přesto jsou v návrhu rozpočtu na rok 1970 výdaje na obranu o 35,6 miliardy dolarů vyšší než v roce 1960, celkové výdaje jsou o 103,1 miliardy dolarů vyšší. To znamená, že na záležitosti netýkající se obrany jde o 67,5 miliardy dolarů více. Není to ani tak válka, ale odhodlání zavést sociální stát, co vede k tomuto neuvěřitelnému rozhazování.

Hlavní omyl keynesianství, tak jako všech inflacionistických léků je, že chronicky zaměňuje „příjem“ v podobě papírových peněz, s reálným příjmem spočívajícím ve zboží a službách. Je jistě možné zvýšit příjem v podobě papírových peněz do jakékoliv výše znehodnocením měny. Ovšem reálný příjem může být zvýšen pouze pilnější či efektivnější prací, větším šetřením, větším investováním a následkem toho všeho, větší produkcí zboží a služeb.

Nenechejme se tedy oslnit politiky, kteří poukazují na zvýšení dolarových příjmů nebo „hrubého národního produktu“, aby dokázali, že jsme se nikdy neměli tak dobře. V dnešní Itálii, následkem minulé inflace, stojí jeden americký dolar 624 liry. Takže každý s ročním příjmem nebo celkovým vlastnictvím ve výši 1 600 dolarů je milionářem ve vlastní měně.

„Dlužíme sami sobě“

Na počátku 1. světové války byl náš národní dluh necelé 1,2 miliardy dolarů. Na konci roku 1919 nabobtnal díky válce do výše 25,5 miliardy dolarů. Ale v té době ještě panoval v národě smysl pro odpovědnost. Nástupnickou republikánskou administrativou byla přijata rozumná politika — snižovat dluh téměř o 1 miliardu dolarů ročně, takže na konci roku 1930 klesl dluh na 16,2 miliardy dolarů.

Ale poté, daleko dříve než jsme museli jít do 2. světové války, sociální utrácení začalo stoupat. Nebyla žádná vůle vyrovnat rozpočet; kult deficitu převládl. Na konci fiskálního roku 1941, pět měsíců před Pearl Harborem, veřejný dluh dosáhl rekordní výše 55,5 miliardy dolarů. Válku jsme skončili s veřejným dluhem 260 miliard dolarů, ale tentokrát nenastalo žádné významné splácení, kromě téměř náhodného v letech 1948 a 1951. Chronický deficit nyní dosáhl výše 363 miliardy dolarů.

Je zábavné vzpomínat na odůvodňování, které provázelo projednávání každého deficitního rozpočtu. Nejprve každý prezidentský návrh vážně předpokládal přebytek rozpočtu v následujícím fiskálním roce, který se ukázal být deficitem ještě před koncem roku. Poté se říkalo, že rozpočet samozřejmě

bude vyrovnaný někdy v příštích letech, ale samozřejmě nyní to není možné.

Poté se nová doktrína začala prosazovat. Útočila stylem „hastroš“^{*}: na konzervativce, který údajně trval na každoročně vyrovnaném rozpočtu děj se co děj. Ale ne, odpovídala tato doktrína; rozpočet stačí vyrovnat jen čas od času. Ale velekněžové nové doktríny se nikdy nedostali k tomu, aby specifikovali, kdy přesně ten čas nadejde, a kdy bude už bezpečné vykazovat přebytky. Neukazovali přílišnou horlivost pro lpění na aritmetice dokonce ve vlastních návrzích. Tak jako jsme po osm let, od roku 1961 do roku 1968, měli nepřerušenu řadu deficitů v průměru 8 miliard dolarů ročně, neměli bychom v příštích osmi letech dosahovat průměrných ročních přebytků 8 miliard dolarů?

Argument pro vyrovnaný rozpočet „jednou za čas“ byl ve skutečnosti potichu opuštěn. Nahradil ho argument, že rozpočet by ve skutečnosti neměl být vyrovnaný *nikdy*, dokud není dosaženo plné zaměstnanosti nebo dokud hrozí, že bude menší než plná zaměstnanost. A to byl opět argument pro opakovaný deficit. Ačkoliv ekonomičtí poradci prezidenta Johnsona doporučovali, a také bylo zavedeno zvýšení daní (ale nikdy nedoporučovali omezit utrácení), nikdo již ani nesnil o tom, že by navrhoval přebytek nebo alespoň vyrovnaný rozpočet. Když představoval svůj rozpočet pro fiskální rok 1968, prezident Johnson plánoval deficit 4,3 miliardy dolarů hotovostního rozpočtu a 8,1 miliardy dolarů ortodoxního administrativního rozpočtu. (Skutečný schodek administrativního rozpočtu se vyšplhal na 25,4 miliardy dolarů). „*Snažit se snížit deficit pro rok 1968*“, pronesl svoje varování, „*by bylo neospravedlnitelné a škodlivé, protože by to ekonomickou aktivitu uvrhlo do deprese*“.

^{*} hastroš (anglicky straw-man) — polemická figura, kterou Karel Čapek popsal takto: „6. Imago je figura šestá. Záleží v tom, že se místo odpůrce, jaký skutečně je, podvrhne jakýsi světu nepodobný hastroš, načež se tento hastroš polemicky vyvrací. Například polemizuje se s něčím, co potíraný odpůrce nikdy neměl na mysli a nikdy v tom smyslu neřekl; dokazuje se mu, že je pitomec a že se mýlí, na jakýchsi thesích, které jsou opravdu pitomé a mylné, ale nejsou jeho“. (Pozn. Finist)

Takže důsledkem celé této filosofie je to, že je nebezpečné snažit se být jen o vyrovnaný rozpočet a místo snahy splatit nebo jenom zredukovat národní dluh, měli bychom připustit jeho neustálé zvyšování.

Podívejme se, co doopravdy znamená pouhé roční splácení úroků. V minulých osmi letech se zdvojnásobily z 8,3 miliardy dolarů v roce 1960, na 16 miliard dolarů v roce 1968. Takže splácení úroků je každým rokem vyšší než byla celková částka nutná pro chod vlády v roce 1941. A více než pětikrát vyšší než kolik si to vyžádalo v roce 1929.

V roce 1932 byl kandidát na prezidenta Franklin Roosevelt velmi znepokojen, protože národní dluh se zvýšil o 3 miliardy dolarů během předchozích dvou let. Ale od té doby, po celou generaci, byla velikost a růst národního dluhu zlehčován argumentem, že ty peníze vlastně „dlužíme sami sobě.“ To bylo ve třicátých letech prezentováno jako brilantní objev „nové“ ekonomie. Ale tento argument je ve skutečnosti tak starý, že byl důvěrně známý už velkému britskému filosofu Davidu Humovi, který na něj odpověděl ve své brilantní eseji v roce 1740: „*Praxe zadlužování bude skoro jistě zneužívána každou vládou... Samozřejmě nám říkají, že veřejnost není oslabena na úkor svých dluhů, protože ty jsou většinou pouze mezi námi*“. Ale Hume pokračuje dál k poznání, že věřitelé, kteří obdrží svůj úrok nejsou v žádném případě totožní s daňovými poplatníky, kteří ho musí zaplatit. Daňové břemeno splácení dluhu spočívá především na aktivních pracovnících a producentech a tudíž komplikuje výrobu. „*Kdybychom všechen výnos ze současných daní museli dávat na splácení dluhů*“, ptá se Hume, „*neznamená to, že by se musely daně zvýšit a zavést další? A nebyla by tato okolnost brána jako zhoubná a destruktivní?*“

„*Musím přiznat*“, píše ve svém eseji, „*že existuje podivná netečnost, daná dlouhým zvykem, která postihla všechny stavy, ve vztahu k veřejnému dluhu, takže nikdo vlastně ani nedoufá, že by se mohl nadít podstatného pokroku v jeho splácení.*“ Můžeme najít spoustu důkazů tohoto neodůvodněného uspokojení

také v dnešní době. Akademici dokonce soutěží jeden s druhým ve vynalézání důkazů o tom, že situace je nakonec velmi dobrá.

Oblíbeným argumentem posledních několika let se stalo, „že národní bohatství roste rychleji než národní dluh.“ To je „dokázáno“ statisticky. Uvádím jednu tabulku s takovým důkazem, období té, kterou jeden akademik prezentoval v roce 1964 (v miliardách dolarů):

	1945	1969
Národní dluh	260 \$	359 \$
Hrubý národní produkt	212 \$	925 \$
Dluh jako podíl na HNP	123 %	39 %

Takže bychom mohli nakonec triumfálně prohlásit, že národní dluh z pohledu zátěže pro roční produkci, byl snížen o dvě třetiny od roku 1945!

Tento závěr by byl technicky pravdivým, ale uspokojení by rozhodně bylo neodůvodněné. Důvod, proč se stal národní dluh menším břemenem je ten, že skrze inflaci byla kupní síla dolaru postupně zredukována. Byla zmenšena o 65 % od roku 1933 a o více než 50 % od roku 1945. Zkusme to vyjádřit jiným způsobem. Deficitem rozpočtu, půjčováním si, monetarizováním svého dluhu, tištěním více dolarů, postupným ředěním kupní síly dolaru, vláda ve skutečnosti znehodnotila 65 centů z každého dolaru, který si půjčila v roce 1933 a 50 centů každého dolaru půjčeného v roce 1945.

Bez obalu řečeno, vládní věřitelé byli podvedeni.*

* Pokud ovšem věřitelem nebude přímo bankovní systém, který onu inflaci a tedy znehodnocování dolaru provádí, jak bylo vysvětleno v předešlé kapitole. Peněžní inflace je totiž de facto přerozdělení existujícího bohatství ve prospěch těch, jimž se nové peníze dostanou do rukou jako první. Věřitelský bankovní systém si tak ve skutečnosti zajistil splácení vládního dluhu inflační daní. (Pozn. Finist)

Adam Smith píšící v roce 1776 byl perfektně obeznámen s touto metodou zamaskovaného znehodnocení. „Když vládní dluhy dosáhnou určité výše“, napsal, „jen velmi zřídka se stává, že by byly splaceny čestně a kompletně. Vlády obvykle odvrátí ostudu opravdového bankrotu žongléřským trikem předstíraného zaplacení v znehodnocené měně.“

Takže vztah, který, jak se zdá, přináší uspokojení některým současníkům, že národní dluh v dolarovém vyjádření klesá ve vztahu k HNP v dolarovém vyjádření, je ve skutečnosti následek pomalého znehodnocování dolaru. Čím vyšší inflace bude, a čím více poklesne kupní síla dolaru, tím více „poklesne“ národní dluh ve vztahu k HNP, protože HNP měřené v rostoucích cenách se bude v poměru k dluhu zvětšovat.

Existuje vůbec nějaká seriózní snaha splatit náš národní dluh v dolarech s jejich současnou kupní silou? Pokud ano, nebylo by už na čase vyrovnat rozpočet a čestně s tím začít?

Následky znehodnocování dolaru

Začněme se srovnáním, které jsme již zmínili. Od konce roku 1939 do roku 1968 peněžní zásoba Spojených Států zvýšila více než pětinašobně — z 36 miliard na 199 miliard. V tomto třicetiletém období (navzdory ohromnému zvýšení produkce), ceny zboží a služeb vzrostly v průměru o 164 %.

Toto znehodnocování dolaru je příčinou mnoha následných problémů včetně chronického „deficitu“ Americké platební bilance.

„Problém platební bilance“ vznikl nikoliv pouze kvůli domácí inflaci, ale kombinací toho, co je nazýváno „zlatým“ standardem a světovým peněžním systémem založeným v Bretton-Woods v roce 1944. V tomto systému každá vláda přijala závazek udržet paritu svojí měny vůči ostatním měnám v 1 % pásnu (oběma směry) a to nákupem nebo prodejem této měny oproti ostatním měnám na peněžním trhu. Navíc Spojené Státy se ujaly úlohy udělat z dolaru světovou „rezervní měnu“ a měnovou kotvu garancí udržet jí směnitelnou (pro zahraniční centrální banky, nikoliv pro svoje občany) za zlato ve fixním poměru 35 dolarů za trojskou unci.

Ačkoliv pouze centrální banky a nikoliv soukromníci mají právo požadovat tuto výměnu, udržování směnitelnosti dolaru za zlato v tomto fixním poměru se ukázalo jako velmi překážející

pro naše peněžní autority, zvláště pak po roce 1957. V minulém desetiletí jsme posílali či utratili v zahraničí za různými účely — jako platbu za import, jako zahraniční pomoc a také za naše ozbrojené síly v Evropě a ve Vietnamu — miliardy dolarů také dostáváme každoročně nazpět jako platbu za náš export a jako výnosy našich kapitálových investic v zahraničí.

Tento přebytek dolarů jdoucích ven ze země se nazývá „deficit“ naší platební bilance. Od konce roku 1957 do roku 1967 tento deficit byl v průměru 2,8 miliardy dolarů ročně. Na konci roku 1968 dosáhl celkové velikosti skoro 30 miliard dolarů. V první polovině roku 1969 deficit „hotovostní“ báze narůstal ročním tempem 6,8 miliard dolarů.

Následkem toho se naše zlaté rezervy snížily z 22,8 miliard dolarů v roce 1957 na 10,4 miliard dolarů v červnu 1969. Proti těmto sníženým zlatým rezervám mají Spojené státy závazky k zahraničním oficiálním institucím na 10,8 miliard dolarů plus krátkodobé závazky k zahraničním soukromníkům ve výši 22,6 miliard dolarů — celkově téměř 34 miliard.

Ve většině diskusí naše dolarové závazky k zahraničním soukromníkům nejsou započítány jako potenciální požadavky na naše zlaté rezervy, protože soukromé banky, firmy a jednotlivci nemohou vyžadovat přímou výměnu svých dolarů za zlato. Ale se souhlasem Mezinárodním měnovým fondem mohou prodat svoje dolary svým centrálním bankám.

Celkově oproti zlatým rezervám ve výši 10 miliard dolarů existuje více než trojnásobný počet dolarů v zahraničí a tedy potenciálně směnitelných za zlato.

Jak se naše zlaté rezervy zmenšovaly, a jak v zahraničí narůstalo množství dolarů, vina padla na tento „deficit“ platební bilance. Ale místo odstranění hlavní příčiny tohoto deficitu — domácí inflace — naše vládní autority tuto inflaci ještě zvýšily a snažily se místo toho řešit symptomy. Zacházely s deficitem platební bilance jako by to byl problém sám o sobě a přijaly zoufalá opatření ve snaze ho zastavit a dostat pod kontrolu.

První významná regulace byla zavedena v roce 1964 a jednalo se o daň na nákup zahraničních obligací. Učinit z těchto zahraničních investic hlavního viníka odpovědného za platební bilanci bylo rozhodnutí nejen arbitrární, ale také neomluvitelnou drzostí. V pěti letech 1958 až 1963 celkové investice 16,6 miliardy dolarů do zahraničí byly vyrovnány příjmem 15,4 miliardy dolarů jako výnosu z předchozích investic. Dokonce i ministr financí, který žádal o zavedení této daně říkal: „*Dlouhodobě je odplývání amerického kapitálu do zahraničí více než vyváženo příjmy, které nám z něj ze zahraničí plynou.*“

Tuto daň ve skutečnosti navrhoval „*pouze jako dočasné opatření než se problém podaří vyřešit fundamentálnější reformou.*“ Samozřejmě fundamentální reformy jsme se dosud nedočkali, takže ono „dočasné“ opatření nejenže bylo stále obnovováno, ale v lednu 1968 k němu prezident přidal mandatorní kontrolu nad všemi příjmy investicemi do zahraničí.

Tato opatření by mohla někoho vést k přesvědčení, že naše soukromé investice do zahraničí jsou hlavní příčinou našeho deficitu platební bilance. To samozřejmě není pravda. Pravou příčinou je federální utrácení skrze zahraniční pomoc a vojenské výdaje. V současné době soukromý sektor jako celek, následkem exportního přebytku a příjmu ze zahraničních investic, generuje platební přebytky.

V roce 1967 naše celkové zahraniční investice — včetně bankovních půjček, nákupu zahraničních obligací a přímých investic, byly 5,6 miliardy dolarů. Ale příjmy z těchto a předchozích investic byly 6,2 miliardy dolarů.

Takže veškeré restriky na zahraniční investice jsou přinejlepším krátkozraké. Jakákoliv redukce našich investic dnes, přinese odpovídající redukci příjmů z těchto investic zítra.

Pokud by naše federální vláda místo hloupého omezování investic uvalila tarif na import luxusních zahraničních věcí — likérů, vín, parfémů, šperků, kožichů a automobilů — byla by to také chybná akce, ale alespoň by to způsobilo menší škodu

našemu ekonomickému růstu. Tato těsná omezení přímých zahraničních investic amerických korporací musí poškodit jejich schopnost konkurovat jiným nadnárodním korporacím v Evropě i ve zbytku světa.

Poukazuje na to také prezidentova Ekonomická zpráva za rok 1967: *„Americké investice v zahraničí negenerují pouze přímý příjem z těchto investic, ale i další americký export. Z hlediska platební bilance jsou toto další dividendy.“* Americké ministerstvo financí totiž zjistilo, že v roce 1964 6,3 miliardy dolarů, čili 25 % našeho celkového exportu v tomto roce, bylo vyvezeno do filiálek amerických společností v zámoří.

Je myslím zcela přesné říci, že tyto přímé zahraniční investice jsou dlouhodobě tím největším zdrojem, který stabilizuje naši platební bilanci.

Ještě horší (z pohledu dopadu na osobní svobodu) byl návrh (naštěstí neuskutečněný) Johnsonovy administrativy na uvalení prakticky prohibitivní daně na Američany cestující do zahraničí.

Celé úsilí eliminovat deficit naší platební bilance přímou kontrolou nad arbitrárně vybranými osobními aktivitami je odsouzeno k neúspěchu. Tato kontrola může změnit relativní množství těchto aktivit, ale nikoliv konečný výsledek. Nejlepší čeho dosáhnou bude, že současná bilance bude vypadat o něco lépe na úkor budoucí bilance. Nemůžeme jednostranně přerušit naše nákupy ze zahraničí, cestování a investování, aniž bychom zároveň nezlikvidovali náš export a příjmy ze zahraničních investic. Ve své ekonomické zprávě za rok 1968 prezident Johnson sám dospěl k závěru, že „vyprovokováním odplaty“ bychom mohli „zredukovat naše příjmy nejméně natolik jako naše platby.“

Celý takzvaný „problém platební bilance“ by za běžných okolností nikdy nenastal. Mohl se zrodit pouze v prostředí Mezinárodního měnového fondu, v systému zlatého směnného standartu ustanoveného v Bretton-Woods v roce 1944. Nemohl by existovat, pokud by Spojené státy a další země byly na čistě „plovoucím“ papírovém standartu s denně se měnícími kurzy

na volném trhu, protože v takovém systému by fluktuace samy o sobě uvedly do pohybu síly, které by zabránily nechtěnému deficitu či přebytku narůstat. Samozřejmě by tento problém neexistoval také v situaci, kdy by byly Spojené státy a další významné země na plném zlatém standartu. „Deficit“ platební bilance by vedl k okamžitému odplynutí zlata. To by vedlo k okamžitému zvýšení úrokové míry a kontrakci měnové zásoby v „deficitní“ zemi a k opačnému následku v zemi „v přebytku,“ a tak by byl takzvaný deficit zastaven.

V Bretton-Woodském systému „zlatého směnného“ standardu takový samo regulační mechanismus neexistuje. Pokud „přijdeme“ o papírový dolar, tak si jich zkrátka doma vytiskneme více. A když Evropané tento dolar získají, tak si najde cestu do jejich centrálních bank, kde se stane dodatečnou „rezervou“, proti které evropské vlády vytisknou více vlastní měny. Takže další inflace v obou zemích — v té z „deficitem“ i té s „přebytkem,“ se děje stále téměř automaticky.

V systému MMF neexistují volně fluktující tržní sazby pro jednotlivé měny, které by odhalily a napravily mezinárodní nerovnováhu. Tržní kurzy se mohou pohybovat jenom v 1% pásmu (na obě strany). A každá vláda má závazek nakupovat či prodávat svou vlastní či zahraniční měnu, aby zamezila větším odchylkám od parity.

Tyto operace pro stabilizaci měny jsou doplněné takzvaným zlatým směnným standardem. Toto uspořádání, které má své kořeny už v mezinárodních dohodách z let 1921 a 1922, umožňuje centrálním bankám nepočítat pouze se svým zlatem, ale také s dolary (a britskými librami) jako s částí svých rezerv. Toto uspořádání bylo přijato ve víře, že hrozí „nedostatek zlata“ a „nedostatek mezinárodní hotovosti.“ Následkem toho se dnešní monetární „rezervy“ skládají z 42 miliard dolarů ve zlatě *plus* 28 miliard dolarů v „rezervních měnách,“ z nichž více než 15 miliard dolarů tvoří americké dolary. Jiné měny jsou svázány s těmito rezervními měnami a samotné rezervy jsou postiženy inflací.

Důvodem proč se naše autority tak bojí pokračujícího „deficitu“ platební bilance je to, že daly zahraničním centrálním bankám právo požadovat zlato za jejich dolary v pevném poměru 35 \$ za unci. Už více než polovina z našich zlatých rezerv odplynula do zahraničí v minulých dvanácti letech a oni se bojí ztráty toho zbytku.

Již před dlouhou dobou se jim povedlo přesvědčit Federální vládu, aby zakázala americkým občanům držet nebo požadovat zlato. V několika posledních letech se jim podařilo ohromně zvýšit výdaje. Kdykoli to je možné, tak vytvářejí politický nátlak na zahraniční centrální banky, aby je odradily od vyměňování dolarů za zlato. V roce 1968 zastavily přesuny zlata, aby udržely ceny na burzách v Londýně, Paříži a Curychu nízké. Snaží se nyní o udržení vnitřně nestabilního systému dvou cen, oficiální monetární zlato za 35 \$ a nemonetární zlato, jehož cena je dána nabídkou a poptávkou na trhu.

V roce 1968 administrativa rovněž přesvědčila Kongres, aby zrušil zbývající požadavek na 25 % zlaté rezervy oproti bankovkám FEDu pod záminkou, že to je nezbytné k ujištění zahraničních centrálních bank, že jim bude všechno zbývající zlato k dispozici. Ve skutečnosti to tedy znamená, že byla odstraněna poslední překážka a poslední zákonný limit množství papírových peněz, které Federální rezervní systém může vydat.

Nakonec americká vláda chce tlačit Mezinárodní měnový fond k vytvoření „speciálních směnek“ (SDR — special drawing rights), neboli „papírového zlata“ jako „doplňku“ k dolarovým mezinárodním rezervám. Jediný účel, kterému tato komplikovaná operace bude sloužit, je další zředění rezerv a umožnění státům vytisknout ještě více papírových peněz oproti papírovým SDR, které jsou s vážnou tváří prohlašovány stejně poctivými jako zlato, jestliže ne více.

Všechny tyto návrhy jsou nesmyslné a nakonec také se všechny ukáží být zklamáním. Pravdou je, že neexistuje žádné řešení monetárního problému, ať už národního nebo mezinárodního, dokud se nepodaří zastavit inflaci.

Vysoké náklady zvyšování mezd

Mělo by být evidentní, že zákony o minimální mzdě ve skutečnosti škodí nejvíce těm lidem, které mají „chránit.“ Pokud existuje zákon, že nikdo nesmí dostat menší plat než 64 \$ za 40 hodinový pracovní týden, potom nikdo, jehož služby nemají pro jeho zaměstnavatele hodnotu 64 \$ týdně, zkrátka nebude vůbec zaměstnán. Nedokážeme zvýšit hodnotu práce daného člověka na určitou úroveň tím, že uděláme ilegálním pro kohokoli nabídnout mu méně. Tímto ho pouze zbavíme práva vydělávat tolik, kolik mu jeho schopnosti a okolnosti umožňují a zároveň zbavujeme společnost těch služeb, které by byl schopen poskytovat. Krátce práci za nízké mzdy nahradíme nezaměstnaností.

A přece jsme se před 30 lety dopustili té bláhovosti a zavedli jsme Federální zákon o minimální mzdě a setrváváme v této bláhovosti až dodnes. První Labor Standards Act z roku 1938 nastavil minimální mzdu na 25 centech za hodinu. To bylo zvýšeno na 30 centů v roce 1939, 40 centů v roce 1945, 75 centů v lednu 1950, 1,00 \$ v březnu 1956, 1,15 \$ v září 1961, 1,25 \$ v září 1963, 1,40 \$ v lednu 1967 a 1,60 \$ v lednu 1968.

V roce 1938 byla průměrná hodinová mzda ve zpracovatelském průmyslu 62 centů. V lednu 1968 2,64 \$. Naši zákonodár-

ci ovšem nebyli spokojeni s všeobecným přirozeným zvyšováním mezd skrze větší produktivitu a normální ekonomické síly a rozhodli, že legální minimální mzda musí růst rychleji než průměrná tržní mzda. Tak se stalo, že minimální mzda byla ve výši 29 % průměrné hodinové mzdy před rokem 1950, ale už 40 % v roce 1956, 43 % v roce 1961, 47 % v roce 1963 a 54 % v roce 1968. Následkem bylo zvýšení minimální legální mzdy o 114 % v období mezi lety 1956 až 1968, kdy průměrná hodinová mzda v průmyslu vzrostla pouze o 55 %. Zároveň zákon o Federální minimální mzdě začal efektivně působit v mnohem širším rozsahu.

Výsledkem bylo, že mzdové sazby za nekvalifikovanou práci musely vzrůst mnohem víc než ty za kvalifikovanou práci. A následkem toho samozřejmě postupně vznikl veliký nedostatek kvalifikovaných pracovníků a rostoucí nezaměstnanost mezi nekvalifikovanými pracovníky, mládeží, ženami a barevnými.

Významnou obětí se stali černoši a zvláště černá mládež. V roce 1952 byla nezaměstnanost mezi bílou a barevnou mládeží naprosto stejná — 9 %. Poté, s tím, jak se rok od roku zvyšovala minimální mzda, se objevila nerovnováha a začala vzrůstat. V roce 1968 byla nezaměstnanost mezi bílou mládeží 11,6 %, ale mezi barevnou mládeží nabobtnala až do výše 26,6 %.

Navíc k přímým škodám způsobeným zákonem o minimální mzdě tzn. vytvořením nezaměstnanosti mezi nekvalifikovanými pracovníky, se musí přičíst alespoň částečná vina za současné nepokoje ve městech, kde je nezaměstnanost koncentrována.

Statistické důkazy svědčící o tom, jak zákon o minimální mzdě způsobil nezaměstnanost mezi černými a nekvalifikovanými pracovníky, jsou velmi rozsáhlé. Je uspokojující oznámit, že mnozí přední akademičtí ekonomové v zemi — profesori Yale Bronzen, Arthur Burns, Milton Friedman, Gottfried Haberler, James Tobin, abych zmínil alespoň několik jmen — shromáždili tyto statistické důkazy a předložili velmi přesvědčivé závěry proti zákonné minimální mzdě. Bohužel administrativa i Kongres dosud opakovaně odmítají přijmout tyto závěry a akceptovat do očí bijící fakta.

Samozřejmě existuje mnoho dalších zákonů o pracovním poměru, ještě z dřívější doby než zákon o minimální mzdě, které měly a mají ještě daleko horší následky. Na počátku třicátých let se podařilo zpopularizovat teorii, že mzdy jsou příliš nízké a dělníci jsou vykořisťováni, protože odbory jsou příliš slabé a mají malou vyjednávací sílu. Doporučovaná opatření byla vytvořit více a silnějších odborů a způsob, jak toho dosáhnout, bylo zakázat zaměstnavatelům diskriminaci odborářů při najímání, povyšování nebo zvyšování platů. Tudíž v roce 1935 kongres přijal Wagnerův zákon (Wagner Act), který dal odborům právo „kolektivně vyjednávat skrze vybrané představitele“ a zakázal zaměstnavatelům celý seznam „nečestných pracovních praktik.“

Wagnerův zákon byl zcela jednostranný, pokrytecký a vnitřně rozporný. Předstíral nestrannost, když jmenoval nečestnou praxi „diskriminovat ve vztahu k najímání či držení pracovníků nebo jakýmkoliv podmínkami *podporovat* či *bránit* členství v jakékoli pracovní organizaci.“ Ale okamžitě následoval odstavec vyhlášující, že „nic v tomto zákoně... nemůže omezit zaměstnavatele, aby uzavřel dohodu s pracovní organizací... aby byla jako podmínka pro získání zaměstnání vyžadováno členství v této organizaci.“ Krátce zákon bránil zaměstnavateli diskriminovat členy odborů, ale povolil a podporoval (a ve skutečnosti často i nutil) diskriminaci proti nečlenům odborů.

Wagnerův zákon se ukázal v praxi tak zlomyslně jednostranný, že ho Kongres v roce 1947 musel nahradit Taft-Hartleyho zákonem (Taft-Hartley Act). Ale Taft-Hartleyho zákon navzdory obecnému přesvědčení změnil v podstatě jen málo. A Národní komise pro pracovní vztahy (National Labor Relation Board) úspěšně ignorovala nebo obešla i ty malé změny, které zavedl.

Faktická situace je taková, že povinné odborové členství může být zaměstnancům a zaměstnavatelům vnuceno ve většině států. Pokud odbory budou mít přemrštěné požadavky, zaměstnavatel zkrátka nemůže jednoduše odmítnout jejich splnění. Je nucen Taft-Hartleyho zákonem „vyjednávat“ s odboráři a nesmí vyjednávat

s nikým jiným. Pokud by chtěl stávkující propustit a najmout místo nich jiné pracovníky, jeho závod bude obklopen demonstranty, kteří budou vyhrožovat každému, kdo se bude chtít dostat dovnitř. A díky zlegalizování silničních blokád Norris-LaGuardiovým zákonem (Norris-LaGuardia Act) z roku 1932, se mu pravděpodobně nedostane ochrany ani před činy vandalismu a násilí.

„Právo na stávku“ dnes není interpretováno jako právo opustit zaměstnání, ale jako „právo“ násilně bránit druhým převzít pracovní místa, která jsou obsazena stávkujícími. Taft-Hartleyho zákon přesně říká, že „kolektivní vyjednávání... neznamená nutit některou ze stran přijmout návrh nebo činit ústupky.“ Ale zaměstnavatelé jsou ve skutečnosti nuceni dělat ústupky. Jsou nuceni dělat ústupky, protože dnešní odbory se těší zvláštnímu privilegiu udržet násilím továrnu zavřenou, dokud jejich požadavky nebudou splněny. A pokud by se snad zaměstnavatelé podařilo udržet továrnu v chodu a nahradit stávkující novými pracovníky, tak by jistě zasáhla komise pro pracovní vztahy a nařídila mu znovu zaměstnat původní stávkující. A navíc jim retroaktivně doplatit mzdu za dobu jejich nezaměstnanosti.

Přesto je tato faktická situace ignorována prakticky každým, jako kdyby neexistovala. Pokud konkrétní násilná a rozkladná stávka ochromí důležité služby a několik kongresmanů začne požadovat nucenou arbitráž, je jim řečeno, že vláda by neměla intervenovat, ale umožnit „svobodnému kolektivnímu vyjednávání“, aby pokračovalo.

Je pravdou, že nucená arbitráž není řešením. Ale není pravdou, že by „kolektivní vyjednávání“ bylo „svobodné.“ Vláda ve skutečnosti intervnuje každý den skrze zákony jednostranně nadržující odborům. Je tedy účastníkem vyjednávání na straně stávkujících odborů. Garantuje odborářům zvláštní imunitu používat vyhrožování nebo násilí. Na zaměstnavatele naopak vyvíjí nátlak, aby se podřídil požadavkům odborů. A to velmi vysokými či dokonce likvidačními pokutami, pokud by chtěl přerušit jednání s odboráři a rozhodl se zaměstnat místo nich někoho jiného.

Norris-LaGuardiovým zákonem z roku 1932, Wagnerovým zákonem z roku 1935 a Taft-Hartleovým zákonem z roku 1947, množstvím rozhodnutí Národní komise pro pracovní vztahy a selháním lokálních autorit poskytnout adekvátní policejní ochranu zaměstnavatelům a dělníkům, kteří by chtěli normálně pokračovat v práci navzdory stávkujícím odborům, je denně úroveň mezd tlačena do výšek, které hrozí ekonomiku zcela ochromit, pokud nebude vytištěno víc peněz, aby poptávka, ceny a míra zisku zůstaly na přijatelné úrovni.

Už třicet let tedy probíhá závod mezi tiskařským lisem (na peníze) a požadavky odborů. A místo toho, aby závodníci vykazovali známky zpomalení či únavy, tak se závod stává čím dál urputnějším na obou stranách.

Kontrola cen

Když začne sociální stát nezodpovědně utrácet, vytvoří chronické deficity, vydá dluhopisy a natiskne více peněz, ceny začnou stoupat. Vláda pak pravidelně začne obviňovat soukromý sektor, zvláště velké korporace a začne jim vyhrožovat cenovou regulací.

Pokud se jedná o takzvaně „liberální“ vládu, tak začne navrhovat „dobrovolnou“ kontrolu. Vydá seznam „doporučených“ cen. Ceny ale samozřejmě budou dál růst, dokud bude vláda tisknout další peníze, a tudíž redukovat kupní sílu peněžní jednotky.

Dalším vládním krokem bývá vybrat si za obětního beránka nějakou velkou korporaci (nebo celé průmyslové odvětví, pokud v něm působí velké korporace) a požadovat, aby dále nezvyšovala ceny. Velké korporace jsou vybírány za cíl útoku samozřejmě proto, že je jednoduché popudit proti nim veřejnost ovládanou populárními předsudky. Mohou být buď obviněny z monopolního chování nebo z kartelové dohody.

Oblíbeným obětním beránkem ve Spojených státech byl v posledních letech ocelářský průmysl. Ačkoliv celková hodnota oceli vyrobené ročně v této zemi tvoří sotva 2 % hrubého národního produktu, tak útočící vláda vždy tvrdí, že ocel je základní surovinou pro mnohé další produkty, a že její zdražení

má dominový efekt na celý průmysl a startuje tak řetězovou reakci inflace. Tento argument nikdy nebyl podroben seriózní analýze, ale to nebrání jeho opakovanému užívání.

Jednou mírně ironickou věcí je, že ačkoliv vláda měsíčně zveřejňuje index spotřebitelských cen a index celkových cen, kdy první zahrnuje přibližně 400 vybraných cen a druhý asi 2 000 cen, měsíční vládní zprávy neobsahují informaci o tom, kolik z těchto položek zdražilo a kolik zlevnilo v minulém měsíci. Je pravdou, že někdy se ve zprávě objeví dílčí informace tohoto druhu. Takže ve zprávě o cenách z března 1968 se můžeme dozvědět: „Ceny byly větší pro 110 z 225 průmyslových produktů, 85 zůstalo beze změny a 30 zlevnilo.“ Ale kdyby vláda řekla, že z 2 000 individuálních cen v záznamech o všech cenách, řekněme 1 000 zdražilo v daném měsíci, 740 zůstalo nezměněných a 260 zlevnilo, veřejnost by snad pochopila celou absurditu. Stejně jako nespravedlnost toho, když si vláda vybere jednu položku z tisíce, jeden cenový vzestup v jednom průmyslovém odvětví pro obviňování a útoky.

Vzestup většiny cen naznačuje působení společné příčiny. Touto příčinou je monetární politika vlády. Dnešní ceny nerostou, protože by se stali obchodníci náhle chamtivějšími než byli včera. Můžeme předpokládat, že prodávající, ať už působí v konkurenčním prostředí nebo jako monopol si už říkají o maximum kolik můžou dostat. Problém je vysvětlit, proč si dnes mohou říct o víc než kolik dostávali včera nebo minulý rok. A pokud si skoro všichni mohou říct o víc tak to znamená, že se změnilы všeobecné podmínky.

Vládní kontrola cen se snaží ignorovat tuto změnu. To proto tato kontrola vždy způsobí škodu. Pokus udržet ceny, pokud nevede přímo k černému trhu a poklesu kvality, musí snížit a narušit strukturu a rovnováhu produkce. (Uměle snížené ceny samozřejmě také působí na zvýšení poptávky.)

Pokud je cena určité věci, řekněme nějaké životní nezbytnosti jako je chléb nebo mléko, udržována pod úroveň, kterou by

ustavila poptávka a nabídka na volném trhu, tak to samozřejmě bude znamenat snížení zisků při poskytování tohoto produktu, což brzy vyústí v jeho nedostatek. To je přesně opačný výsledek než by si vláda se svojí cenovou kontrolou přála. Pokud se ve snaze s tím vypořádat vláda pokusí snížit cenu práce a surovin a dalších faktorů, které se odrážejí v nákladech na výrobu produktu, jehož cena je kontrolována, tak se bude kontrola cen postupně šířit dál a dál až bude nakonec vláda kontrolovat ceny všeho.

V americké ekonomice pravděpodobně existuje nejméně 10 milionů jednotlivých cen a to znamená něco okolo 50 *bilionů* vztahů mezi těmito cenami. Vláda by tak na sebe brala nepředstavitelně obtížnou úlohu. Ale to neznamená, že nemůže napáchat rozsáhlé škody, kdykoli se pokouší zasahovat do těchto vztahů.

Je ironií že i „socialistická“ vláda, jakmile se jednou pustí do kontroly cen, aby tak řešila následky své vlastní monetární politiky, je nakonec přinucena čelit faktu, že nemůže uspět, pokud nechce zároveň kontrolovat a udržovat nízkou úroveň mezd. K tomuto došlo v Anglii. Ale kontrola mezd je daleko hůře vynutitelná než kontrola ostatních cen. Pokud kontrola mezd existuje a je přísná, odbory jí zkrátka nějak obejdou; takže se začne hemžit děrami a výjimkami, což způsobí rostoucí škodu produkci.

Speciálním případem cenové kontroly je kontrola úrokových měr, ať už na půjčky pro podniky nebo úvěry domácností. Ze začátku vypadá snáze než pokusy o jinou formu cenové kontroly. Zdá se, že pouze stačí vytisknout více peněz, aby se zvětšila velikost půjčitelných fondů. Pokud je však úroková míra snížena tímto způsobem, má to dva následky. Nižší úroková sazba podpoří půjčování si a zvýšené objemy půjček budou tlačit na opětovné zvýšení úrokových sazeb. A zvýšené množství peněz jako obvykle odstartuje růst cen a mezd. To přinutí obchodníky, aby si půjčovali ještě více, pokud chtějí nakupovat stejné množství zboží a zaměstnávat stejný počet zaměstnanců jako předtím.

A jestliže se jako následek zvýšení množství peněz dostaví inflace řekněme okolo 5 % za rok, přičemž se očekává 6 % následující rok,

tak věřitelé zjistí, že by při 6 % nominální úrokové sazbě nedostali vůbec žádný úrok.

To je jeden z důvodů, proč úrokové sazby ve Spojených státech dosáhly v letech 1968 a 1969 rekordní úrovně. Byla to ve skutečnosti snaha vlády udržet je nízko, která je dotlačila do takové výše. To je opět jeden z příkladů toho, jak vládní aktivity mají přesně opačný následek než je zamýšlený.

Arthur M. Okun, poslední předseda rady ekonomických poradců prezidenta Johnsona ignoroval fakta, že odbory nemohou úspěšně zvyšovat nominální mzdy a obchodníci ceny, dokud jim to monetární inflace neumožní. Dovolával se u obchodníků a odborů „dobrovolných omezení“, aby zastavili růst cen a mezd. Pokud by se ale obchodníci a pracovníci skutečně „dobrovolně omezili“ a žádali za své zboží a služby méně, než by na volném trhu mohli dostat, tak by tím ve skutečnosti způsobili společnosti škodu.

Poptávka a nabídka po každé z tisíců různých komodit a služeb se mění každý den. Pokud nenastane zvýšení peněžní zásoby, které by tyto výsledky zkreslilo, tak se cena toho zboží a služeb, po kterém je největší poptávka zvýší a cena toho zboží, po kterém je poptávka nejmenší sníží. Takže míra zisku při výrobě nejvíce poptávaného zboží vzroste zatímco, u nejméně poptávaného klesne. To způsobí zvýšení produkce toho zboží, kterého je nejvíce potřeba a relativní pokles produkce toho zboží, kterého lidé potřebují méně. Takto se produkce tisíců nejrůznějších druhů zboží a služeb udržuje v poměru s neustále se měnící poptávkou.

Ceny jsou nepostradatelným vodítkem pro producenty a spotřebitele. Aby mechanismus hladce fungoval musí ceny říkat pravdu o poptávce a nabídce. „Dobrovolné omezení“ — a ještě daleko více vládní nařízení — znehodnocuje signály, které dávají a tím působí dezorganizaci a nevyrovnanost produkce.

Monetární inflace je hroznou věcí. Ještě horší je ovšem snaha zakrýt nebo potlačit její působení skrze kontrolu cen a mezd.

Více o kontrole cen

Sociální stát může vzniknout a přežívat pouze díky množství ekonomických bludů, které se mu daří pěstovat v myslích voličů.

Jak jsme viděli na začátku minulé kapitoly, politika sociálního státu se drží typické časové sekvence. Nejprve sociální stát slibuje subvence či jiné zvláštní výhody pro tu či onu nátlakovou skupinu. To zvýší jeho výdaje. Ale nemůže či si netroufne zvýšit daně natolik, aby tyto zvýšené výdaje plně pokryl. Takže se uchýlí k deficitnímu financování a k zvýšenému tištění papírových peněz. To sníží hodnotu měnové jednotky a následkem toho stoupnou ceny. Dalším krokem bývá svěst vinu za zvýšení cen na prodávající, velké korporace apod. Následuje zavedení cenových stropů či nátlak na snížení cen, aby byl „chráněn zákazník.“

Pokud by široká veřejnost dokázala pochopit, že to je vládní fiskální a monetární politika, která zvyšuje ceny a nikoliv chamtivost prodávajících, pokud by dále přišla na to, že vládní kontrola a regulace cen pouze zakrývá zlo vytvořené samotnou vládou, a že jakákoliv cenová regulace nemůže spotřebitelům pomoci, ale naopak jim dlouhodobě škodí, pak by se hlavní politické opory sociálního státu musely zřítit.

Je tedy nesmírně důležité, i za cenu nezbytného opakování, prozkoumat případ cenových regulací detailněji a na větším prostoru než v předešlé kapitole.

Ceny jsou na volném trhu určovány nabídkou a poptávkou. Pokud se relativní poptávka po produktu zvýší, spotřebitelé za něj budou ochotni zaplatit více. Jejich vzájemně konkurenční poptávka způsobí, že zaplatí více a producenti tedy dostanou více za tento produkt. Tak se zvýší míra zisku pro producenty. To přiláká více firem do tohoto odvětví a pobídne stávající firmy, aby zvětšily svoji výrobu. Zvýšená výroba zvětší nabídku, což povede k opětovnému snížení cen produktu a snížení míry zisku při jeho výrobě. Zvýšené investice v tomto odvětví mohou vést ke snížení nákladů na produkci. Nebo — zvláště pokud uvažujeme o nějakém těžebním odvětví jako ropném průmyslu, dolování zlata nebo stříbra — zvýšená poptávka a těžba může zvýšit náklady na produkci. V každém případě, cena bude mít rozhodující vliv na poptávku, množství produkce a náklady na produkci, stejně tak jako tyto zase budou mít vliv na cenu. Poptávka, nabídka, náklady a cena — jsou vzájemně propojeny. Změna v jednom faktoru přinese změnu ve všech ostatních.

Propojení cen

Stejně jako jsou propojeny poptávka, nabídka, náklady a cena jakékoliv jednotlivé komodity, tak jsou propojeny jedna s druhou ceny všech komodit. Tyto vztahy jsou přímé i nepřímé. Měděné doly mohou jako svůj vedlejší produkt těžit stříbro. To je spojení produkce. Pokud je cena mědi příliš vysoká, spotřebitelé jí pro některá užití mohou nahradit hliníkem. To je spojení substitucí. Dacron a bavlna jsou užívány při výrobě triček; to je propojení spotřeby.

Navíc k těmto relativně přímým spojení existuje nepřímá vzájemná propojenost veškerých cen. Jeden všeobecný pro-

duktivní faktor — práce — může být přesunut, krátkodobě nebo dlouhodobě, přímo nebo nepřímo, z jednoho odvětví do druhého. Pokud nějaká komodita stoupne v ceně a spotřebitelé se jí nechtějí nebo nemohou vzdát či nahradit jí jinou, jsou přinuceni spotřebovat méně něčeho jiného. Všechny produkty spolu soutěží o spotřebitelův dolar; změna v jedné ceně ovlivní neurčitelné množství ostatních cen.

O žádné jednotlivé ceně tedy nemůžeme uvažovat jako o izolovaném objektu. Je spojená se všemi ostatními cenami. A přesně skrze tyto vzájemné vztahy je společnost schopná vyřešit neobyčejně obtížný a neustále se měnící problém, jak efektivně alokovat výrobní faktory mezi tisíce rozdílných komodit a služeb tak ,aby všechno mohlo být produkováno ve vztahu k měnícím se potřebám a přáním spotřebitelů.

Jak demonstroval významný ekonom Ludwig von Mises, pouze kapitalistický systém se soukromým vlastnictvím, zdravou měnou a volným trhem bez cenové regulace dokáže efektivně vyřešit tento problém „ekonomické kalkulace.“

Protože přání a potřeby, nabídka a náklady na produkci, každé jednotlivé služby nebo produktu se neustále mění, mění se také jeho cena a vztahy mezi jednotlivými cenami. Mění se ročně, měsíčně, týdně, denně, každou hodinu. Lidé, kteří se domnívají, že ceny normálně spočívají na nějakém pevném bodě, či mohou být jednoduše drženy na „správné“ úrovni, by se měli alespoň na hodinu podívat na burzu nebo si přečíst v novinách zprávu o včerejším obchodování s kakaem, cukrem, obilím, kukuřicí, rýží, bavlnou, dřevem, gumou, mědí, stříbrem, olovem a zinkem. Zjistí, že žádná z těchto cen nikdy nezůstává stejná. To proto neustále snahy vlády snížit, zvýšit či zmrazit určité ceny či zmrazit vztah mezi mzdami a cenami, kde se nachází v ten určitý okamžik, jsou nutně rušivé, pokud nejsou zbytečné či bezvýznamné.

Úsilí zvýšit ceny

Začněme s prozkoumáním vládního úsilí udržet ceny vysoké nebo je zvýšit. Nejčastěji vlády podnikají takové kroky pro komodity, které tvoří jádro exportu jejich země. Toto nejlépe ilustrují Japonsko v případě hedvábí a Britské impérium v případě přírodní gummy; Brazílie to dělala a dělá v případě kávy; Spojené státy v případě bavlny a hovězího. Teoreticky je zvýšení cen v těchto případech exportních komodit pro zemi příznivé, protože se zvýší příjmy domácích producentů a to na náklady zahraničních spotřebitelů.

Všechny obdobné snahy dopadají stejně. Brzo se přijde na to, že cena komodit se nezvýší dokud se nezredukuje nabídka. To ze začátku povede například k regulaci celkové výměry půdy, na níž se daná komodita pěstuje. Ale vyšší ceny naopak pobízejí producenty k tomu, aby zvyšovali svoji produkci a to budou dělat například tak, že podporovanou plodinu budou pěstovat na svojí nejúrodnější půdě a budou do ní investovat ve formě vydatnějšího hnojení a zavlažování. Když vláda přijde na to, co se děje, zavede regulaci absolutního vyprodukovaného množství pro každého producenta. Ta je obvykle založena na tom, kolik toho daný producent v minulých letech v průměru vyprodukoval. Následkem tohoto systému kvót tedy bude potlačení veškeré nové konkurence; uzavření stávajících producentů v jejich současných pozicích a tedy udržování nákladů na produkci vysoko tím, že se odstraní hlavní mechanismus tlačící na redukci těchto nákladů. Zabráněno je nezbytnému přizpůsobování a rozvíjení výrobních metod.

Tržní síly v zahraničí ovšem stále fungují. Cizinci musejí platit vyšší ceny. Omezí tedy svoje nákupy oné komodity a hledají její jiné zdroje. Vyšší cena pobízí také jiné země, aby začaly produkovat onu komoditu. Tak přivedla britská snaha udržet vysokou cenu gummy Holanďany k zvýšené produkci gummy v jejich koloniích. To nejen snížilo cenu gummy, ale navždy připravilo Brity o jejich postavení na trhu s gumou. Navíc britské snahy podnítily ve Spojených Státech výzkum, který vedl k vývoji syntetické

gumy. Aniž bychom zacházeli do detailů, podobná věc postihla brazilskou kávu a americkou bavlnu. Snaha udržet vysoké ceny nakonec připravila tyto země o jejich výrazně dominantní postavení na trhu s kávou i bavlnou.

Navíc všechny tyto snahy vyžadují ustanovit v domácí zemi propracovaný systém byrokratické kontroly, která dohlíží a vynucuje dodržování produkčních kvót. To je nutné, protože je nutné kontrolovat každého individuálního producenta. Ilustrací toho, co to obnáší, může být Americké ministerstvo zemědělství. V roce 1929 — předtím, než se objevil systém kvót na zemědělskou produkci — ministerstvo zaměstnávalo 24 000 lidí. Dnes je to 120 000 lidí. Tato enormní byrokracie má samozřejmě veliký zájem na tom, aby si našla důvody, proč musí být kontroly, kvóty a restrikce zachovány a rozšiřovány. A pochopitelně tyto kontroly omezují individuální svobodu a jsou precedentem pro další restrikce.

Žádný z těchto následků zdá se neodradí vládu, aby se znovu nesnažila o zvýšení cen určitých produktů nad jejich tržní úroveň. Neustále máme mezinárodní dohody o kávě a hovězím. Ironií je, že Spojené státy jsou mezi sponzory a organizátory mezinárodních dohod o kávě, ačkoli američtí občané jsou hlavními spotřebiteli kávy a tedy hlavní obětí těchto dohod.

Není snad nutné dokazovat, že obdobné snahy o „stabilizaci“ cen nebo o zvýšení cen zemědělských produktů *politizují* tyto ceny a rozhodnutí producentů a vytvářejí mezinárodní napětí.

Udržování nízkých cen

Nyní obraťme svoji pozornost k vládnímu úsilí *snížit* ceny nebo jim alespoň bránit růst. Tyto snahy se opakovaně objevují u většiny národů a nejen ve válečných dobách, ale pokaždé, když udeří inflace. Typickým procesem je: vláda z nějakého důvodu provádí politiku, která zvýší množství peněz a úvěrů. To začne tlačit na růst cen. Ale

zvyšování cen nemají spotřebitelé příliš v oblibě. Takže vláda začne slibovat a vyvíjet snahy, aby dalšímu růstu cen zamezila.

Řekněme, že začne s chlebem a mlékem a dalšími základními životními nezbytnostmi. První co nastane, za předpokladu, že vláda si dokáže vynutit dodržování svých nařízení, bude to, že míra zisku při produkování těchto nezbytností poklesne nebo je zcela eliminována u menších producentů, zatímco míra zisku při produkci „luxusního“ zboží se nezmění. Jak jsme viděli v předchozí kapitole, tak tohle sníží produkci u kontrolovaných druhů zboží („životních nezbytností“) a zvýší produkci „luxusního“ zboží. Což je tedy přesně obrácený výsledek, než jaký vláda zamýšlela. Jedinou možností, pokud na kontrole cen trvá, pak pro vládu bude nadále rozšiřovat kontrolu cen až nakonec bude kontrolovat a určovat ceny úplně všeho.

Kontrola cen narušuje produkci

Pokud vláda na jedné straně provádí inflační politiku a na druhé straně rigidně udržuje nízké ceny, působí tím velikou škodu. A poznamenejme, že také vláda, která neprovádí inflaci měny, ale snaží se o kontrolu cen působí velkou škodu. Protože na volném trhu, i když nedochází k pohybu takzvané „cenové hladiny“, tak jednotlivé ceny se neustále mění a mění se tak jejich vzájemné vztahy. Odpovídají změnám v nákladech na produkci, v nabídce a v poptávce po každé komoditě či službě.

A tyto změny cen, absolutní i relativní, jsou v naprosté většině nejen nezbytné, ale také žádoucí. Protože právě ony směřují kapitál, práci a další zdroje k produkci toho zboží a služeb, které jsou lidmi nejvíce žádané. Zajišťují rovnováhu produkce s neustále se měnící poptávkou. Čili přizpůsobování tržních cen a mezd je proces neustálé každodenní změny.

Kontrola cen vždy narušuje a ničí koordinaci mezi produkcí a poptávkou. Kontrola cen se s ubíhajícím časem stává progresivně

stále škodlivější. I zafixování ceny nebo vztahu mezi cenami, které může být „správné“ nebo „rozumné“ v daný okamžik, se v průběhu doby stane nerozumným a nefunkčním.

Co si vlády zatím nikdy nedokázaly uvědomit je to, že pro jakoukoli individuální komoditu platí, že léčbou „příliš“ vysoké ceny, je sama tato vysoká cena. Vysoká cena vede v tržní ekonomice ke stimulaci a zvýšení produkce a omezení spotřeby. Oba tyto následky zvyšují nabídku a vedou k opětovnému snížení ceny.

Nadměrný strach z monopolů

Někdo si může říct: „Dobrá, tak vládní snaha kontrolovat ceny je v mnoha případech škodlivá. Ale zatím mluvíte jenom o trzích, na nichž vládne dokonalá konkurence. Co však monopolní trhy? Co trhy, na nichž je cena kontrolována či fixována velkými korporacemi? Nemusí zde vláda intervenovat třeba z důvodů, aby zajistila konkurenční prostředí nebo, aby přinutila korporace nastavit takové ceny, jaké by vznikly v konkurenčním prostředí?“

Obavy mnoha ekonomů před zlem „monopolu“ jsou často neodůvodněné a určitě přehnané. Za prvé je velmi obtížné přijít vůbec s uspokojivou ekonomickou definicí monopolu. Pokud je v malém izolovaném městě jen jedna lékárna, jedno řeznictví a jedno pekařství (a to je typická situace v mnoha malých městech), můžeme o těchto obchodech prohlásit, že si v tomto městě užívají monopolního postavení. O každém jednotlivci může být řečeno, že disponuje monopolem na své vlastní schopnosti či talent. Yehudi Mehunin má monopol na svojí houslovou hru, Pablo Picasso na svoje obrazy, Elizabeth Taylorová na svůj vzhled a sex-appeal; a tak je tomu také pro méně zářivé talenty v každodenním životě.

Na druhou stranu téměř veškeré ekonomické monopoly jsou omezeny možností náhrady. Pokud jsou příliš drahé měděné trubky, spotřebitel se může rozhodnout pro ocelové nebo plastové; pokud je příliš drahé hovězí, můžete se rozhodnout nakoupit

jehněčí; pokud Vás odmítne dívka Vašich snů, můžete se oženit s některou jinou. Takže téměř každá osoba, producent či prodávající se může těšit z výhody kvazimonopolu v určitých mezích, ale jen velmi málo prodávajících je schopno rozšiřovat svůj monopol za tyto meze. V posledních letech se množí literatura odhalující chybějící dokonalou konkurenci na tom či onom trhu. Stejně úsilí by ovšem mohlo být věnováno snášení důkazů o tom, že nikde neexistují dokonalé monopoly. Ve skutečném životě neexistuje dokonalá konkurence, ale stejně tak neexistuje dokonalý monopol.

Neschopni najít příklad dokonalého monopolu, někteří ekonomové v poslední době začali sami sebe děsit přízrakem „oligopolu,“ omezené konkurence několika málo subjektů. K těmto znepokojivým závěrům došli ovšem až poté, co své vlastní *hypotézy* naplnili množstvím vzájemných tajných dohod a tichých dorozumění mezi velkými produktivními jednotkami a vyvodili z toho, jaké by mohly být následky.

Ovšem pouhý *počet* konkurentů v určitém průmyslovém odvětví má jen velmi málo společného s efektivitou a intenzitou konkurenčního prostředí. Pokud si efektivně konkurují General Electric a Westinghouse, pokud si efektivně konkurují General Motors, Ford a Chrysler, a tak dále (a každý člověk, který měl někdy nějakou přímou zkušenost s těmito společnostmi nepochybuje, že tomu tak je), pak je výsledek pro spotřebitele (nejen cena, ale také kvalita produkce) nejen tak dobrý, jako v prostředí atomizované konkurence, ale pravděpodobně o mnoho lepší, protože spotřebitel těží z výhod velké ekonomiky s rozsáhlým výzkumem a vývojem, který by si malé společnosti nemohly dovolit.

Podivná hra s čísly

Teoretici oligopolů mají zhoubný vliv na Americký antimonopolní úřad a rozhodnutí soudů. Státní zástupci a soudy v současnosti hrají velmi podivnou hru s čísly. Například v roce 1965,

soud shledal, že spojení dvou newyorských bank před čtyřmi lety bylo nezákonné a musí být zrušeno. Spojené banky se nestaly největším subjektem ve městě, ve skutečnosti byly třetím největším a fúze by jim umožnila efektivněji konkurovat oněm dvěma větším bankám. Po spojení by tyto banky měly stále pouze 1/8 bankovního trhu ve městě. Tímto spojením byl zmenšen celkový počet bankovních domů působících v New Yorku ze 71 na 70 (přičemž celkový počet bankovních poboček ve městě se za ony čtyři roky zvýšil ze 645 na 698). Výrok soudu byl skutečně pozoruhodný. Soud dal za pravdu bankovnímu právníkovi, že „všeobecný veřejný zájem a zájem malých podnikatelů z tohoto spojení měl užitek.“ „Nicméně“, pokračoval soudní výrok, „praktiky neškodné samy o sobě či dokonce prospěšné pro komunitu, nemohou být tolerovány, pokud by směřovaly k vytvoření monopolu; to, co omezuje konkurenci je protizákonné a nezáleží na tom, jak prospěšné by to mohlo být.“

Je velmi podivné, že ačkoliv politici a soudy si myslí, že je nezbytné zakázat fúzi, aby ve městě bylo 71 bank místo 70, nemají žádné podobné zaujetí velkými čísly pokud dojde na náš politický systém. Dominantní americkou teorií je, že dvě politické strany jsou dostatečné množství, aby měl americký volič skutečný výběr; že více stran by vedlo pouze ke zmatkům a neprokázalo by to lidem skutečnou službu. Na této politické teorii je mnoho pravdy, pokud je aplikována na ekonomiku. Pokud si opravdu konkurují, pak stačí pouze dvě firmy v jednom oboru, aby zajistily skutečně efektivní konkurenční prostředí.

Monopolní ceny

Skutečným problémem není, jestli na trhu existují „monopoly,“ ale jestli existují monopolní ceny. A monopolní ceny na trhu mohou existovat jedině tehdy, když je reakce poptávajících taková, že monopolista může mít větší příjem, když prodá menší množství

svého produktu za větší cenu, než kdyby prodal větší množství za nižší cenu. Předpokládá se, že takto může monopolista zrealizovat vyšší zisky a tedy nadiktuje vyšší ceny, než by byly v „dokonale konkurenčním“ prostředí.

Teorie, že zde vznikne vyšší monopolní cena než by byla konkurenční cena je jistě platná. Skutečnou otázkou je, jak *užitečná* je tato teorie ať už pro předpokládaného monopolistu při vytváření jeho cenové politiky nebo pro zákonodárce, žalobce a soud při vytváření antimonopolní politiky? Monopolista, aby byl schopen těžit ze své pozice, musí vědět, jak vypadá „poptávková křivka“ po jeho produktu. Nezná jí; může pouze hádat; může jí zkusit hledat metodou pokus-omyl. A není to jenom reakce spotřebitelů odrážející se v poptávce, co musí vzít do úvahy; je to také efekt, který bude jeho cenová politika pravděpodobně mít na dobrou vůli či vyburcování odporu jeho zákazníků. A co je důležitější, monopolista musí vzít do úvahy efekt jeho cenové politiky na potenciální konkurenci, která by mohla nově vstoupit do jeho oboru. Může se ve skutečnosti rozhodnout, že nejrozumnější politikou, bude dlouhodobě stanovit ne o moc větší ceny, než by vznikly v konkurenčním prostředí.

V každém případě, když chybí konkurence, tak nikdo nemůže *vědět*, jaká by byla „cena v konkurenčním prostředí.“ Nikdo tedy nemůže vědět, o kolik je ona „monopolní“ cena vyšší, a jestli je vůbec vyšší!

Přesto antimonopolní politika ve Spojených státech předpokládá, že soud to nějakým záhadným postupem zjistit může.

Upuštění od kontroly cen

Naše analýza nás přivedla k závěru, že vláda by měla upustit, kdekoliv je to možné, od snahy stanovovat maximální či minimální ceny čehokoliv. Pokud existují znárodněné služby — pošta, železnice, telefony či elektřina — bude samozřejmě stanovovat

cenovou politiku. A pokud garantuje monopolní koncese — pro metro, železnice, telefony či elektrárenské společnosti — musí samozřejmě zvážit, jaké restriktce na ceny bude vynucovat.

Co se týče antimonopolní politiky, jakákoli je současná situace v jiných zemích, tak ve Spojených státech tato politika nevykazuje žádnou smysluplnou konzistenci. Je plná nejistoty, svévolných, diskriminačních, rozporných a retroaktivních rozhodnutí soudů a úřadů. Žádná dnešní společnost, i střední velikosti, si nikdy nemůže být jistá, jestli nebude hnána před soud pro porušení anti-monopolního zákona, a jaké bude rozhodnutí soudu. Vše záleží na ekonomickém zájmu konkrétního veřejného žalobce nebo soudece.

Kolem tohoto tématu existuje ohromné pokrytectví. Politici pronášejí vášnivé proslovy proti „monopolům“ a hned poté zavádějí tarify a importní kvóty, aby chránili monopoly před konkurencí; udílejí monopolní licence autobusovým a telefonním společnostem; schvalují monopolistické patenty a autorská práva; snaží se kontrolovat zemědělskou produkci, aby mohli zaručit farmářům monopolistické ceny. A nejhorší ze všeho je, že nejenom povolují, ale aktivně podporují monopoly na pracovním trhu a legislativně nutí zaměstnavatele s těmito monopoly „vyjednávat;“ a dokonce umožnili těmto monopolům vynucovat si své podmínky vydíráním a násilím.

Mám podezření, že tato intelektuální situace a politické klima se příliš neliší ani v jiných zemích. Najít cestu ze současného legislativního chaosu je samozřejmě úkol stejně tak pro právníky, jako pro ekonomy. Mám jen jeden skromný návrh: Může nám velmi pomoci starý dobrý Common Law, který zakazuje násilí, podvody a veškeré *fyzické* vyhrožování a nucení. „*Účelem zákona,*“ jak nám říká John Locke, „*není zrušit nebo omezit, ale uchovat a rozšířit svobodu.*“ A tak dnes můžeme prohlásit, že v ekonomické oblasti by zákon neměl omezovat, ale maximalizovat svobodu utvářet ceny na volném trhu.

Kdo ochraňuje spotřebitele?

Spotřebitelé jsou někdy žádáni, aby zaplatili za zboží přemrštěné ceny. Toto je stejné už od počátku věků. Jejich nejlepší ochranou před předražovaným zbožím byla vždy konkurence. Inteligentní nakupující dokáže srovnat ceny a kvalitu a jde nakupovat k obchodníkovi, který nabízí zboží v nejlepším poměru kvalita/cena.

Spotřebitelé jsou občas podvedeni. To je také stejné v celé historii lidstva. Někdy se stanou obětí nečestných praktik; je jim prodáno podřadné nebo defektní zboží nebo jsou jim vlastnosti zboží popsány zkresleně. Opět tou nejlepší ochranou je konkurence. Lidé zkrátka nemusejí nakupovat u obchodníka, o kterém je známo, že jedná nečestně. Navíc pokud byla jejich finanční ztráta velká, tak se většinou mohli obrátit na nějaké zákonné autority či předat tento případ soudu.

V posledních letech, zvláště za vlády prezidenta Kennedyho a Johnsonovy administrativy vyrostla ohromná legislativní síť, která se snaží zregulovat kvalitu a kvantitu až do těch nejmenších detailů. A v jednom průmyslovém odvětví za druhým.

Obrázek o rozsahu této regulace si můžeme udělat například ze zprávy prezidenta Johnsona Kongresu ze dne 17. února 1967. Zde jsou některé z jeho požadavků:

„Doporučuji zákon o poctivém půjčování (Truth-in-Lending Act 1967)...

Doporučuji zákon o průhledných mezistátních prodejkách půdy (Interstate Land Sales Full Disclosure Act 1967)...

Doporučuji zákon o sociálním a penzijním zajištění (Welfare and Pension Protection Act 1967)...

Doporučuji zákon o bezpečnosti zdravotních zařízení (Medical Device Safety Act 1967)...

Doporučuji zákon o zlepšení klinických laboratoří (Clinical Laboratories Improvement Act 1967)...

Doporučuji zákon o zdravotní nezávadnosti masa (Wholesome Meat Act 1967)...

Doporučuji zákon o požární bezpečnosti (Fire Safety Act 1967)

Doporučuji zákon o bezpečnosti plynovodního potrubí (Natural Gas Pipeline Safety Act 1967)..."

Doporučil rovněž, aby Kongres věnoval „pečlivou pozornost (346stránkové) zprávě bezpečnostní komise“ o detailní kontrole vzájemných fondů a připravil novou regulaci v elektrárenském průmyslu, jakmile bude dokončena správa Federální energetické komise.

Všechno v jedné jediné zprávě a všechno by mělo být projednáno v průběhu roku 1967.

Navíc tato zpráva přišla v době, kdy již byly zavedeny velmi detailní regulace nad velkou částí průmyslu. Dne 15. dubna 1962 přišel prezident Kennedy do Kongresu s velmi podobnou zprávou a obdobnými doporučeními. Jedním ze zákonů, který tehdy Kongresem prošel, byla velmi přísná kontrola léčiv. Předtím měla vláda pravomoci pouze omezit prodej nebezpečných léčiv. Nový lék se směl začít využívat v praxi, pokud se k žádosti o jeho povolení vláda nevyjádřila do 60 dnů. Nový zákon převrátil tento proces a dal byrokratům pravomoc zdržovat uvedení nových léčiv prakticky donekonečna, dokud výrobce neuspokojil byrokrata důkazem, že nový lék je nejen bezpečný, ale také „efektivní.“ To

ovšem znamenalo, že se byrokratům dostala moc nad životem a smrtí celých společností a jejich produktů. Je velmi pochybným principem dát pravomoc jakémukoli byrokratovi, zamezit přístup na trh něčemu co, ačkoliv je zdraví neškodné, je podle jeho názoru „neefektivní,“ a navíc přenést důkazní břemeno efektivity na producenta. Nový zákon o léčivech protáhl a prodražil výzkum a zdržel zavádění nových život zachraňujících léčiv.

Zákony o automobilové bezpečnosti a ochraně spotřebitele již také existovaly dlouho před Johnsonovou zprávou, stejně jako zákony o značení a balení jídla. Vzhled budoucích automobilů pravděpodobně nebude příliš ovlivňován inženýry, ale právníky a kongresmany, kteří také převezmou kontrolu nad etiketami na potravinách.

Existuje jeden velmi ošklivý vedlejší produkt tohoto nutkání po stále větší federální kontrole. Kongresmani a byrokraté, kteří jí prosazují začínou vždy s velkou propagační kampaní namířenou proti průmyslovému či obchodnímu odvětví, které chtějí kontrolovat. Takže, aby protlačili zákon o zdravotní nezávadnosti masa, vládní úředníci začali propagovat tvrzení, že nebezpečné a zkažené maso se prodává skoro všude. Aby prošel zákon o kontrole drůbeže, paní Betty Furnessová, poradkyně prezidenta Johnsona prohlásila: *„Ve Spojených státech neexistuje místo...kde byste si mohli objednat kuřecí sendvič bez přímého ohrožení svého zdraví.“*

Senátní výbor uspořádal slyšení, aby rozhodl, jestli by se měly automobilové servisy, desítky tisíc místních pracovišť a zaměstnanců, dostat pod přímou federální kontrolu. Komise pozorně naslouchala svědkům, kteří tvrdili, že existuje 99% šance, že práce objednané v servisech nebudou provedeny řádně, pokud budou provedeny vůbec. Závěr z toho musel být takový, že opravárenský průmysl se sestává hlavně z nekompetentních darebáků.

O tom, jak detailní byly některé nové regulace, které prosazoval prezident Johnson v roce 1967, si můžeme udělat obrázek z této pasáže o kontrole medicínských přístrojů. Vládní byrokraté předepisovali „standardy“ pro „svorky, katetry, rentgenové přístroje.“

Byrokraté předepisují, jaký druh hřebů a šroubů se bude užívat pro nápravu kostí, a jaký druh umělých očí bude povolen.

Všechno tohle je zlověstnou připomínkou středověkého despotismu. Člověk si vzpomene na zákon Jindřicha VIII., který udělal zločin z prodeje jiných špendlíků než „s dvojitou hlavičkou, a jejich hlavička musí být pevně připojena k dřívku a dobře uhlazena; a dřívk musí být rovný a správné délky; a špička dobře naostřena.“

Převládající přesvědčení Kennedyho a Johnsonovy administrativy bylo, že každý problém může být vyřešen vydáním dostatečného množství nových zákonů a regulací. Přesto můžeme vážně pochybovat, jestli toto zatěžování a obtěžování výrobce nějak spotřebiteli pomůže.

Spotřebitel má jednu velikou zbraň na ochranu proti nekompetentnímu výrobcí či nečestnému prodejci. A tou je jeho vlastní inteligence a úsudek. Jeho názory se projevují každý den v jeho nákupech a odmítnutích nakupovat. S každou penicí, kterou utratí, spotřebitel hlasuje pro produkt a proti ostatním produktům. Nepotřebuje podepisovat petice nebo demonstrovat v průvodech. Pokud se stane patronem určitého produktu, firma, která ho vyrábí bude prosperovat a růst; pokud ho nebude nakupovat, firma bude vytlačena z podnikání. Spotřebitel je pánem. Výrobce ho musí buď potěšit nebo zahyne.

Ale to je jenom jiný způsob jak říct, že nejlepší ochranou pro spotřebitele je konkurence mezi výrobcí a jejich souboj o jeho přízeň. To připustil sám prezident Johnson ve své zprávě o ochraně spotřebitelů: *„Většina těchto problémů je vyřešena na volném konkurenčním trhu samotnými soukromými subjekty. Je pozoruhodné, jak dobře systém volného podnikání si v tomto ohledu vede.“* Zde se projevil vynikající pozorovací talent prezidentových poradců a je tedy záhadou, proč všechna jejich doporučení byla postavena na zcela opačných předpokladech.

Mohl bych citovat tisíce příkladů o tom, jak zázračný je efekt svobodné tržní konkurence ve službách spotřebitele. Uvedu jen jeden — z potravinářského průmyslu.

Původní zákon o potravinářských obalech se dostal před Kongres nejen proto, aby chránil spotřebitele před zavádějícími či podvodnými informacemi na obalech, ale aby standardizoval velikost, tvar a proporce jednotlivých balení a čistou váhu a množství. Množství lidí z průmyslu ukazovalo na spoustě příkladů, že takové opatření znesnadní inovace a omezí výběr pro zákazníky. *„Pokud v dnešním průměrném supermarketu je výběr z 8 000 položek ve srovnání s 2 000 před několika lety,“* svědčil Arthur E. Larkin Jr., prezident General Foods Corporation, *„je to proto, že si to spotřebitelé přejí... Žádná z těchto 8 000 položek by nebyla produkována a nezabírala by místo v regálu, kdyby si jí spotřebitel nebyl z toho regálu vytáhnul a nepoložil jí do svého nákupního košíku... Každý produkt musí vyhrát svůj souboj o přežití. Každý musí být prodáván v dostatečném množství, aby byl výnosný.“*

Takže opět se ukazuje, že nejlepším způsobem jak chránit spotřebitele není zatěžovat a obtěžovat, ale povzbuzovat výrobce.

Hladomory způsobené vládou

V posledních několika letech vlivná skupina sociálních reformátorů energicky propaguje nebezpečný mýtus. Ten je, že zvyšující se růst celosvětové populace převyšuje dostupné kapacity pro produkci jídla a hrozivé hladomory jsou nevyhnutelné, pokud se růst populace nezačne regulovat.

V říjnu 1966 předložil profesor Karl Brandt, jedna z předních světových autorit v zemědělské oblasti, bývalý ředitel Zemědělského výzkumného institutu při Stanfordově universitě a bývalý člen výboru prezidentových vědeckých poradců, zprávu, která analyzovala tento mýtus. Této analýze se bohužel nedostalo pozornosti, kterou by si zaslouhovala.

„*Vládní prioritou*“, prohlásil Brandt, „*by nemělo být zavádět či propagovat »plánované rodičovství,« ale uvolnit regulace v oblasti zemědělství, což by farmářům umožnilo zvýšit produkci potravin*“.

Brandt nikdy neodporoval „plánovanému rodičovství vycházejícímu z dobrovolného individuálního rozhodnutí.“ Ale trvalo by celá desetiletí, než by potenciálně úspěšná vládní propaganda ohledně kontroly porodnosti přinesla výsledky v celkové velikosti populace. Navíc zaujetí pro kontrolu porodnosti jako způsobu, jak

předejít hladomoru, odvádí pozornost od obrovského potenciálu na zvýšení produkce potravin, která je nyní technicky možná.

Věda a technika nám nyní umožnila nahradit lidskou a zvířecí práci zavedením strojů také při výrobě potravin. Nejdůležitější ze všech hnojiv, dusík, je dostupný v rostoucích množstvích potenciálně všude po světě a za snižující se cenu. Technologie nových metod zavlažování je velmi efektivní stejně jako pesticidy proti hmyzu, rozšiřuje se lepší způsoby skladování a uchovávání potravin.

Proč tedy ve světě stále řadí hladomory? Brandt odpovídá, že v posledních generacích byla primární příčinou většiny hladomorů vládní politika. Upozorňoval samozřejmě na kolektivistickou politiku v Sovětském Rusku, která vyústila v hladovění milionů lidí a účinně bránila zvýšení produkce jídla téměř po čtyřicet let. Stejně, a možná i horší, byly následky pro nespočetné miliony v Rudé Číně.

Obdobné hospodářské politiky stojí za hladomory v Indii a v některých afrických státech. V socialistické mánii pro „industrializaci,“ indická vláda přesměrovala svým centrálním plánováním značnou část kapitálu ze zemědělství do průmyslu. Arbitrárně ustanovila vysoké ceny pro průmyslovou produkci a nízké ceny pro zemědělskou produkci.

A navíc k tomuto drtivému srážení produkce potravin, vede korupce a laxnost k situaci, v níž hlodavci, ptáci a kobyly decimují indickou domácí produkci potravin rychleji než může být dovezena (s vysokými náklady), americká potravinová pomoc (program Food for Peace).

Ještě k tomu se volně potuluje přibližně 200 milionů posvátných krav (pochopitelně chráněných vládou) kolem lidí umírajících hladu.

Naše vláda nestanovila žádné adekvátní podmínky pro využití našich obrovských potravinových darů Indii. Což, jak Brandt zjistil, nechtěně přispělo k vytváření podmínek pro vznik dalších hladomorů:

Člověk proti sociálnímu státu

„Takové dary umožňují indické vládě pokračovat ve špatné politice, která dusí iniciativu indických farmářů. Potenciální velikost deficitu potravin, který tato politika nadále vytváří, je tak ohromná, že veškerá charita a zahraniční pomoc celého vyspělého světa ho nikdy nedokáže pokrýt“.

Průběžná výpomoc a Sociální nezajištěnost

Federální programy na odstranění chudoby a nezaměstnanosti byly ve Spojených státech poprvé masově zavedeny v době Velké deprese. Argumentem bylo, že jsou potřebné v časech krize. Od těch dob si národ užíval návrat k prosperitě, veliký růst národního důchodu, snížení nezaměstnanosti na rekordně nízkou úroveň a veliké snížení (podle jakékoliv smysluplné definice) počtu chudých. Přesto sociální výpomoc, dávky v nezaměstnanosti, sociální pojištění a množství dalších sociálních programů vzrůstá zrychlujícím se tempem.

V roce 1935 v Kongresu, prezident Franklin D. Roosevelt vyhlásil: „*Federální vláda musí a také zruší veškerou sociální výpomoc, jakmile to bude možné... Pokračující závislost na dávkách prohlubuje duševní a morální degradaci, což je fundamentálně destruktivní pro národního ducha.*“

Plán, který předestřel byl následující: jestliže bude schválen jeho program boje s nezaměstnaností a sociální pojištění, potom bude chudoba a nouze odstraněna způsobem, který nezničí iniciativu a sebevědomí příjemců pomoci a sociální dávky a dávky v nezaměstnanosti, pak budou moci být postupně snižovány až na zanedbatelnou úroveň.

Podívejme se nejprve, co se stalo se sociálním pojištěním. Od jeho zavedení v roce 1935, k němu byly činěny neustálé dodatky a rozšiřování výhod. Už v roce 1939 byly poskytované výhody přehodnoceny a byly přidány další podpory.

V roce 1950 bylo pokrytí rozšířeno natolik, že už zahrnovalo přibližně 90 % veškeré pracující populace (původně to bylo okolo 60 %). Odpracovaná doba, potřebná k nabytí nároku na výplatu podpory se dramaticky snížila.

V letech 1954 a 1956 proběhla další liberalizace pokrytí. Byly přidány výhody pro handicapované. Dodatek z roku 1956 snížil minimální věk pro odchod do důchodu pro ženy ze 65 let na 62 let.

V roce 1958 byly přidány další výhody pro handicapované pracovníky. V roce 1961 věk pro odchod do důchodu byl snížen na 62 let rovněž pro muže, ačkoliv se zkrácením některých výhod oproti odchodu v 65 letech.

Legislativní dodatek v roce 1965 přidal bezplatnou zdravotní péči pro cca 20 milionů Američanů ve věku nad 65 let a řadu dalších nákladných změn. K tradičnímu programu sociálního zabezpečení přidal 7% paušální zvýšení peněžních dávek pro pracovníky v důchodu.

Dodatky v roce 1967 zvýšily dávky přibližně 24 milionům lidí průměrně o 13 %, zvýšily minimální dávky o 25 %, zvýšily dávky nepojištěným lidem nad 72 let a samozřejmě dávky pro handicapované.

Původní daň na sociální zabezpečení* byla 1 % ze mzdy se stropem 3 000 \$, (odváděné zaměstnancem i zaměstnavatelem). Nyní je to 9,6 % ze mzdy se stropem 7 800 \$.

Nikdo samozřejmě vážně neočekává, že by takto zvýšené platby mohly pokrýt náklady na závazky, které vláda převzala. W. Rulon Williamson, pojistný matematik Komise pro sociální zabezpečení v letech 1936 až 1947, odhadoval již před posledním

* V originále „Social Security payroll tax,“ je mnohem výstižnější název než „sociální pojištění“ u nás. (Pozn. Finist)

zvýšením benefitů, že bude zapotřebí dodatečných 150 miliard dolarů pouze pro ty, kteří již mají na dávky nárok, A že bude potřeba minimálně 1 bilion dolarů na platby pro rodiny, které již platí sociální zabezpečení, ale nejsou ještě v důchodu. Tento odhad neobsahuje zdravotní péči.

Co se mezitím stalo s těmi programy boje proti chudobě a pomoci v nezaměstnanosti, které se měly stát se zavedením sociálního pojištění a koncem deprese zbytečnými?

V roce 1937, kdy poprvé začaly fungovat federální programy veřejné pomoci pro odstranění chudoby, bylo vyplaceno na dávkách 316 milionů. V roce 1960 to bylo 3,3 miliardy dolarů.

Ačkoliv federální příspěvek neustále rostl, břemeno, nesené jednotlivými státy a lokálními rozpočty, rostlo skoro stejným tempem.

Množství veřejné sociální pomoci vyplácené státy a nižšími správními celky se zvýšilo z 624 milionů dolarů v roce 1935 na 3 miliardy dolarů v roce 1966.

Celkové sociální výdaje států a nižších celků vzrostly z 3,3 miliardy dolarů v roce 1935 na 40,8 miliardy dolarů v roce 1966 a v roce 1968 budou pravděpodobně 46 miliard dolarů.

Federální rozpočet vyčlenil na „federální pomoc chudým“ v roce 1960 9,5 miliardy dolarů. Na rok 1969 jsou rozpočtové výdaje 27,7 miliardy dolarů, téměř třikrát tolik.

Tato čísla zahrnují příplatky na vzdělávání, pracovní rekvalifikace, zdravotní péči, peněžní dávky a další služby sociální výpomoci.

Ve fiskálním roce 1969 vykazala federální vláda počet lidí závislých na přímých dávkách 8,8 milionu. To je zvýšení o 60 % v porovnání s čísly před dvanácti lety, ačkoliv je míra nezaměstnanosti nižší než byla tehdy.

Federální vláda odhaduje počet „chudých“ okolo 29 milionů podle oficiální definice (rodina s ročním příjmem nižším než 3 335 \$ navzájem zdvojují. Zhruba 70 různých federálních agentur provozuje okolo 300 programů na zlepšení situace chudých.

Detailní výčet plýtvání a skandálů, které provázejí tyto programy, můžeme najít například v knize Shirley Sheibl *Chudoba je tam, kde jsou peníze (Poverty Is Where The Money Is)*.

Pokud se k programům pro boj s chudobou připočtou zemědělské dotace, dotace na bydlení a podporu komunit, zdravotní péči pro chudé, vzdělání a platby veteránům, tak celkové federální sociální výdaje ve fiskálním roce 1969 přesáhnou 68 miliard dolarů.

A to jsme zdaleka neskončili. Musíme ještě připočíst 46 miliard dolarů, které na tyto záležitosti ročně vydají jednotlivé státy a dostaneme celkovou sumu vyšší než 114 miliard dolarů.

Přesto téměř veškeré navrhované „reformy,“ i ty pocházející od nové republikánské administrativy, zavádějí změny, které by znamenaly další zvyšování výdajů na sociální zabezpečení a přímou výpomoc, nikoli jejich redukci.

Jeden ze současných vládních návrhů, který může být zaveden dříve než vyjde tato kniha, zní, že veškeré sociální výdaje by měly být převedeny přímo do rukou federální vlády, s uniformní úrovní sociálních dávek pro celý národ. Praktickým efektem má být mírné snížení vysokých dávek ve velkých městech, ale enormní zvýšení dávek vyplácených v chudších státech a ve venkovských oblastech.

Příjemci dávek v chudších státech a na venkově by tak na tom nejen byli o mnoho lépe než ti ve městech (díky nižším životním nákladům), ale jejich dávky by se staly ve srovnání se mzdami v těchto regionech natolik vysokými, že by se tam statisícům dalších, vůbec nevyplatilo pracovat.

Jak by byl systém dávek pravděpodobně obsluhován městskými a okresními správami, zatímco federální daňoví poplatníci by platili účty, všechny podněty k šetrnějšímu hospodaření a eliminaci zneužívání by téměř vymizely. Země by pak snadno přešla k přijetí plánu na minimální zaručený příjem a mrhání a korupce při přidělování sociálních dávek by nabyla takových rozměrů, že by se nám proti tomu zdál dnešní stav triviálním.

Bezpracný příjem

Skupina sociálních reformátorů, nespokojená s dnešním „balíkem“ opatření na potírání chudoby, navrhuje její vymýcení jedním jediným úderem. Vláda by jednoduše měla garantovat úplně každému, bez ohledu, jestli pracoval, může pracovat či chce pracovat, minimální příjem. Tento garantovaný příjem by měl být dostatečným pro uspokojení jeho potřeb, „dost na to, aby mu umožnil důstojný život.“

Reformátoři odhadují, že by se zaručený příjem měl pohybovat někde mezi 3 až 6 tisíci dolary ročně pro čtyřčlennou rodinu.

To není již pouze návrh několika utopických snů. Národní komise pro technologie, automatizaci a ekonomický pokrok, založená Kongresem v roce 1964, dne 4. února 1966 vydala 115 stránkovou zprávu pro prezidenta, v níž doporučovala zavést garantovaný příjem pro všechny. A v lednu 1966 Rada prezidentových ekonomických poradců naznačila možnost schválení „*uniformních plateb pro rodiny založených pouze na tom, o kolik jejich příjem zaostává za minimální existenční úrovní*“. Tento plán, jak vyhlásili, „*by mohl být zaveden na universálním základě pro všechny chudé a byl by to ten nejpřímější přístup, jak zredukovat chudobu*“.

Od té doby se objevil rostoucí počet návrhů na garantovaný příjem (někdy pod eufemismy „příjmová podpora“ nebo „záporná daň“) ať už ze soukromých nebo vládních kruhů. V červnu 1968 Podvýbor spojených ekonomických výborů Kongresu pořádal rozsáhlé slyšení (jehož výstupem byla 720 stránková správa) o „programech pro zajištění příjmu“. Ačkoliv Gallupův institut publikoval průzkum, podle něhož je 58 % respondentů proti garantovanému příjmu a pro pouze 36 %, drtivá většina svědků, kteří vypovídali před komisí se vyslovila pro nějakou formu garantovaného příjmu.

Tento plán je detailně rozebírán v knize nazvané *Garantovaný příjem (The Guaranteed Income 1966)*, což je sborník článků od deseti přispěvatelů editovaný Robertem Theobaldem, který nazývá sám sebe „socio-ekonomem“. Pan Theobald sám přispěl třemi články včetně předmluvy.

Z následujících tří odstavců pan Theobald vytiskl první dva celé kurzívou:

„Tato kniha navrhuje ustanovení nového principu, jehož specifickým cílem je zrušit spojení mezi prací a příjmem. Implementace těchto principů musí být nezbytně provedena vládou...“

Musíme přijmout koncept absolutního ústavního práva na příjem. To zaručí každému občanovi Spojených států a každé osobě, která sídlí na jejich území, po dobu pěti let právo na příjem od federální vlády, který jí umožní důstojné živobytí. Žádný vládní úřad, žádný soud ani žádná jiná organizace nebude mít pravomoc zarazit či omezit takto zajištěné platby...“

Pokud by právo na příjem bylo zrušeno za jakýchkoliv okolností, pak by vláda měla moc zbavit jednotlivce nejenom usilování o štěstí, ale také svobody a v důsledku také samotného života. Takové *absolutní právo* na příjem by se mělo stát základním principem naší legislativy“.

Přispěvatelé do tohoto sborníku došli k těmto zvláštním závěrům nejen proto, že sdílí množství podivných představ

o zákonodárství, „právech,“ o vládě a o pravém významu svobody a tyranie, ale také proto, že podleli množství závažných ekonomických omylů.

Jak to vypadá, tak téměř všichni z nich vyjadřují přesvědčení, že nárůst automatizace a kybernetizace způsobuje zánik pracovních míst takovou rychlostí (a nebo brzy bude), že zkrátka nebude dostatek práce i pro ty, kteří by pracovat opravdu chtěli. *„Pokračující technologické změny znemožní vytvořit dostatek pracovních míst pro všechny kteří práci hledají. Cíl »práce pro všechny« již není dále platný“*. A tak podobně.

Pradávný strach z automatizace

Obava z permanentní nezaměstnanosti, která je důsledkem zavádění strojů a technologického pokroku, je stará jako průmyslová revoluce sama. Trvá už od konce 18. století a neustále znovu vystává v posledních 40 letech, přestože je vždy naprosto vyvrácena. Bylo by snad dostatečné poukázat, že průměrná míra nezaměstnanosti byla v posledních dvaceti letech okolo 5 % a nijak významně neroste, a že dvě třetiny lidí bez práce obvykle zůstanou bez zaměstnání dobu kratší deset týdnů. Celková míra *zaměstnanosti* dosahovala ve Spojených státech rekordní výše v každém z těchto roků.

I kdyby bylo pravdou to, co tvrdí autoři návrhu garantovaného příjmu, že se Americký systém volného podnikání brzy stane natolik produktivním, že věci, které každý opravdu potřebuje dokáže vyprodukovat za polovinu doby než je tomu dnes, proč by to mělo znamenat zmizení pracovních míst? A jak by to mělo ospravedlnit, že by měla být polovina populace nucena pracovat čtyřicet hodin týdně, aby podporovala druhou polovinu v naprosté zahálce? Proč by všichni nemohli pracovat jenom polovinu doby? Je obtížné porozumět logice a smyslu pro spravedlnost osob, které navrhují, že jelikož je méně práce, tak někteří lidé musejí podporovat v nečinnosti jiné.

„Absolutní právo“

To je přesně tvrzení obhájců garantovaného ročního příjmu. Tento zaručený příjem má být „absolutním ústavním právem,“ které nesmí být omezeno „za žádných okolností“ (kurzíva pana Theobalda). To znamená, že příjemce by tento příjem dostával nejen kdyby absolutně odmítal hledat si práci, ale také kdyby tyto peníze naházel do herních automatů, utratil je za prostitutky, pornografii, whisky, cigarety, marihuanu, heroin. Musí jim být přece poskytnut „dostatek k důstojnému životu,“ a očividně daňovým poplatníkům nebude nic do toho, pokud si příjemce přesto vybere život bez důstojnosti, a věnuje svůj zaručený volný čas hazardu, opilosti, zhýralosti, narkomanii nebo dokonce kriminální aktivitě. *„Žádný vládní úřad, žádný soud ani žádná jiná organizace nebude mít pravomoc zarazit či omezit takto zajištěné platby“*. To je jistě „nový legislativní princip“.

Nerealistický odhad nákladů

Jak velký příjem vlastně obhájci garantovaného příjmu navrhují lidem zaručit? V tomto bodě se liší. Avšak prakticky všichni trvají na tom, že by to nemělo být méně než to, čemu vládní úředníci říkají „hranice chudoby“. Úřad sociálního zabezpečení vypočítal v roce 1964 hranici chudoby pro jednotlivce 1 540 \$ ročně. Čtyřčlenná rodina byla definována jako chudá, pokud její příjem byl nižší než 3 130 \$. Výbor ekonomických poradců odhadl, že podle tohoto standardu žije pod hranicí chudoby 34 milionů Američanů tzn. 18 % populace (v roce 1964). A to navzdory 40 miliardám dolarů vydaným na sociálních dávkách, z nichž odhadem 20 miliard dolarů (ve fiskálním roce 1965) šlo k osobám, které byly nebo by se jinak ocitly, pod hranicí chudoby.

Oficiální „hranice chudoby“ neustále stoupá a navzdory menšímu počtu osob, které jsou oficiálně pokládány za chudé, fede-

rální platby pro ně rostou ještě rychleji. Podle prezidentovy roční zprávy o rozpočtu ze dne 29. ledna 1968 *„v zemi zůstává okolo 29 milionů chudých. Ve fiskálním roce 1969 jsou odhadované federální výdaje na pomoc lidem pod hranicí chudoby (například čtyřčlenná rodina s ročním příjmem pod 3 335 \$) celkem na 27,7 miliardy dolarů. To představuje roční navýšení o 3,1 miliardy dolarů a navýšení o 15,2 miliardy dolarů od roku 1963“*.

Na kolik by garantovaný příjem přišel daňové poplatníky? To by samozřejmě záviselo na výši garantovaného příjmu. Mnoho jeho obhájců se domnívá, že garantovat příjem pouze na hranici chudoby by bylo naprosto neadekvátní.

Jeden z přispěvatelů do Theobaldova sborníku učinil následující odhady nákladů pro odlišné úrovně příjmu:

Pro „minimální udržitelnou“ úroveň 3 000 \$ ročně: celkové náklady 11 miliard dolarů ročně.

Pro „ekonomickou“ úroveň 4 000 \$ ročně: 23 miliard dolarů ročně

Pro „skromnou, ale dostačující“ úroveň 5 000 \$ ročně: 38 miliard dolarů ročně.

Tato čísla jsou značná, přesto jsou jasně podhodnocena. Výpočet počítá s tím, že ti, kteří by dostávali vládní šeky, aby se jejich roční příjem zvýšil na 3 000 \$ nebo 5 000 \$ naprosto zaručeného příjmu, by pokračovali v práci a vydělávali stejně jako předtím. Avšak, jak dokonce poznamenal pan William Vogt (jeden z přispěvatelů do sborníku pana Theobalda): *„Ti, kdo věří, že lidé budou pokračovat v práci, i když nebudou muset, žijí ve zcela jiném světě“*.

A kdo bude pracovat?

Pan Vogt poukazuje s osvěžujícím realismem na to, jak těžké je i dnes, kdy ještě žádný garantovaný příjem neexistuje, sehnat lidi na čištění bot, umývání automobilů, stříhání keřů, péči o trávník, vrátne na železničních a autobusových stanicích a k množství další

nekvalifikované, ale nezbytné práce. „*Miliony těchto pracovních míst jsou volné po celých Státech a je očividné, že lidé dávají přednost životu na sociálních dávkách než by se nechali zaměstnat na tyto práce... Pokud je taková situace ještě před tím než nějaký zaručený příjem existuje, tak kdo bude vykonávat tyto služby, když všichni budou mít příjem bez práce — jako svoje právo“?*

Kdo bude ve skutečnosti vykonávat jakoukoli málo placenou práci, pokud bude program garantovaného příjmu zaveden? Předpokládejme, že současný příjem ženatého muže s manželkou a dvěma dětmi je za vykonávání podobných nepravidelných zaměstnání 2 500 \$ ročně. Zavede se zaručený příjem a dostane od vlády šek na 900 \$ spolu s dopisem, že má bezpodmínečný nárok na roční příjem 3 400 \$ a těchto 900 \$ je rozdíl mezi stanovenou hranicí chudoby a jeho výdělkem 2 500 \$. Jistě se nejprve zaraduje, ale potom se zamyslí. Kdo by byl takový hlupák, aby chodil do nepříjemné práce za 2 500 \$, když může přestat pracovat úplně a dostane celých 3 400 \$ od vlády?

Takže suma, kterou by nakonec musela vláda zaplatit by byla ohromná a navíc by tento program podpořil zahálku ve velkém měřítku. Aby předvídal takové následky, nemusí být člověk cynikem, stačí se podívat na realitu. Příjemci zaručeného příjmu by zkrátka jednali racionálně ze svého vlastního úhlu pohledu. Výsledkem by bylo, že jedna sedmina populace by přestala produkovat to zboží a služby, které dnes produkuje. Nepříjemná zaměstnání by nikdo nedělal. Tak by zbylo méně zboží a služeb, tedy méně reálného příjmu, který by se dal mezi lidmi rozdělit.

Posunování „hranice chudoby.“

Do nynějška jsme mluvili o efektu, jaký bude mít zaručený příjem na příjemce, jejichž předchozí příjem byl pod hranicí chudoby. Co však zbývajících šest sedmin populace, jejichž příjem je nad ní? Jaký bude dopad na jejich jednání?

Představme si ženatého muže s dvěma dětmi, jehož roční příjem za namáhavou práci je 3 500 \$. A potom zjistí, že jeho soused se stejně velkou rodinou, který celý rok jen koukal na televizi, vysedával za barem či chodil rybařit, dostal od vlády 3 400 \$. Nezačne si ten pracující myslet, že se mu nevyplatí vynaložit tolik námahy, aby měl jen o 100 \$ čistého více? Nebylo by lepší příjemně zahálet, když by dostal jen o tolik méně? A nenapadne stejná myšlenka všechny, kteří se pohybují pouze těsně nad hranicí zaručeného příjmu?

Je těžké určit, o kolik by musel být příjem člověka vyšší než zaručený příjem, aby ho takové myšlenky netrápily. Ovšem bude dobře, když si zapamatujeme několik následujících čísel: Statistický střední příjem (neboli *medián*) všech rodin v roce 1966 byl 7 436 \$. Střední příjem svobodných jednotlivců byl 2 270 \$. Lidé s těmito a nižšími příjmy tzn. polovina populace, bude pravděpodobně dosti blízko zaručené hranici příjmu, aby si začala klást podobné otázky.

Někdo to musí zaplatit

Pokud „*každý*“ dostane garantovaný příjem jako svoje právo“ (kurzíva pana Theobalda), kdo mu tento příjem zaplatí? Obháje garantovaného příjmu se snadno přenáší přes tento problém. Peníze dá zkrátka „vláda“ nebo „stát.“ „Stát přijme povinnost zajistit životní úroveň jednotlivců“.

Stát je zvláštní entita, která očividně získává peníze odněkud ze čtvrté dimenze. Pravda je taková, že stát nemůže rozdávat lidem nic, co předtím nesebral jiným lidem. Celý návrh garantovaného příjmu je tedy perfektním dokladem Bastiatova pozorování: „*Stát je velkou fikcí skrze níž se každý snaží žít na náklady všech ostatních*“.

Práva vers. povinnosti

Nikdo z obhájců garantovaného příjmu explicitně neříká, že „reálný příjem“ nejsou papírové peníze, kterých si můžeme vytisknout libovolné množství, ale zboží a služby, které nejprve někdo musí vyprodukovat svojí tvrdou prací. Celý návrh garantovaného příjmu otevřeně řečeno znamená, že lidé kteří pracují musí být zdaněni, aby podporovali nejen lidi, kteří pracovat nemohou, ale také lidi, kteří pracovat nechtějí. Pracující jsou nuceni vzdát se části zboží a služeb, které vytvořili a předat je lidem, kteří je nevytvořili nebo se přímo odmítají na jejich vytváření podílet.

Jakmile si tento předpoklad uvědomíme, tak se stane očividnou nepravdivost celé rétoriky o „absolutním ústavním právu“. Opravdové legální či morální právo člověka vždy implikuje *povinnost* ze strany druhých něco učinit nebo se nějakého jednání zdržet, aby takové právo bylo zajištěno. Pokud má věřitel právo na určitou sumu peněz, jeho dlužník má povinnost tuto sumu zaplatit. Pokud mám právo na svobodu projevu, soukromí nebo vlastnictví domu, tak všichni ostatní mají povinnost tato práva respektovat. Když však prohlásíme, že Pavel má „právo“ na „příjem dostačující k důstojnému životu“, ať už je ochoten pracovat nebo není, tak ve skutečnosti prohlašujeme, že má právo na část příjmu *někoho jiného*. To znamená, že by bylo Petrovou povinností pracovat více než chce nebo potřebuje, aby vytvořil přebytek, který by se mu někdo sebral a předat Pavlovi.

To, co obhájci garantovaného příjmu opravdu říkají je ukryto za vznešeně znějícími frázemi a humanistickou rétorikou. Dalo by se to vyjádřit takto: „Podívejte na ten donucovací aparát vlády a policejní síly, který máme k dispozici. Proč ho nevyužít tak, abychom donutili pracující předat část jejich výděлку nepracujícím“?

Málo porozumění

Stále věříme v upřímnost a dobré záměry těchto lidí, a proto musíme předpokládat, že naprosto neporozuměli základním ekonomickým principům. „*Tato kniha*“, napsal Robert Theobald, „*navrhuje ustanovení nového principu specificky zaměřeného na přerušování vazby mezi prací a příjmem*“. Ale my nemůžeme přerušit vztah mezi prací a příjmem. Skutečným příjmem nejsou peníze, ale zboží a služby, které se za peníze dají koupit. Zboží a služby musí někdo svou prací vyprodukovat. Jistě můžeme přerušit vztah mezi příjmem a prací u *jedné konkrétní osoby*, když jí dáme příjem, ať už pracuje nebo nepracuje. To však můžeme udělat jedině tak, že vezmeme část příjmů jiné osoby, který je výsledkem její práce. Věřit, že lze přerušit vztah mezi prací a příjmem znamená věřit, že lze přerušit vztah mezi produkcí a spotřebou. Zboží totiž musí někdo vyprodukovat než ho může kdokoli spotřebovat.

Příjemcům dávek důvěřuj, daňové poplatníky prověřuj

Jedním z důvodů agitace za bezpodmínečný zaručený příjem, je nechuť některých sociálních reformátorů k „úřednímu prověřování“. Úřední prověřování žadatelů o dávky nemají rádi ze dvou důvodů: 1. je „ponižující“ nebo „degradující“, a 2. je administrativně náročné „důkladně prozkoumat prostředky a zdroje jednoho každého žadatele“. Obhájci zaručeného příjmu si myslí, že bychom se obojího mohli zbavit „prostým“ mechanismem. Každý zkrátka vyplní své daňové přiznání a vláda pošle šek všem, jejichž příjem je podle onoho přiznání nižší než je nastavena „hranice chudoby“.

Víra, že tento mechanismus bude administrativně jednodušší, je pouhou iluzí. Před zavedením srážek daně přímo ze mzdy, před zavedením oznamovací povinnosti, kterou má každý jednotlivec, jehož příjem přesáhne 600 ročně, a dalších současných poža-

dvků na oznamování ještě menších příjmů dividend a úroků, daň z příjmu byla z velké části dobrovolná. Vláda velmi závisela na svědomitosti a upřímnosti daňových poplatníků. A do jisté míry pořád závisí.

Vláda může technicky prověřit upřímnost při přiznání příjmů pouze u náhodně či arbitrárně zvolených případech. Je tedy pravděpodobné, že daleko více podvodů a daňových úniků existuje v kategorii nižších příjmů, a to zkrátka proto, že možnost jejich odhalení je mnohem menší. Množství podvodů, kterých by se lidé dopouštěli, aby získali garantovaný příjem v nejvyšší možné výši, by bylo pravděpodobně enormní. Aby bojovala proti těmto podvodům, tak by vláda musela spustit stejné prověřování případ od případu a žadatele po žadateli jako při současné administrativě sociálních dávek, dávek v nezaměstnanosti a programů sociálního zabezpečení.

A jsou vůbec procedury prověřování kvůli získání nároku na podporu více ponižující než ty, kterými musí procházet daňový poplatník, když se zkoumá jeho daň z příjmu — když každá položená a zaznamenaná otázka implikuje, že je potencionální lump? Pokud je tato inkvizice nezbytná, aby se vláda chránila před podvodem, potom stejná logika platí pro žadatele o sociální dávky. Bylo by podivné, kdyby ti, kteří jsou přinuceni tyto dávky platit, byli předmětem důkladného prověřování a jejich příjemci toho byli ušetřeni.

Stručně řečeno, aby se zabránilo těm nejhorším skandálům a nespravedlnostem, také podle standardů obhájců garantovaného příjmu, určité úřední prověřování by bylo nevyhnutelné. Pokud přijmeme tvrzení, že ztrátou důstojnosti a sebevědomí není samotné zahálení při pobírání podpor, pak není žádná důstojnost ani v tom, být schopen vydělat si a sám uživit sebe a svoji rodinu. Jakékoli úřední zkoumání by se samozřejmě mělo obejít bez *zbytečného* vpádu do soukromí osoby nebo rodiny, ale takové zkoumání by přesto mělo být alespoň natolik důkladné jako je prověřování při placení daně z příjmu.

Srovnání s daní z příjmu nám rovněž připomíná některé vážné komplikace, které nechávají obhájci garantovaného příjmu nebo „záporné daně“ bez povšimnutí. Některé z těchto komplikací byly téměř náhodně nadneseny Josephem A. Pechmanem, ředitelem ekonomických studií Brookingsova institutu, v jeho svědectví před Podvýborem spojených ekonomických výborů Kongresu dne 13. června 1968. Je důležité uvědomit si, že Pechman vystupoval *ve prospěch* garantovaného příjmu, ale rozpoznal některé „anomální situace“, které by kvůli němu vyvstaly.

„*Například*“, jak poukázal, „*osoba, která vlastní akcie IBM za 100 000 \$, z nich v nějakém roce dostane dividendy pouze 1 000 \$. Pokud by to byl její jediný příjem měla by dostat 2 400 \$, aby se její roční příjem dostal nad hranici chudoby?*“ Také Pechman inklinoval k záporné odpovědi. Ale dodal, že jednotlivec, který nevlastní více než 25 000 \$ v akciích (nebo jiných aktivech stejné tržní hodnoty), by podporu dostat měl.

Myslím, že většina z nás by pochybovala o takovém úsudku. Jsem si jist, že mezi odpůrci by se našel člověk, který má 1 000 \$ ročně pouze jako mzdu, ten, který má příjem 3 401 \$ pouze jako mzdu — ani jeden z nich nemá kapitálové podíly, které by stály za řeč, a jistě nesedí na úsporách 25 000 \$.

To je pouze jeden z mnoha problémů, které se vyskytují v jednoduchých návrzích garantovaného příjmu. Mechanismus daně z příjmu je irelevantní ve vztahu k těmto problémům. Žadatelé o garantovaný příjem by pravděpodobně oznamovali svůj příjem za poslední rok, který jako takový nemusí mít vztah k jejich současným potřebám. Příjem žadatele mohl být v předchozím období o mnoho větší nebo o mnoho menší než je dnes. Proces by nezohledňoval potřeby naléhavé v současnosti, jako je nemoc nebo dočasná ztráta zaměstnání. Platba zaručeného příjmu by mohla buď dojít příliš pozdě nebo naopak se ukázat zbytečnou.

Když se podobné obtíže objeví, tak obhájci garantovaného příjmu začnou činit ke svým návrhům dodatky. Odhad příjmů pro současný rok by se mohl provádět čtvrtletně, říkají. Ale pro

uspokojení některých okamžitých potřeby těch, kteří jsou oficiálně považováni za chudé, by finanční platby musely být měsíční nebo dokonce týdenní a nikoliv pozdější. Takže navrhovatelé garantovaného příjmu nyní začínají mluvit o měsíčních revizích odhadovaného příjmu, o platebních oblastech, o navrácení přeplatků vládě etc. Nechme stranou otázku, jak realistické je uvažovat o navrácení přeplatků od 30 milionů chudých, a pomysleme na administrativní noční mūru, kterou znamenají takové platby, zkoumání, ověřování atd., tohoto „jednoduchého“ plānu.

Trvání na hotovosti

Pār slov by mělo být řečeno také o tomto aspektu. O tom, jak obhájci garantovaného příjmu trvají na tom, že vláda tento příjem musí vyplácet v peněžní *hotovosti*. Tento názor je podložen falešným liberálním argumentem, že jediná potíř s chudými je, že nemají dost peněz. Měli bychom jim tedy dát peníze a nesnažit se jim diktovat, za co je smějí nebo nesmějí utratit, protože bychom zasahovali do jejich svobody a máme je „nechat ať udělají své vlastní chyby, z nichž se mohou poučit.“

Problém uvedeného argumentu je, že mnoho lidí je chudých právě z toho důvodu, že vykazují neschopnost rozumě utrácet peníze, které si vydělají. Hotovost je ta poslední věc, kterou má dostat do rukou hazardní hráč, alkoholik či drogově závislý. Ihned potom, kdy nahází peníze do hracího automatu nebo je utratí za whisky nebo heroin, jim má snad vláda dodat další? Avšak když to neudělá, jak potom může zajistit to, čemu obhájci garantovaného příjmu říkají „důstojný život“? Jak může zajistit, aby jejich rodina byla řádně zajištěna, aby měli na nájem, aby chodili slušně oblečení a dětem se dostalo řádného vzdělání. Tohle je hlavní problém, který musí být řešen, pokud všem chudým bude bezpodmínečně poskytován peněžní příjem, nejen bez ohledu na to, jestli chtějí nebo nechtějí pracovat, ale dokonce

bez ohledu na to, jestli vůbec vykazují elementární odpovědnost a zdravý rozum v tom, za co utrácení svoje peníze.

V poslední době jsem narazil na povzbudivé znaky toho, že alespoň v Anglii někteří lidé začínají uvažovat o tom, jestli politika pomoci chudým, kterou praktikovali jejich předkové, nebyla náhodou více odrazem zdravého rozumu než zaslepenosti a krutosti. Londýnský *Daily Telegraph* napsal dne 7. srpna 1968 ve svém hlavním redakčním sloupku:

„Problém je, že o ty nejchudší je až příliš dobře postaráno peněžními dávkami, které dostávají od státu, takže nevyvíjejí žádnou iniciativu, aby se sami dostali na vyšší příčky ekonomického žebříku. Proč jim nezajistíme řekněme pouze jídlo, přístřeší a oblečení pro jejich děti než abychom jim dávali hotovost. Potom bude alespoň jistota že naše pomoc byla řádně využita. A pokud její příjemci nebudou spokojeni s takovým paternalismem, tak alespoň dostanou podnět k tomu, aby začali pracovat. Takového radikální přehodnocení naší pomoci je už dlouho zapotřebí“.

Ještě bych dodal, že argument, že musíme respektovat svobodu příjemců dávek je chybný také z jiného úhlu pohledu. Přehlíží svobodu pilných a rozumných, od nichž jsou peníze vybírány, aby se tyto dávky daly zaplatit. Nedává smysl chránit „svobodu“ nezodpovědných za cenu svobod odpovědných.

Staré sociální dávky nikdy nezemřou

Jedním z hlavních argumentů obhájců garantovaného příjmu je, že čisté náklady pro daňové poplatníky nebudou tak velké, jak by se mohlo zdát na první pohled. Důvodem je, že garantovaný příjem *nahradí* současnou mozaiku opatření, která mají stejný cíl — sociální zabezpečení, náhrady v nezaměstnanosti, zdravotní příspěvky, přímou výpomoc, bezplatné školní obědy,

potravinové lístky, zemědělské subvence, subvence na bydlení, subvence na nájem atd.

Ani dění v minulosti, ani znalost našeho současného politického prostředí nepodporují taková očekávání. Jeden z hlavních argumentů pro zavedení sociálního zabezpečení ve třicátých letech byl, že tento program nahradí potřebu nejrůznějších záchranných sociálních programů a dávek, které tehdy existovaly. Za posledních třicet let ovšem tyto programy pokračovaly a rok od roku narůstaly, pouze s malými přerušováními.

Nechť si čtenář vzpomene na porovnání některých nákladů na sociální programy v předchozí kapitole. I přes Federální program sociálního pojištění, objem veřejných prostředků vyplácených Státy na sociální záležitosti vzrostl z 3,3 miliard dolarů v roce 1935, na 46 miliard dolarů v roce 1968. Federální vláda odhaduje počet lidí závislých na přímé pomoci na 8,8 milionu v roce 1969, což je o 60 % více než před dvanácti lety. „Federálních pomoc chudým“ se během devíti let ztrojnásobila — z 9,5 miliard dolarů v roce 1960, na 27,7 miliard dolarů v roce 1969. A když do toho započteme sociální pojištění a zbytek, tak se dostaneme k celkovému číslu ve výši 114 miliard dolarů za fiskální rok 1969.

Takže můžeme celkem realisticky očekávat ten nejčernější scénář — garantovaný příjem bude zkrátka přidán ke všem existujícím sociálním platbám (můžeme očekávat ohromný pokřik, demonstrace a nepokoje proti rušení kterékoli ze stávajících), a navíc můžeme očekávat požadavky na neustálé zvyšování garantovaného příjmu. Pokud průměrná platba bude pouze *rozdílem* mezi předpokládanou hranicí chudoby, řekněme 3 400 \$ a tím, co si rodina vydělá sama, všichni členové rodin vydělávajících méně než 3 400 \$ přestanou pracovat. Nebo tím alespoň budou vyhrožovat, pokud nedostanou plných 3 400 \$ a nebude jim dovoleno ponechat si k tomu to, co vydělají sami. A pokud by se na tento požadavek přistoupilo (při snaze vyhnout se zahálce a pauperizaci, která by jinak nastala), lidé, jejichž výděly jsou těsně nad vládním minimem

by poukázali na to, jak nespravedlivě se s nimi zachází. A jediné „logické“ a „spravedlivé“ opatření potom bude vyplácet *každému* plné minimum 3 400 \$ bez ohledu na to, kolik si vydělává z jiných zdrojů.

Kdokoli takovou předpověď považuje za velmi přehnanou by se měl podívat, jak jsme dospěli k současnému systému, kdy se vyplácí každému více než 72 různých sociálních příspěvků zcela bez ohledu na to, jestli je potřebuje či nepotřebuje. A také na množství výhod pro občany nad 65 let, které platí bez ohledu na výši jejich majetku a příjmů z jiných zdrojů. Řídí se stejnou logikou. Britská vláda vyplácí stejně vysoké dávky v nezaměstnanosti, nemocenské, mateřské, vdovské, pohřebné a další dávky zcela bez ohledu na výši příjmů jejich příjemců. Požadavky na univerzální „přídavky na děti“ nebo „rodinné přídavky“ jsou rovněž založeny na stejné logice.

Podkopání stimulů

Rád bych se nyní vrátil k otázce podnětů. Už jsem poukázal, jak plán na garantovaný příjem, pokud bude přijat v té formě, v jaké ho jeho zastánci navrhnou, povede k všeobecné zahálce a pauperizaci mezi všemi, kteří dnes vydělávají o málo více než by bylo minimálně zaručeno. Navíc k této erozi stimulů k práci přibude ještě stejně vážná eroze podnětů k vytváření úspor. Jedním z hlavních důvodů, proč mnozí lidé spoří, je připravit se na možné, ale nepředvídatelné situace jako je nemoc, nehoda či ztráta zaměstnání. Pokud bude mít každý garantovaný minimální příjem od vlády, tak tento podnět ke spoření zmizí. A důležitý zvyk vytvářet si úspory může zmizet společně s ním.

Bohatší menšina si také spoří, aby měla větší příjem ve stáří nebo dodatečný příjem v produktivním věku. Se zavedením garantovaného příjmu by se tento druh spoření také velmi snížil. To by znamenalo redukci jak akumulace národního kapitálu

a nových investic, tak snížení reálných mezd a zabrždění všeobecného ekonomického pokroku. Mohli bychom se dokonce dostat do období čisté kapitálové spotřeby. Jinými slovy, dlouhodobým efektem garantovaného příjmu by bylo zvýšení chudoby a nikoli její redukce.

Je důležité říci, že poukazovat na ničivé efekty garantovaného příjmu na stimuly lidí k práci a ke spoření, neznamená vynášet všeobecné morální odsudky nad lidmi, kteří žijí v současnosti v chudobě. Musíme se vyhnout na jedné straně generalizacím, kterých se dopouštějí někteří konzervativci, že chudí mohou za svou chudobu vinit pouze sami sebe, a přesto odporovat časté „liberální“ generalizaci, že všichni chudí a nezaměstnaní v tomto stavu „nejsou svojí vinou.“ Jediným realistickým předpokladem je, že *někteří* lidé jsou chudí nikoli svou vinou, a že někteří si za to můžou zcela sami, ale u převažující většiny je příčinou komplikovaná směs smůly a osobních špatných rozhodnutí.

Tato směs se liší v každém jednotlivém případě. Pokud bychom měli zjednodušovat, došli bychom zpátky ke starému Viktoriánskému rozlišení na chudobu „zaslouženou“ a „nezaslouženou“. Dnešní lidé jsou oprávněně neochotní zavádět takové rozlišení v morálních termínech. Nicméně rozlišení mezi těmi, kteří se snaží dostat se z chudoby svým úsilím a těmi, kteří se nesnaží, je podstatné pro jakékoli funkční řešení problému chudoby. A hlavní hřích garantovaného příjmu je, že ignoruje takové rozlišení. Výsledkem „garantovaného příjmu“ je, že by zničil celou škálu stimulů, a tudíž by měl efekt opačný k zamýšlenému.

A není to pouze účinek garantovaného příjmu na podkopání stimulů těch, kteří vydělávají málo. Musíme také prozkoumat efekt takového opatření na ty, kteří vydělávají hodně, protože ti nejenom nebudou dostávat tento příjem, ale jsou to právě oni, kteří ho budou muset platit. Tudíž daňové břemeno bude pro ně daleko těžší než v současnosti. Pokud to budou daně progresivní, což je pravděpodobné, tak budou odrazovat od nadprůměrného úsilí.

Je obtížné učinit jakékoli přesnější odhady takového efektu na snížení pracovního úsilí a produkce. Odlišní jednotlivci budou samozřejmě reagovat odlišně. Aktivita člověka, jehož příjem pochází z jedné práce a jedné výplaty, budou dotčeny odlišně než aktivita právníka, lékaře, spisovatele, herce, architekta nebo kohokoli, jehož příjmy se liší podle kontraktů, které uzavře.

Co víme jistě je, že vyšší daňové sazby, zcela odlišně od všeobecného přesvědčení, nezpůsobí prosté zvýšení daňových příjmů. Ve fiskálním roce 1969, kdy se na daních z příjmu vybralo 81 miliard, tvořil příjem z daňových pásem nad 50 % méně než 400 milionů, čili méně než 1 % z celkových vybraných daní z příjmu. Kdyby se daňové sazby nad 50 % ještě zvýšily, je pravděpodobné, že by přinesly do státní pokladny méně peněz a nikoliv více. Tudíž pro zvýšení příjmů by se musely zvýšit daně ve středním a nižším pásmu, a to z toho prostého důvodu, že 80 % peněz vybraných na daních z příjmu zaplatí lidé, kteří si ročně vydělají méně než 20 000 \$.

Chudoba pro všechny

Je jisté, že vysoké daně z příjmů odrazují od vydělávání vyšších příjmů, a tudíž redukují v jistém rozsahu celkovou produkci bohatství. Předpokládejme pro ilustraci, že přijmeme extrémní návrh zajistit všem naprosto stejný příjem tím, že zdaníme veškerý nadprůměrný příjem, abychom ho rozdali těm s podprůměrným příjmem. (Návrh na garantovaný příjem ve skutečnosti tomu není příliš vzdálen!)

Řekněme, že současný průměrný příjem per capita by byl ve Spojených státech okolo 3 000 \$ ročně. A každý, kdo by dostával méně (bez ohledu na to, jestli by pracoval či nepracoval) by samozřejmě, podle návrhu garantovaného příjmu, nepotřeboval být vůbec produktivní. A nikdo, kdo by vydělával více než 3 000 \$ by neměl důvod tento přebytek vydělávat, protože by mu byl v kaž-

dém případě odňat. Navíc by mu brzy došlo, že nemá smysl pracovat ani za 3 000 \$, protože ty by dostal v každém případě; a jeho příjem by byl stejný, ať už by pracoval nebo ne. Takže, kdyby každý jednal v takovém systému vyrovnaných příjmů pouze tím způsobem, který by se jemu osobně jevil nejracionálnější, tak by nikdo nepracoval a všichni by trpěli. Každý by přitom mohl dostávat 3 000 \$ hotovosti (pokud by se podařilo sehnat někoho na obsluhu tiskařského stroje), ale nebylo by nic, co by si za ně mohl koupit.

Méně extrémní egalitářské programy by samozřejmě měly méně extrémní následky. Pokud by 90 % veškerého příjmu nad 3 000 \$ bylo zdaněno a lidé si mohli ponechat pouze 10 centů z každého „dodatečného“ dolaru, který si vydělali, tak by stále existoval nepatrný podnět k tomu vydělat si o kousíček víc. A pokud by si všichni mohli ponechat 25 centů z každého dolaru nad 3 000 \$, tak by tento stimul byl o to vyšší.

Ale každá daň nebo vyvlastnění musí snížit podněty v určitém rozsahu. Efektem garantovaného příjmu by bylo praktické zničení veškerých podnětů pro ty nevydělávající více než by bylo garantováno a velké snížení podnětů pro ty, kteří jsou schopni vydělat více než by bylo garantováno. Tudíž garantovaný příjem by snížil úsilí vydělávat a produkovat. Snížil by reálný národní důchod. A snížil by životní standard pěti šestinám daňových poplatníků. Vláda by mohla být schopna vyplácet specifické množství zaručeného *dolarového* příjmu, ale kupní síla dolaru by hrozivě poklesla.

Chyby záporné daně

Po rozpoznání katastrofálního ničení vlastní iniciativy a úsilí, které s sebou přináší přímo garantovaný příjem, jiní reformátoři začali propagovat „zápornou daň.“ Tento návrh byl předložen významným ekonomem profesorem Miltonem Friedmanem z University of Chicago, v jeho knize *Kapitalismus a svoboda*, která vyšla v roce 1962. Jím navrhovaný systém by fungoval souběžně s běžnou daňovou administrativou.

Předpokládejme, že hranice chudoby bude nastavena na 3 000 \$ na „spotřební jednotku“ (rodina nebo jednotlivec) a předpokládejme, že záporná příjmová daň (což je ve skutečnosti subvence) bude mít stejnou výši 50 %. Pak každá „spotřební jednotka“ (toto je technický termín statistiků), jejíž příjem poklesne pod 3 000 \$ bude mít nárok na subvenci řekněme 50 % z rozdílu (mezi jejím příjmem a hranicí chudoby). Pokud si například vydělá 2 000 \$, dostane k tomu od vlády subvenci 500 \$; pokud si vydělá 1 000 \$ dostane 1 000 \$; pokud si nevydělá nic dostane 1 500 \$.

Profesor Friedman upřímně připouští, že tento návrh, „*jako každý jiný prostředek k odstranění chudoby... snižuje podněty těch, kterým pomáhá, aby si pomohli sami*“. Ale argumentuje

tím, že „*neničí tyto podněty tak úplně jako systém poskytování příjmu na nějakém fixním minimu. Dolar vydělaný navíc vždycky znamená více peněz dostupných na výdaje*“.

Je pravdou, že „záporná daň z příjmu“* (což je zavádějící název pro poněkud sofistikovanější garantovaný příjem), by neměla tak destruktivní účinek na vlastní iniciativu jako přímo garantovaný příjem. Ve skutečnosti (asi před třiceti lety) jsem se já sám zabýval podobným návrhem. Ten se objevil v *The Annalist* (týdenní příloha New York Times) dne 4. ledna 1939. Svůj návrh jsem pojmenoval „zužující se subvence“. Byla to sociální dávka, která by se snižovala o 1 \$ za každé 2 \$, které by si její příjemce vydělal sám. Opustil jsem tento návrh, když jsem zjistil, že vede k dilematu, které je přesně stejné jako dilema záporné daně. Buď je subvence zcela neadekvátní na nejnižších stupních nebo je neospravedlnitelně rozsáhlá na horních stupních. Buď bude znamenat pouze polovinu adekvátního příjmu (podle své vlastní definice „adekvátnosti“) pro rodinu bez příjmu nebo bude znamenat téměř dvojnásobek adekvátního příjmu pro rodinu, která si již vydělává téměř adekvátní příjem.

Problém, přes který se záporná daň z příjmu musí přenést, je případ jednotlivce či rodiny s nulovým příjmem. Pokud bychom jednotlivci dali pouze 300 \$ (takové číslo bylo v původním návrhu profesora Friedmana v roce 1962), nikdo by to nepovažoval za adekvátní — zvláště pokud by, jak navrhuje rovněž profesor Friedman, záporná daň z příjmu měla nahradit veškeré ostatní formy pomoci a sociálních dávek. Pokud by záporná daň z příjmu pro rodinu s nulovým příjmem měla být nastavená na 1 700 \$, žádný z obhájců garantovaného příjmu by to nepovažoval za dostatečné pro „důstojný život“. Takže kdyby záporná daň z příjmu byla přijata, byl by bezpochyby vyvinut enormní politický tlak, aby minimální platba pro rodinu s vlastním nulovým příjmem byla 3 400 \$.

* Nešťastné názvy tohoto druhu kazí jazyk a matou myšlení. Těžko byste objasnili záležitost, kdybyste rozdávání nazvali „záporným vyvlastněním“ nebo krádež „obdržením záporného daru“. (Pozn. Autora)

Základní dávka by se tudíž stala stejně vysokou jako v systému přímo garantovaného příjmu. Ale kdyby základní dávka záporné daně z příjmu pro rodinu s nulovým příjmem byla 3 400 \$, potom, podle 50 % vzorce, by rodina dostávala přídavky, dokud by její roční příjem nedosáhl 6 800 \$. To je však více než byl střední příjem rodiny v roce 1963 v celé zemi (6 637 \$). To by bylo fantasticky nákladné.

Navíc by tak vyvstal vážný problém spravedlivosti. Dokud by podporovaná rodina vydělávala 6 798 \$, tak by stále dostávala 1 \$ podpory. Když by její příjem dosáhl 6 800 \$, tak by vypadla z (gravity train) zcela, a musela by snad potom čekat, až se její příjem propadne pod 3 400 \$, aby získala opět nárok na přídavky? A co rodina, jejíž příjem bude 3 402 \$ a nikdy se tak nedostane do (gravity train)?

Aritmetické dilema záporné daně z příjmu zatím vzbudilo tak málo pozornosti u jejích obhájců, že mi doufám prominete, když uvedu následující příklad, abych ilustroval paradoxní způsob jejího fungování.

V ortodoxním systému by se vyplácelo nezaměstnané hlavě rodiny řekněme 60 \$ týdně. Když posléze začne něco vydělávat, byl by mu placen jednoduše *rozdíl* mezi vydělanou částkou a 60 \$. V systému záporné daně z příjmu by člověk bez práce také obdržel 60 \$ týdně. Ale kdyby si sám za týden vydělal 30 \$, tak by stále dostával dávku 45 \$ (snižovanou pouze o 1 \$ za každé 2 \$, které si vydělá sám), což pro něho bude znamenat celkový týdenní příjem 75 \$. Pokud bude schopen později sám vydělat celých 60 \$, stále bude dostávat podporu 30 \$, což jeho celkový příjem zvýší na 90 \$. A dokonce když se mu podaří vydělat týdně 118 \$, stále bude pobírat 1 \$ podpory týdně.

Bude na tom ekonomicky dvakrát lépe než by byl, kdyby stále vydělával dost — řekněme 61 \$ týdně — a nedostal se tak na seznam příjemců podpory. To by bylo jednoznačně nespravedlivé vůči osobám, které nikdy podporu nepobíraly. Stimul, dostat se

na podporu a zůstat na ní, by byl daleko větší v systému záporná daň z příjmu než v současném.

Pokud bychom se tomuto výsledku chtěli vyhnout a zavedli zápornou daň z příjmu jenom částečně — a zrušíme například podporu, jakmile někdo bude vydělávat více než 60 \$ týdně — dostaneme ještě absurdnější výsledky. Když bude vydělávat 58 \$ týdně, tak díky záporné dani z příjmu bude stále dostávat 31 \$ týdně od vlády, takže jeho celkový příjem bude 89 \$. Pokud se však dopustí hlouposti, že by vydělal jen o dva dolary více, skončí s čistou ztrátou 29 \$ týdně. Takže záporná daň z příjmu by vytvořila ohromnou tendenci dostat se a zůstat na sociálních dávkách.

Schéma záporné daně z příjmu by se mohlo vyhnout těmto absurdním následkům, kdyby, dejme tomu člověku s nulovým příjmem, bylo vypláceno pouhých 30 \$ týdně. Tedy jenom polovina toho, co pokládají podporovatelé tohoto návrhu za minimální příjem k důstojnému přežití.

Někteří čtenáři by si mohli myslet, že dilematu záporné daně z příjmu můžeme uniknout, pokud změníme procentní sazbu, podle které bude podpora redukována s tím, jak se vlastní příjem bude zvyšovat. Ale jakákoli změna oproti 50 % na jednu či na druhou stranu pouze otupí jeden roh, zatímco ten druhý se stane hrozivějším. Pokud budeme snižovat vládní podporu o 75 % za každý vydělaný dolar, tak také odpovídajícím způsobem snížíme stimuly k zvyšování výdělku. Pokud budeme snižovat podporu o pouhých 25 % za každý vydělaný dolar, tak zvýšíme stimuly, aby příjemce pracoval. Avšak za cenu nákladnějšího vládního programu a zvýšíme také podněty příjemců zůstat na podpoře kvůli značnému snížení jeho příjmu, kdyby z programu vypadl. Pokud vymyslíme ještě komplikovanější schéma, například pokud budeme snižovat podporu pouze o 25 centů za prvních 10 \$ vlastního týdenního výdělku, o 50 centů za každý dolar z druhé desítky dolarů vlastního výdělku a o 75 centů za každý dolar z třetí desítky, nebo nějaké podobné schéma, vytvoříme pouze administrativní noční můru, aniž by se nám podařilo vyře-

šit základní dilema. Hořkou pravdou je, že kdykoli se pokusíme „zvýšit podněty“ snížením podpory o méně než dolar za každý dolar vydělaný prací, vyřešíme tím okamžitý problém za cenu vytvoření většího problému v budoucnosti.

Navíc k zvláštnímu dilematu, které záporná daň z příjmu představuje, si současně uchovává fatální defekty přímo zaručeného příjmu. Odmítáním důkladného přezkoumání potřeb a zdrojů každého jednotlivého žadatele, což je činěno v obvyklém systému podpor, se otevírá prostor pro masivní podvody a švindlování. A stejně, jako zaručený příjem, nutí tento systém daňové poplatníky podporovat lidi bez ohledu na to, jestli se upřímně snaží si pomoci sami. Vláda by se musela dostat do neřešitelných těžkostí, pokud začne dávat peníze „chudým“ nejen bez kontroly, jestli jsou opravdu chudí, ale také bez zjišťování příčiny, proč je konkrétní jednatel chudý.

Kolik by to stálo?

Kolik by program garantovaného příjmu nebo záporné daně z příjmu stál? Již jsem poukázal, že ačkoli obhájci předložili propočty ve výši 38 \$ miliard ročně, můžeme si být jisti, že tento odhad je systematicky podhodnocen, a to již pro nejbližší roky. A pokud někdy přijmeme hlavní princip jednoho z těchto návrhů, minimální dávka či subvence bude mít tendenci neustále růst. Kdokoli, kdo o tom pochybuje, by se měl podívat na historii dávek v nezaměstnanosti a sociálního pojištění, které vzniklo ve třicátých letech. (Ty také byly zaváděny s tím, že měly nahradit ostatní formy pomoci, které nicméně existují dál a rostou alarmujícím tempem.)

Existuje nějaká záruka, že by zaručený příjem nebo záporná daň z příjmu nerostla stejně rychle? Současná společenská atmosféra naznačuje, že by mohly růst ještě rychleji. Je příznačné, jak jsem již předtím uvedl, že v prvním plánu záporné daně

z příjmu v roce 1962 v knize *Kapitalismus a svoboda*, profesor Milton Friedman navrhol, aby jedinec bez příjmu dostával velmi malou podporu 300 \$ ročně. Nyní mluví převážně o čtyřčlenné rodině, která by měla mít nárok na základní sumu 1 500 \$. Nicméně již existuje prominentní konkurenční program (publikovaný Brookingským institutem a sepsané Jamesem Tobinem z Yale, Josephem A. Pechmanem, ředitelem ekonomických studií Brookingsova institutu a Peterem M. Mieszkowskim), které nabízí daleko velkorysejší subvence. Jakmile se tato schémata dostanou do praktické politiky, můžeme očekávat konkurenci v tom, kdo nabídne nejštedřejší podmínky.

Při znalostech vlivu, jaké mají politické tlaky a jaká byla historie dávek, „sociálního pojištění“ a dalších opatření „proti chudobě“, jsme nuceni konstatovat, že jakmile by byl přijat princip, ať už záporné daně z příjmu nebo garantovaného příjmu, tak by patrně tvořil doplněk a nikoliv náhradu současného konglomerátu programů „boje proti chudobě“. A jen samy o sobě by mohly drasticky zredukovat stimuly k produkci u lidí, kteří vydělávají méně než garantovanou částku a vážně omezit stimuly těm, kteří vydělávají více, kvůli tíživému zdanění, které by bylo nezbytné. Celkovým efektem by bylo snížení a nikoli zvýšení reálných příjmů.

Podívejme se blíže na problém zvyšování daní, aby bylo možno zaplatit zaručený příjem nebo program záporné daně z příjmu. Je zjevné, že se takové programy nedají zaplatit prostým zdaněním nejbohatších. Pokud budeme subvencovat všechny rodiny s příjmem menším než 3 400 \$, složitě je budeme zdaňovat. Ale již před zvyšováním daně z příjmu v roce 1968, jednotlivec s čistým příjmem (po slevách a odpočtech) 500 \$ zaplatil 14 % z takového příjmu, 15 % z dalších 500 \$ a tak dále, takže osoba s čistým příjmem pod 6 000 \$ byla zdaněna 22 %.

Navíc v roce 1965 daňoví poplatníci s upraveným hrubým příjmem pod 15 000 \$ (kteří tvoří více než tři čtvrtiny osobních zdaňovaných příjmů), zaplatili ze svých daní 61,5 % příjmů

do státní pokladny. Daňoví poplatníci s hrubým příjmem pod 20 000 \$ přinesli státní pokladně 70 % příjmů.

Proč se největší část daní nevybere od lidí s opravdu velkým příjmem? Protože daňoví poplatníci s hrubým příjmem nad 50 000 \$ tvoří pouhých 5 % hrubých zdanitelných příjmů.

Takže, když obhájci garantovaného příjmu a podobných programů farizejsky prohlašují, že „my si můžeme dovolit“ platit více za takové programy, měli by specifikovat, kdo jsou to „my“. Měli by vysvětlit lidem, kteří si svoje peníze vydělali tvrdou prací, proč doopravdy nepotřebují vše, co se obtěžovali si vydělat pro svoje vlastní rodiny, a sdělit jim, o kolik víc si mohou „dovolit“ jim vzít.

Ani „záporná daň z příjmu“ ani „zaručený příjem“ v rozsahu, který je nyní navrhován by nemohl být zaveden se stávající kupní silou dolaru.

Chudinské zákony v Anglii

Již v současnosti naše velká a rostoucí kolekce programů pomoci a boje proti chudobě vážně narušuje stimuly k produkci, které by jinak bylo možné dosáhnout. Naši sociální reformátoři neustále přehlížejí druhou stranu problému redukce chudoby. Složitý dvoustranný problém, kterému čelíme je: *Jak můžeme ulehčit následky neštěstí nebo osobního selhání, aniž bychom zároveň podkopali stimuly, aby člověk vyvinul snahu dosáhnout úspěchu?*

Naši sociální reformátoři se někdy tváří, jakoby žádná vláda nedělala nic pro podporu chudých a lidí bez práce předtím, než se v roce 1933 objevil New Deal. Neustále naříkají nad údajnou necitlivostí, nezájmem a lakotou našich předků v boji s chudobou. Ale i když odhlédneme od soukromé charity, předchozí generace a jejich vládní kapacity si dobře uvědomovaly problém chudoby a vyvíjely snahu na jeho zmenšení. To můžeme doložit již v do-
bách, kdy vznikly první písemné záznamy. „Chudinské zákony“ existovaly v Anglii již dávno před panováním královny Alžběty.

Výnos z roku 1536 zřizoval dobrovolné fondy na podporu těch, kteří nebyli schopni pracovat. O jedenáct let později se Londýn rozhodl zavést povinnou daň, z níž se měli podporovat chudí. V roce 1572 byla zavedena tato daň v celonárodním měřítku.

Ale tento problém se brzy ukázal příliš velkým pro lidi té doby. Vyšší třída byla jen velmi nepočtená a lidé ze střední třídy měli tehdy vždy velmi blízko k tomu, co bychom nazvali hranicí chudoby. Pracovní dílny a další podmínky vnucené lidem na podpoře, se nám dnes jistě zdají velmi kruté. Naši předkové však žili v neustálém strachu, že kdyby zvýšili výpomoc nebo oslabili přísné podmínky, vedlo by to k pauperizaci většího podílu populace a vytvořilo by to neřešitelný problém.

Na počátku 19. století se již náklady na výpomoc chudým začaly vymykat kontrole. Celkové náklady na správu chudinských zákonů se mezi lety 1785 až 1817 zvýšily na čtyřnásobek původních nákladů, tvořily celou šestinu celkových veřejných výdajů a dále prudce narůstaly. Jedna vesnice v Buckinghamshiru podala v roce 1832 zprávu, že její výdaje na chudinskou výpomoc jsou osminásobné proti stavu roku 1795 a jsou vyšší než příjmy celé farnosti v tomto roce.

Tváří v tvář těmto statistikám, a aby stabilizovali veřejné rozpočty před hrozícím bankrotem, rozhodli se vládnoucí Whigové zasáhnout. Ustavili královskou komisi* a v roce 1834 přijali úpravu chudinských zákonů podle doporučení této komise.

Základním principem nového zákona bylo, že lidem schopným práce bude chudinská pomoc poskytována jen za práci v regulovaných pracovních dílnách (workhouse), za podmínek horších než u nejchudšího soukromého zaměstnavatele. To se může zdát kruté, ale členové komise argumentovali tím, že *„každá penny, která by učinila podmínky lidí závislých na podpoře příjemnějšími než jsou podmínky nezávisle pracujících, je subvencí lenosti a hříchu“*.

* Členy této komise byli například Jeremy Bentham nebo Nassau Senior. Více o chudinských zákonech viz heslo „Poor Law“, *Encyclopedia Britannica* (pozn. Finist)

Pokud se uprostřed 19. století kyvadlo vychýlilo k přílišné přísnosti a šetrnosti, mohlo se v naší době naopak příliš vychýlit k laxnosti a rozhazovačnosti. Rozsáhlé subvencování zahálky, jak je navrhováno skrze garantovaný příjem, by pouze oslabilo nebo zničilo veškerou snahu nejen na straně těch, kteří by byli subvencováni a podporováni, ale také na straně těch, kteří by je byli nuceni podporovat ze svých vlastních výdělků. Neexistuje rychlejší cesta ke zruinování národa.

Velkým problémem dneška je, jak udržet podporu pod kontrolou. Jak zbavit podpory ty, kteří jí zneužívají k permanentní zahálce coby životnímu stylu a ponechat ji těm, kteří jí využijí, aby se postavili zpět na nohy a stali se opět produktivními občany? To je složitý problém a nemám prostor, abych se jím nyní detailně zabýval. Naši občané mohou být sami přinuceni se vrátit k některé z dřívějších pojistek, které byly možná příliš lehkomyšlně opuštěny — pečlivému zkoumání potřeb a prostředků; výpomoci v naturáliích než v penězích, obnovení podmínek výplaty dávek v místě bydliště, aby se zabránilo přesunu do měst jenom kvůli vyšším dávkám: požadavek na vykonávání alespoň nějaké práce výměnou za podporu, dokud nebude nalezeno vhodné místo u soukromníka.

Existují také další způsoby, jak omezit podporu. Vynikající klasičtí liberálové minulosti neváhali s jejich doporučováním. V roce 1914, A. V. Dicey, prominentní britský právní teoretik, položil otázku, jestli je moudré dovolit příjemcům dávek volit do parlamentu. A John Stuart Mill ve své *Zastupitelské vládě* (*Representative Government*) v roce 1861 psal velmi jasně:

„Považuji za základní princip, že příjemcům chudinských dávek bude odepřeno volební právo. Ten, kdo se není svou prací schopen uživit sám, nemá žádný nárok na privilegium, kterým by si mohl pomoci k penězům druhých. Když se stal existenčně závislým na ostatních členech společnosti, zřekl se nároku na rovná práva také v ostatních ohledech“.

Ve skutečnosti zašel J. S. Mill mnohem dále a trval na tom, že nikdo by neměl mít volební právo, pokud neplatí přímé daně:

„Je rovněž důležité, aby shromáždění, které hlasuje o daních, ať už všeobecné nebo jen místní, bylo voleno pouze těmi, kteří tyto daně platí. Pokud by s těmito penězi skrze své hlasy disponovali ti, kteří daně neplatí, měli by veškeré motivace k rozhazování a žádné k šetrnosti... Rovnalo by se to povolení strkat své ruce do cizích peněženek za jakýmkoli účelem, který se jim zlíbí nazvat veřejným“.

V dnešní politické atmosféře by byl považován každý, kdo by navrhol omezit volební právo příjemcům podpor, byť jen na dobu, kterou by byli na podpoře, za podivína, který ztratil kontakt s realitou. Přesto, pokud bude stále rostoucí armáde lidí, kteří těží z nějaké formy státních sociálních programů ponecháno právo volit kohokoli, kdo jim slíbí více peněz jiných lidí, můžeme očekávat, že budou sociální programy růst až do doby, dokud nepřivedí pád měny nebo národní bankrot. Čtenář si jistě vzpomene na země, kde se to již stalo.

Léčbou je produkce

Jedním z nejhorších aspektů všech plánů na přerozdělení bohatství a zarovnání nebo garantování příjmů je to, že ztrácejí ze zřetele podmínky a instituce, které jsou především potřeba k vytvoření bohatství. Mají za danou existující velikost ekonomického koláče; a tak se netrpělivě snaží, aby byl nakrájen na rovnější díly a zcela přehlížejí síly, které nejen koláč vytvořily, ale také se starají, aby byl každým rokem větší. Ekonomický pokrok a spravedlnost nespočívají v naprosto rovnoměrném rozproštění bídy, ale v neustálém vytváření více zboží a služeb, více bohatství a příjmu, který může být sdílen.

Jedinou reálnou léčbou chudoby je produkce.

Způsobem, jak maximalizovat produkci, je maximalizování stimulů produkovat. A způsobem, jak to udělat, jak zjistil moderní svět, je skrze systém známý jako kapitalismus — systém soukromého vlastnictví, volného trhu a volného podnikání. Tento systém maximalizuje produkci, protože dává člověku svobodu ve výběru zaměstnání, svobodu vybrat si s kým se spojí a bude spolupracovat, a nade vše ostatní, svobodu ponechat si plody své práce. V kapitalistickém systému existuje dlouhodobá tendence, aby každý obdržel to, co vytvoří nebo pomůže vytvořit. Když každý z nás pozná, že jeho odměna závisí na jeho vlastním úsilí a výsledcích, potom bude mít každý maximální popud k tomu, aby zvýšil své úsilí a svou produkci.

Bojujte s chudobou kapitalismem

Kapitalismus přinesl průmyslovou revoluci a obrovské zvýšení produktivity, které tento zápas učinilo možným. Kapitalismus enormně pozvedl ekonomickou úroveň mas. Zlikvidoval celé chudinské oblasti a neustále pokračuje v likvidaci dalších. Takzvané „kapsy chudoby“ se stávají čím dál menšími a řidšími.

Navíc podmínky chudoby jsou spíše relativní než absolutní. To, co nazýváme ve Spojených státech chudobou, by bylo bráno jako bohatství ve větší části Afriky, Asie a Latinské Ameriky. Pokud by měl být příjem „dostatečný k důstojnému životu“ „absolutním lidským právem,“ proč ho jeho obhájci nenavrhují zavést nejprve v chudých zemích jako je Indie a africké státy, kde je chudoba nejrozšířenější a nejpalcivější? Důvodem je zkrátka fakt, že ani bohatší skupiny v těchto zemích nevyprodukovaly dost bohatství, které by mohlo být vyvlastněno a přerozděleno.

Jeden z obhájců garantovaného příjmu v poznámce naivně připouští: „*Musíme si také uvědomit, že stále nemáme strategii pro eliminaci chudoby v rozvojových zemích*“. Samozřejmě, že

nemají. Strategií by bylo zavedení volného trhu a stimulů k práci, spoření, akumulování kapitálu, lepších výrobních prostředků a vybavení a produkci.

Ale obhájcí garantovaného příjmu ignorují nebo pohrdají kapitalistickým systémem, který učinil jejich sny reálnějšími a dal jejich návrhům na přerozdělování určitou hodnověrnost, kterou dnes mají. Kapitalistický systém učinil tuto zemi nejbohatší na světě. A stále pokračuje v tomto zázraku také v současnosti, a zvyšuje bohatství a produkci rok od roku. Stačí si uvědomit, že průměrná reálná dělnická mzda se od roku 1933 do roku 1968 více než ztrojnásobila.*

Pokud mu bude dovoleno pokračovat v působení také v relativně omezené ekonomické svobodě posledních let, bude dále pokračovat ve vytváření těchto zázraků. Bude bojovat proti chudobě *všeobecným* zvýšením příjmů a bohatství. Ale krátkozraké a netrpělivé pokusy o vymýcení chudoby přerušením spojení mezi úsilím a odměnou, může vést pouze k růstu totalitního státu a ke zničení veškerého ekonomického pokroku, který tato země tak draze zaplatila.

Postscriptum

V televizním proslovu dne 8. srpna 1969, prezident Nixon oznámil veliký krok do hlubin močálu sociálního státu.

To, co navrhnul byla forma garantovaného ročního příjmu známého jako záporná daň z příjmu a několik dalších triků.

Tento radikální návrh předložil konzervativním jazykem. Řekl, že za posledních třicet let vzniklo „byrokratické monstrum“, které

* Tady by někomu mohlo přijít divné, že Hazlitt bere za základ svého srovnání mzdu během hospodářské krize. Musíme si ovšem uvědomit, že reálná dělnická mzda na vrcholu hospodářské krize 30. let nejen nebyla menší než před krizí, ale docela naopak byla na dlouhou dobu rekordně vysoká. Důvod je ten, že ceny všech komodit spadly velmi prudce dolů, zatímco cena dělnické práce byla všemi dostupnými prostředky (včetně nátlaku vlády a posílených odborů) držena na stejné nominální úrovni jako před krizí. (Pozn. Finist)

„nám odkázalo dědictví etablovaných programů“. Potom navrhl plán, který může byrokratické monstrum jedině zvětšit a vytvořit mohutnější a etablovanější programy.

Jím navrhovaný program by v prvním roce přišel na nejméně 4 miliardy dolarů a více než zdvojnásobil množství lidí, kteří by byli příjemci státní podpory — z 10 milionů na 22 milionů.

Jaké další daně bude nutné zavést k zaplacení těchto 4 miliard dolarů nebylo řečeno. Bez ohledu na ohromné rozdíly v příjmech, mzdách a životních nákladech mezi městy a venkovem a jednotlivými státy, čtyřčlenná rodina bez příjmu, má podle plánu obdržet jednotnou federální podporu 1 600 \$ ročně. Taková rodina může vydělávat 60 \$ měsíčně nebo 720 \$ ročně bez ztráty nároku na podporu. Při vyšších výdělcích bude podpora krácena o 50 centů za každý vydělaný dolar až do celkového příjmu 3 920 \$.

Nebude probíhat žádná „nesmyslná kontrola“. Žadatel o podporu jednoduše učiní prohlášení o příjmech a obdrží platbu.

Ochranou, aby státní rozpočet nedospěl k bankrotu, má být plán na povzbuzování — až nucení — lidí do práce. Každý příjemce dávek považovaný za zaměstnatelného bude muset přijmout práci považovanou vládou za vhodnou.

Pokud navrhovaný plán bude zaveden, což je v současném složení Kongresu a politické atmosféře možné, pravděpodobně se dostaví následky, před kterými jsem v této kapitole varoval.

Bylo velmi příznačné, že prezident Nixon učinil své prohlášení o návrhu garantovaného příjmu ten samý večer, kdy Francie byla nucena oznámit další devalvaci franku. Jaká je politika takové jsou výsledky.

Můžeme garantovat pracovní místa?

Když Gallupův institut v červnu 1968 pokládal lidem otázku, zda by byli pro garantovaný příjem pro každého, ať už by pracoval či ne, pouze 36 % odpovědělo ano a 58 % bylo proti. Když se potom stejných lidí ptal, jestli by měla vláda „garantovat dostatek pracovních míst, aby každý práceschopný člověk mohl kdykoliv nastoupit do práce za mzdu okolo 60 \$ týdně“, 78 % odpovědělo ano a pouze 18 % bylo proti.

Přesto je tento zdánlivě přijatelný návrh, že by se vláda měla stát „zaměstnavatelem poslední instance“ v praxi stejně nesmyslným jako návrhy na garantovaný příjem bez práce.

Politici u moci si jistě nemohou dovolit být obviněni z toho, že nabízejí těžší práci a za horších podmínek, než ten nejchudší soukromý zaměstnavatel. Tudíž by museli poskytovat snadnější práci a za lepších podmínek, a tak by pravděpodobně přitáhli spoustu zaměstnanců z existujících pracovních pozic v soukromém průmyslu. Pro většinu těch, kterým by tento plán byl určen, by se tak vláda stala zaměstnavatelem první instance.

Již existuje poptávka po zaměstnancích na práci, kterou je potřeba udělat, za níž jsou zaměstnavatelé ochotni a schopní platit

minimální legální mzdu. Vláda by tak musela vymyslet práci, která je zbytečná a nebo se nevyplatí za minimální mzdu.

Tato vytvořená pracovní místa by navíc musela být v místech, kde nezaměstnaní žijí. Vláda nemůže vytvořit pracovní místa na Aljašce pro nezaměstnané z newyorských slumů, pokud by zároveň negarantovala dopravu, ubytování, školy a další životní podmínky.

Je očividné, že v takových programech bude většina práce nesmyslná a zbytečná a většina pracovních míst nepotřebná.

A to není všechno. Předpokládejme, že pracovníci na garantovaných pracovních místech se nebudou schopni naučit kvalifikaci potřebnou k jejich zastávání, vytvoří daleko více zmetků než použitelné produkce a budou tedy plýtvat zdroji? Předpokládejme, že budou do práce chodit o hodinu či dvě později, dají si tříhodinovou přestávku na oběd nebo si přijdou pouze vyzvednout mzdu, budou ignorovat pokyny vedoucích, budou nedůvěryhodní nebo se dopustí vandalismu nebo přímo napadnou svého vedoucího? Jejich pracovní místo je garantované nebo snad není?

Kdokoli si myslí, že tohle jsou pouze hypotetické problémy, tak by si měl přečíst o výtržnostech 1 500 mladistvých před newyorskou radnicí dne 10. července 1968. Protestovali proti škrtům v městském programu letních prací. Tohle o tom napsali *New York Times*:

„Někteří z mladíků (většina z nich byli teenageři původem z černošských a portorikánských chudinských oblastí), zapálili šest automobilů parkujících před radnicí, házeli kamením, lahvemi a kusy skla po policistech a vyrabovali místní uzenářství a trafikku. Vrcholem nepokojů bylo, když skupina mladíků rozbila okna blízké Woolworthovy budovy a zbila a oloupila 50-ti letou ženu“.

Tato taktika byla velkoryse odměněna. Příštího dne starosta John Lindsay oznámil, že město přidělí 5 milionů dolarů na letní práce, když předtím opakovaně prohlašoval, že město neposkytne na tyto práce žádné peníze.

Člověk proti sociálnímu státu

To všechno neznamena, že je neřešitelným problémem poskytnout nekvalifikovaným teenagerům více opravdových pracovních míst. Jak někteří z prominentních ekonomů poukázali, tím nejdůležitějším krokem by bylo zrušení federálního zákona o minimální mzdě.

Ždímání bohatých

Kamkoli se dnes obrátíme, tam najdeme sociální stát — stát, který slibuje zaručená pracovní místa, zaručený příjem, zaručený životní standard, jistoty od kolébky až do hrobu, rychlou eliminaci chudoby. A principiální způsob, jak uvedených cílů dosáhnout, je brát lidem, kteří mají a dávat lidem, kteří nemají.

Hlavním nástrojem pro tento účel má být progresivní daň z příjmů. Ve Spojených státech byla progresivní daň zakázána jako protiústavní až do roku 1913. Na počátku samozřejmě vypadala zcela nevinně. Horní sazba byla pouhých 7 %. Ale v roce 1925 byla již horní sazba 25 %, v roce 1935 63 %, v roce 1940 81 %, v roce 1945 94 %, což byla válečná sazba, která vydržela až do roku 1964, kdy byla zredukována na 70 %. V roce 1968 byla opět zvýšena na 77 %.

V dnešním světě takové konfiskační sazby nejsou ničím výjimečným. První národní newyorská banka sestavila tabulku porovnávající mezní daňovou sazbu v různých zemích. Sazby jsou (po zaokrouhlení zlomků): Itálie 95 %, Spojené Království 91 %, Kanada 82 %, Spojené státy 77 %, Francie 76 %, Japonsko 75 %, Nizozemsko 71 %, Rakousko 69 %, Austrálie 68 %, Belgie 66 %, Švédsko 65 %, Západní Německo 55 %, Dánsko 53 %, Norsko 50 % a Švýcarsko 8 %.

Samozřejmě by bylo zavádějící, vyvozovat z mezních čísel všeobecnou daňovou zátěž v jednotlivých zemích. V Itálii se sazba 95 % aplikuje až na příjem vyšší než 800 000 \$, zatímco v Norsku je 50 % zdaněn již příjem větší než 13 000 \$. Ačkoli je Švédsko ve spodní polovině tabulky, má ve skutečnosti ve srovnání s ostatními zeměmi nejvyšší celkovou daňovou zátěž.

Celé srovnání však názorně ukazuje, jak je všeobecně přijímána filozofie o ždímání bohatých daněmi. Sofistikovaně vyhlížející zdůvodnění na poli „sociální spravedlnosti“ a „schopnosti platit“ bylo vymyšleno pro progresivní zdanění již od počátku tohoto století. Ekonomové alespoň začínají rozpoznávat, že všechny argumenty pro podporu daňové progrese mohou být využity k ospravedlnění jakéhokoli stupně progrese.

Samozřejmě neexistují žádné důkazy, že by progresivní zdanění jakkoli pomohlo chudým. Naopak konfiskační sazby podkopávají stimuly, snižují produkci a znesnadňují akumulaci kapitálu, a tak je díky nim méně všeho, co by se dalo rozdělit mezi lidi.

Už nejranější propagátoři progresivní daňové sazby si to velmi jasně uvědomovali, avšak jejich záměrem bylo něco jiného. V Komunistickém manifestu 1848, Marx s Engelsem otevřeně navrhuje „silně progresivní daň“ jako nástroj pomocí, kterého „*proletariát využije svého politického panství k tomu, aby postupně vyrval buržoazii všechnen kapitál, soustředil všechny výrobní nástroje v ruku státu*“, a tedy „*despotickými zásahy do vlastnického práva a do buržoazních výrobních vztahů, tedy opatřeními, která se zdají ekonomicky škodlivá a neudržitelná, která však v průběhu hnutí přerůstají sama sebe a jsou nevyhnutelná jako prostředek k převratu v celém způsobu výroby*“.

Progresivní daňové sazby nejsou nutné k vybrání velkých daňových výnosů. Jednoduchý propoč^{*}et, který je založen na

* Dnes je třeba připomenout, že tady Hazlitt vůbec neuvažuje jakýkoli efekt tzv. Lafferovy křivky (její koncept už byl tehdy známý, ovšem Laffer ho zpopularizoval až později), jak vyplývá z textu, tak postupoval velmi jednoduše — z příjmů, které lidé uvedli v daňových příznáních vypočetl procentní výši daňových plateb. Tak zanedbal otázku, jestli vyšší daňové

údajích ministerstva financí z roku 1966 ukazuje, že při zachování všech výjimek a odpočtů, by na vybrání stejné částky postačila rovná daň* ve výši 19,6 %, namísto škály sazeb, které se pohybují od 14 % do 70 %.

Stejný propočít ukazuje, že kdyby byla okamžitě zrušena všechna daňová pásma nad 50 %, potom (na základě daňových příznání z roku 1965) by se příjem státní pokladny snížil maximálně o 373 milionů dolarů. To by v současnosti nestačilo naší vládě ani na jeden jediný den prostého úřadování. Pokud by teoreticky byly veškeré příjmy nad 100 000 \$ zdaněny 100% sazbou, příjem státní pokladny by se zvětšil maximálně o 200 milionů dolarů.

V roce 1965, zaplatili 70 % peněz vybraných na daních lidí s odhadovaným hrubým příjmem pod 20 000 \$. Z prostého důvodu — tvoří 97,5 % všech daňových poplatníků a společně přiznávají více než 80 % zdanitelných příjmů.

Nejen ve Spojených státech jsou současné příjmy z horních daňových pásem zanedbatelné. Ve Velké Británii, ve fiskálním roce 1964–65, byly celkové příjmy státní pokladny 8 157 milionů liber, z toho na daních z příjmu se vybralo 3 088 miliónů a na daňových přírážkách 184 miliónů. Jinými slovy příjem ze všech přírážkových pásem (to jsou sazby nad standardními 41,25 % až do 96,25 %) tvořil méně než 6 % ze všech peněz vybraných na dani z příjmu. A jen o málo více než 2 % z celkového daňového inkasa státní pokladny.

Ve Švédsku, v roce 1963 jednotlivec zaplatil nejprve místní rovnou daň v průměru 15 %; poté byl zbytek jeho příjmu zdaněn národní progresivní daní v rozmezí od 10 % do 65 %. Studie publikovaná Švédským sdružením daňových poplatníků ukázala,

sazby zvyšují motivaci lidí k daňovým únikům, které příjmy státní pokladny snižují, a jestli by při 100 % dani vůbec někdo nějaké daně zaplatil. (Pozn. Finist)

V originále je přesnější označení „proportional tax“ čili proporční daň. Protože v Česku se tuto daň podařilo zpopularizovat pod poněkud zavádějícím názvem „rovná“ daň, tak jsem použil v překladu tento název (Pozn. Finist)

že daně vybrané v základním 10 % pásmu tvoří 70 % daňového inkasa daně z příjmu; pokud by nejvyšší daňové pásmo bylo 25 %, tak by se vybralo 90 % současného inkasa. A pokud by bylo nejvyšší pásmo 45 %, tak by vláda obdržela 99 % svých současných příjmů. Studie prostě ukázala, že v daňových pásmech mezi 45 % a 65 % se vybere sotva 1 % celkového daňového inkasa daně z příjmu.

Nelichotivým závěrem je, že progresivní daňové sazby všude ve světě a zvláště ty nad 50 %, existují nikoli kvůli většímu výběru peněz do státní pokladny, ale aby uspokojily lidskou pomstychtivost a závist.

Pravděpodobně největší a nejvážnější problém progresivního daňového systému je, že vytváří nebezpečnou *iluzi* mezi většinou daňových poplatníků, že „bohatí“ — čímž se myslí všichni lidé s vyšším příjmem než mají oni — opravdu platí podstatnou část služeb a výhod, které potom většina lidí od státu čerpá. Tuto iluzi pravděpodobně sdílejí ve Spojených státech také poplatníci se zdanitelným příjmem těsně nad 7 000 \$, kteří ve skutečnosti nyní platí 21 % průměrné daňové sazby, ze které pochází nejvíce peněz v rozpočtu roku 1969. Tato iluze je vede k akceptování břemena vládních výdajů, které by jinak pravděpodobně netolerovali.

Tento aspekt progresivního zdanění se dnes bohužel netěší prakticky žádné pozornosti. Byl ovšem dobře rozpoznán již dávno, mezi jinými například W. E. H. Leckym v roce 1899:

„Strmě progresivní zdanění odhaluje velmi jasně vážné nebezpečí skrývající se v demokracii, vznikem takového stavu věcí, ve kterém jedna třída uvaluje na druhou břemeno a nutí stát do různých extravagancí pod dojmem, že náklady ponесou jiní“.

Ždímání korporací

Osobní daně z příjmu, které vystoupily do výše 77 % očividně odra-
zují od riskantnějších investic a škodí produktivitě. Málokterý poli-
tik však mluví o tomto aspektu ze strachu, že bude nařčen z obrany
bohatých. Co představuje ještě větší odrazení od nových investic
a zvyšování produkce, je současná mezní daň ze zisků korporací ve
výši 52,8 %. Přesto se na ní snáší ještě méně kritiky než na vysokou
daň z osobního příjmu. Nikomu se nechce na veřejnosti hájit kor-
porace. Ty představují oblíbeného fackovacího panáka. A přesto
jsou právě korporace tím produktivním prvkem, na kterém nejvíce
závisí národní příjem, bohatství a ekonomický růst.

V minulosti existovala v tomto aspektu alespoň určitá opatrnost,
která se v posledních letech vytratila. Když byla daň ze zisků kor-
porací poprvé v roce 1913 zavedena, měla velmi nízkou výši 1 %.
Byla rovněž zvyšována velmi opatrně. Během 1. světové války byla
12 % a až do roku 1937 nebyla nikdy vyšší než 15 %. Uprostřed
2. světové války byla 40 %. A na 52 % byla zvýšena v roce 1952.

Dnes jsou takové výše sazeb považovány za normální. Přesto
lidé, kteří je schvalují, a kteří navrhují, že by mohly být ještě
o něco vyšší, jsou často stejní, kteří si nejvíce stěžují na pomalý
ekonomický růst v posledních letech.

Výše daně ze zisků korporací je tak málo kritizována, protože panuje zmatek v otázce, na koho vlastně nejvíce doléhá, a jaký je její ekonomický efekt. Je celá korporátní daň „absorbována“ korporacemi nebo je její část „přenesena“ na někoho dalšího?

Dopady korporátní daně jsou poněkud komplikovanější. Korporace je právní fiktivní osoba. Z investičního hlediska sestává ze současných držitelů podílů. Když je daň na korporace uvalena nebo náhle zvýšena, tak utrpí okamžitou kapitálovou ztrátu současní držitelé podílů — a pozdější ztrátu ve snížení příjmů. Pro jednoduchost si můžeme představit situaci, kdy korporace neplatí žádné daně a náhle je uvalena 50 % daň ze zisků. Cena podílů na burze samozřejmě poklesne. Stávající vlastníci podílů budou nuceni absorbovat ztrátu kapitálové hodnoty a budoucích zisků. Noví kupci ovšem dostanou akcie za nižší cenu a chtěli by dosáhnout „normální“ návratnosti jimi investovaného kapitálu.

Když bude později vedení korporace zvažovat nějakou novou investici, expanzi, další továrnu nebo vybavení, bude muset brát v úvahu daň. A daň bude samozřejmě muset brát v úvahu také každý, kdo by chtěl založit nový podnik.

Současná průměrná výše zdanění je 45 %. Úspěšná korporace (jakékoli velikosti) však zaplatí v průměru sazbu velmi blízkou 52 %. Obecně řečeno, pokud bude kdokoli zvažovat novou investici, tak jí neučiní, pokud si od ní nebude slibovat před zdaněním dvojnásobnou výnosnost. Pokud například shledává vhodnou investici s 10 % průměrným čistým ročním výnosem, pak tuto investici neučiní, pokud její skutečná výnosnost nebude vypadat na 20 % před zdaněním.

Je očividné, že korporátní daně kolem 50 % mají dramatický dopad na množství nových investic, a tudíž na množství pracovních míst, velikost reálných mezd a ekonomický růst, který politici věčně vzývají.

Neméně důležitým dopadem jako snížení chuti investovat je, že současná výše korporátního zdanění zredukovala dostupné fondy pro investování. V roce 1968, podle odhadů ministerstva

financí, korporace ve Spojených státech zaznamenaly celkový zisk před zdaněním 91,1 miliardy dolarů. Z této částky po zdanění zbylo 49,8 miliardy dolarů. Z toho bylo 23,1 miliardy dolarů vyplaceno na dividendách a 26,7 miliardy dolarů zůstalo jako nerozdělené zisky.

Poslední číslo představuje vlastní reinvestice zisků korporací do jejich kapitálu, inventáře, inovací, nových továren, lidí a vybavení. Pokud by neexistovala korporátní daň a byl zachován stejný poměr distribuce zisků mezi dividendy a reinvestice, tak by množství reinvestovaných peněz bylo 48,8 miliard dolarů namísto 26,7 miliard dolarů — o 83 % více. Poměrné navýšení dividend by dalo držitelům podílů o 19 miliard dolarů více než obdrželi. Pokud by reinvestovali pouze pětinu z toho, co obdrželi na dividendách, potom by celkové (reinvestice zisků + dividend) navýšení ročních investic bylo v řádu 25 miliard dolarů.

Samozřejmě, že by mohlo někoho napadnout, jaké nové daně zavést, aby se při zrušení korporátní daně vybrala do státní pokladny stejná suma jako před jejím zrušením. Otevřeně řečeno žádná — naprostá většina vládních výdajů jde stejně na aktuální spotřebu a nikoliv na investice do budování ekonomické síly a produktivní kapacity země.

Velkou roli na potěšení z našeho drastického korporátního daňového systému pramení z představy, že tato daň je nějakým způsobem „přesunuta“ na jiné. Jeden obecný předpoklad praví, že korporace zkrátka promítnou daň do zvýšení cen.

To není prima facie pravděpodobné. Například každý výrobce televizorů totiž musí udržovat svoje ceny na takové úrovni, aby byly konkurenceschopné s ostatními výrobci. Dejme tomu, že ti všichni platí stejné procento daně ze zisku. Stejně si musí zachovat konkurenceschopnost také proti zahraničním výrobcům. Totéž platí pro výrobce automobilů a vlastně pro všechny společnosti, které buď vyrábějí na export nebo konkurují dovozu.

Stejná prodejní daň (která je uvalena také na import) působí stejně na výrobce domácí a zahraniční, ovšem nikoli procentní

daň ze zisku po odečtení nákladů, protože ta nezbytně znamená *odlišnou daňovou sazbu na jednotku výstupu* pro každého výrobce. Jejím všeobecným dopadem je tedy trestání efektivního výrobce s nízkými náklady daleko více, než neefektivního výrobce s vysokými náklady.

Nicméně existuje jeden důvod, proč se v dlouhém časovém období vyšší korporátní zdanění promítne do zvýšení cen. To proto, že tato daň může vytěsnit některé výrobce z trhu, dalším zabrání v expanzi nebo jejich expanzi zpomalí. Přinutí totiž účastníky tržní soutěže používat zastaralé strojní vybavení po mnohem delší období než je běžné. Tím zpomalí nebo zabrání snižování cen. Sníží nabídku, zvýší náklady na produkci a učiní kvalitu a proměnlivost produkce horší než by tomu bylo jinak. Spotřebitelé v zemi na tom tedy budou hůře.

Konečným důsledkem není, že korporátní daň byla přenesena na někoho konkrétního, ale je to další břemeno, které je uvaleno na celou zemi. Je to tím, že odrazuje a zdržuje investice do nových strojů a továren — ať už u existujících korporací nebo nově se formujících. Korporátní daň ve výši 52,8 % totiž zaštiťuje existenci zastaralé kapacity proti konkurenci nových, modernějších a efektivnějších továren, které by bez její existence byly postaveny mnohem dříve.

Tím, že přímo postihuje nové investice, současná korporativní daň zpomaluje ekonomický růst přímějším a jistějším způsobem, než jiné daně.

Jediná studie, která mě v současnosti napadá, která adekvátně vysvětluje zničující efekt vysoké korporátní daně, se objevila v pamfletu George Terborgha pro Institut strojních a spojených produktů ve Washingtonu v roce 1959. Neměla žádný viditelný vliv na Kongres nebo ministerstvo financí.

Korporátní daň tím, že poškozují obchod a investice, poškozují zaměstnanost a zpomaluje zvyšování produktivity a reálných mezd. Zkrátka a dobře, dlouhodobě poškozují ze všech nejvíc pracující dělníky.

Vládní plánování versus ekonomický růst

Pokud mluvíme o „ekonomickém plánování“, musíme jasně pochopit, co máme na mysli. Skutečná otázka totiž nezní: plánovat nebo neplánovat? Ale *kdo* bude plánovat?

Každý z nás si neustále vytváří svoje osobní plány do budoucnosti: co bude dělat zítra, zbytek týdne, nebo o víkendu; co bude dělat příští měsíc nebo příští rok. Někteří z nás plánují určité všeobecné věci třeba až na dvacet let dopředu.

Tyto plány si děláme s přihlédnutím k našim možnostem coby spotřebitelů a coby producentů. Zaměstnanci plánují, jestli zůstanou v současném zaměstnání nebo dají výpověď a přejdou jinam, přestěhují se do jiného města, nebo si zvolí zbrusu novou kariéru. Podnikatelé také plánují, jestli setrvají v jedné oblasti nebo se přesunou do jiné, jestli budou svoje podnikání rozšiřovat nebo utlumovat, jestli přestanou vyrábět produkt, o němž si myslí, že po něm nebude poptávka, a jestli začnou vyrábět jiný produkt, po kterém poptávka stoupá.

Lidé, kteří si říkají ekonomičtí Plánovači výše uvedené buď popírají nebo ignorují. Tváří se jako by svět soukromého podnikání, volného trhu, nabídky a poptávky a konkurence byl světem chaosu a anarchie, ve kterém nikdo neplánuje dopředu, ale všich-

ni jsou pouze unášeni proudem. Jednou jsem se účastnil televizní debaty s věhlasným Plánovačem ve vysoké vládní funkci, který prohlásil, že bez jeho předvídavosti a vedení, by byla americká ekonomika jako „letadlo bez pilota“. Přinejlepším Plánovači považují svět soukromého podnikání za místo, kde si plány jednotlivých lidí neustále překážejí, a kde každý plánuje pouze ve svém „vlastním“ zájmu a nikoliv ve „veřejném“ zájmu.

Takže Plánovači chtějí nahradit ty miliony soukromých plánů jedním jediným Plánem. Nebo v lepším případě chtějí, aby vláda ustanovila Hlavní Plán, kterému se musí plány všech ostatních lidí podřídít.

Plánování znamená donucení

K tomuto aspektu Plánování nyní obrátíme svoji pozornost: státní Plánování vždy obsahuje *donucení*, které může být maskováno mnoha způsoby. Vládní Plánovači se samozřejmě budou snažit přesvědčit lidi, že Hlavní Plán existuje pro jejich vlastní dobro, a že jediné osoby, které budou Plánem k něčemu nuceni jsou ti, kteří „nejednají ve veřejném zájmu“.

Plánovači budou říkat v současné době módní fráze, že jejich Plán není „závazný“, ale pouze „indikativní“. Uspořádají velkou přehlídku „demokracie“, „svobody“, „spolupráce“ a „konzultace se všemi skupinami“ — „dělníky“, „průmyslníky“, vládou, dokonce také „zástupci spotřebitelů“ — při vytváření Hlavního Plánu a specifikaci „cílů“. Samozřejmě — pokud by mohli dát každému jeho poměrný hlas při rozhodování, svobodu volby, pokud by všichni mohli podle takového Plánu vyrábět a spotřebovávat zboží a služby, které by stejně chtěli vyrábět a spotřebovávat, tak by takový Plán byl naprosto k ničemu. V nejlepším případě by se totiž dosáhlo naprosto stejné situace, jako na volném trhu. Plán má smysl jedině tehdy, pokud lidi donutí produkovat a spotřebovávat *jiné* věci, v odlišném množství a kvalitě než by sami chtěli. Takže

Plán bude mít smysl jedině tehdy, když někoho k něčemu donutí a vynutí si změnu ve struktuře produkce a spotřeby.

Existují dvě „omluvy“ pro takového donucení*. Jedna je, že svobodný trh produkuje „špatné“ zboží a pouze vládní Plánování a direktiva mohou zabezpečit produkci „správného“ zboží. Tuto tezi zpopularizoval J. K. Galbraith. Druhou omluvou je, že svobodný trh neprodukuje *dostatek* zboží, a že pouze vládní Plánování umožní věci urychlit. To je teze apoštolů „ekonomického růstu“.

Galbraithova teze

Vezměme si nejprve „Galbraithovu“ tezi. Jméno jsem dal do uvozovek, protože tato teze byla samozřejmě známa již dávno před ním. Je totiž základem všech komunistických „pětiletok“, kterým je nyní podřízeno množství socialistických zemí. Ačkoliv tyto Plány obsahují ustanovení nějakého všeobecného procentního zvýšení produkce, jejich specifikem je spíše řada konkrétních „cílů“ pro jednotlivá výrobní odvětví: například 25 % zvýšení produkce oceli, 15 % zvýšení produkce cementu, 12 % zvýšení produkce másla a mléka atd.

V těchto Plánech vždy existuje zvláštní zaujetí, a zvláště v komunistických zemích, upřednostňovat těžký průmysl, industrializaci proti zemědělství ve víře, že to povede k rychlejšímu zvýšení reálných příjmů a k větší národní soběstačnosti. Není náhodou, že tyto země často trpí zemědělskými krizemi a někdy také hladomory.

Ale Pány také samozřejmě reflektují implicitně či explicitně morální soudy vládních plánovačů. Asi málokterý plán bude obsahovat zvýšenou produkci cigaret nebo whisky nebo jakéhokoli tzv. „luxusního“ zboží. Plánovací standard je vždy šed a puritánství.

* V době, kdy tuto knihu Hazlitt psal, to ještě nebylo populárním tématem, ale dnes už známe také třetí omluvu — svobodný trh produkuje příliš mnoho zboží a to vyvolává globální oteplování či je to hrozbou pro životní prostředí všeobecně.

Slovo „úspornost“ se v nich až chronicky opakuje. Spotřebitelům je řečeno, aby si „utáhli opasky“ na trochu delší dobu. Někdy, když poslední Plán neskončil naprostým fiaskem, může přijít trochu uvolnění: spotřebitelům jsou navíc dodána nějaká auta, nemocnice nebo fotbalová hřiště. Ale samozřejmě se nikdy nenajde dost prostředků na „více golfových hřišť“. Zkrátka, není schválen žádný výdaj, který by nebyl pro „všeobecné“ blaho nebo alespoň pro blaho „většiny“ a tzv. luxusní výdaje jsou ignorovány.

Toto přinucení spočívá na několika předpokladech. Skoro všechny „úsporné programy“ spočívají na víře, že jednotlivec by si třeba výdaje za „luxus“ mohl dovolit, ale „národ“ si je dovolit nemůže. To vyplývá z přesvědčení, že když např. zřídím golfové hřiště nebo na nějaké příspěji, tak nějakým způsobem zbavuji svoje spoluobčany důležitějšího zboží nebo služeb. To by bylo pravdou jedině tehdy, pokud by se předpokládalo, že správnou věcí je zdanit můj takzvaný přebytek a rozdat ho jiným jako peníze, zboží či služby. Avšak, pokud je mi povoleno ponechat si svůj „přebytek“ a je mi zakázáno utratit ho za golfové hřiště nebo za dovezené víno, tak ho prostě utratím za jiné zboží, které je právě povoleno. Tohle bylo zjevné, když Britský úsporný program po 2. světové válce zabránil Angličanům konzumovat importované luxusní zboží s odůvodněním, že „národ“ si nemůže dovolit „zahraniční obchod s nepříznivou platební bilancí“. Následně byla vláda šokována zjištěním, že občané peníze prosázeli na fotbalových stadiónech nebo psích závodech. Neexistuje pochopitelně důvod se domnívat, že takové opatření nějak pomohlo „nepříznivé platební bilanci“. Úsporný program, pokud není vynucen většími daněmi, pravděpodobně poškodil potenciální export stejnou měrou, jakou se mu povedlo zabránit importu; a samozřejmě pokud je vynucen daněmi z příjmů, tak poškodí export stejnou měrou, jakou poškodí produkci.

Nyní se dostáváme ke specifické Galbraithově tezi, která vzniká z dlouhodobého podezření byrokratů, že spotřebitelé všeobecně nevědí, co si počít s vydělanými penězi; že nakoupí cokoli, o čem

jim reklama řekne, že si to mají koupit; že spotřebitelé jsou zkrátka nesvéprávní hlupáci, kteří chronicky plýtvají svými penězi na nesmysly nebo absolutní brak. Většina spotřebitelů, když bude ponechána bez dozoru, tak má úděsný vkus a dychtí po „obrovských třeshňově červených automobilech se směšnými křídly“.

Přirozený závěr, který z toho plyne je — a J. K. Galbraith ho neváhal učinit — že spotřebitelé by měli být zbaveni svobody volby, a že vládní úředníci naplnění moudrostí — samozřejmě velmi neobyčejnou moudrostí — by raději měli rozhodovat za ně. Spotřebitelé by měli dostávat nikoliv to, co by si vybrali sami, ale to, co pro ně vládní úředník, vybavený vytříbeným vkusem a kulturním myšlením, vybere. A způsob, jakým to zařídít, je zdanit veškeré peníze, které si pošetilí lidé vydělali nad absolutní životní minimum a předat je byrokratům, aby byly utraceny způsobem, o němž si myslí, že přinese lidem nejvíce dobra — lepší silnice a parky a hřiště a školy a kvalitnější televizní programy — vše samozřejmě poskytované vládou.

„Soukromý“ vers. „veřejný“ sektor

Tady se J. K. Galbraith uchýlil k čistě sémantickému triku. Zboží a služby, za které lidé dobrovolně utrácejí svoje peníze, vytváří podle jeho slovníku „soukromý sektor“ ekonomie, zatímco zboží a služby poskytované vládou za peníze vybrané na daních tvoří „veřejný sektor“. Dnes je adjektivum „soukromý“ obestřeno aurou egoismu, nepřístupnosti a zahleděnosti do sebe, zatímco všechno „veřejné“ se automaticky považuje za demokratické, sdílené, štedré a vlastenecké. Tendencí sociálního státu tedy je odebrat ze soukromých rukou a předat do státních rukou poskytování zboží a služeb, které jsou označovány jako nezbytné a důležité — silnice, vodovody, školy, nemocnice, vědecký výzkum a zajištění na stáří. Je tendencí spojovat slovo „veřejný“ se vším, co je nezbytné a chvalitebné a ponechat „soukromý sektor“,

aby byl spojován hlavně s přebytečnými a rozmařilými potřebami, které zbudou poté, co se stát postará o všechno důležité.

Pokud by uvedené rozlišení dvou „sektorů“ bylo popsáno v poněkud více neutrálních termínech — řekněme „soukromý sektor“ versus „vládní sektor“ — potom by váhy nebyly tak výrazně nakloněny ve prospěch toho druhého. Ve skutečnosti by neutrální slovník mohl zasít v myslích lidí otázku, jestli určité činnosti, které vykonává moderní sociální stát, musejí být opravdu poskytovány vládou. Použití termínů J. K. Galbraitha sektor „veřejný“ či „soukromý“, s sebou nese implikaci, že veřejný sektor je legitimní nejen pro jakékoli činnosti, které na sebe vláda již převzala, ale také pro mnoho dalších. J. K. Galbraith se snaží dokázat, že veřejný sektor „hladoví“ na úkor soukromého sektoru přeplněného módními výstřelky a brakem.

Poctivější rozlišení a odpovídající slovník, ovšem vrhne na celou záležitost odlišné světlo. To, co J. K. Galbraith nazývá „soukromým sektorem“ ekonomie, je ve skutečnosti *dobrovolný* sektor; a to, co nazývá veřejným je *nedobrovolný* (koercivní) sektor. Dobrovolný sektor tvoří zboží a služby, za které lidé svoje peníze utracřejí dobrovolně. Nedobrovolný sektor tvoří zboží a služby, které jsou poskytovány bez ohledu na přání jednotlivců z peněz, které jim byly sebrány. A když tento sektor roste na úkor dobrovolného sektoru, tak se dostáváme k samotné podstatě sociálního státu. V takovém státě nikdo neplatí za vzdělání svých vlastních dětí, ale každý platí za vzdělání všech ostatních dětí. Nikdo neplatí u lékaře svoje vlastní účty, ale každý platí účty všech ostatních. Nikdo nepomáhá svým vlastním starým rodičům, ale starým rodičům všech ostatních. Nikdo si nevytváří rezervy pro případ vlastní nezaměstnanosti, svojí nemoci, svého stáří, ale každý přispívá na nezaměstnanost, nemoc a stáří všem ostatním. Sociální stát, jak Bastiat prohlásil s ohromnou jasnožřivostí už před více než stoletím, je „*velká fikce pomocí níž se každý snaží žít na náklady všech ostatních*“.

Tohle není jen fikce; to je hlavně ohromná chyba. Co bude jednoznačným následkem, když úsilí bude odděleno od výsledku?

Když bude lidem vydělávajícím nadprůměrně větší část jejich „přebytku“ sebrána daněmi a podprůměrně vydělávajícím přidáno prostřednictvím dávek a služeb „zdarma“ produktivita určitě poklesne; energičtí a schopní ztratí motivaci vyprodukovat více než je průměr a lidé bez tížádnosti a schopností, ztratí motivaci zlepšovat si svoje podmínky.

Plánovači růstu

Zaplnil jsem tolik místa analýzou chyb školy ekonomických Plánovačů J. K. Galbraitha, že mně zbývá jen málo prostoru na Plánovače růstu. Mnoho chyb mají společných; existují však důležité rozdíly v přístupu. Hlavním rozdílem je, že přívrženci J. K. Galbraitha věří, že tržní ekonomika je příliš produktivní (ačkoli samozřejmě produkuje hlavně „špatné“ zboží), zatímco „prorůstová“ škola věří, že samotná tržní ekonomika není dostatečně produktivní. Odložím nyní na chvíli pojednání o některých statistických chybách a zavádějících tvrzeních, která obsahují jejich argumenty. Nyní se soustředím na myšlenku, že nějaké vládou vnucené nařízení, může prostřednictvím podivného kouzla zvýšit produkci nad úroveň, která by mohla být dosažena, pokud by se všechny subjekty těšily ekonomické svobodě.

Zdá se mi evidentní, že pokud jsou lidé svobodní, tak produkce bude maximální nebo alespoň optimální. Důvodem je, že v systému volného trhu a soukromého vlastnictví, se odměna každého přibližně rovná hodnotě jeho produkce. Co dostane za svojí práci (a je mu dovoleno si ponechat) je ve skutečnosti přesně tolik, jakou tato práce má cenu. Pokud si touží zdvojnásobit svůj příjem, má možnost se o to pokusit — a uspěje, pokud je schopen zdvojnásobit svůj příspěvek k produkci.

Pokud je spokojen se svým stávajícím příjmem — pokud se domnívá, že více by dostal jen za zcela vyčerpávající úsilí nebo nepřiměřené riziko — potom není pod žádným tlakem zvyšovat svoji

produktivitu. Na volném trhu má každý možnost maximalizovat svoje uspokojení. Ať už je to více volného času nebo více zboží.

Avšak nyní přicházejí Plánovači Růstu. Pohledem do statistik (o jejichž důvěryhodnosti a přesnosti nikdy nezapochybují) zjistí, že ekonomika rostla v minulém roce jen o řekněme 2,8 %. V záblesku geniálního poznání odvodí, že roční růst o 5 % by byl rychlejší. A jakými způsoby ho tedy zajistit?

Mezi Plánovači Růstu je rozšířena mystická víra v sílu slova. Prohlásí, že „nejsou spokojeni“ s růstem pouze ve výši 2,8 % ročně. A jakmile promluví, dělají jako by polovina jejich práce byla již hotova. Pokud by to nepředpokládali, jak potom vysvětlit tu naléhavost, s níž mezi sebou diskutují, jestli by měl být růst 4 % nebo 5 % nebo 6 %. (Jediná věc, na které se spolehlivě dohodnou je, že by to mělo být více než kolik to právě je.) Když se dohodnou na tom magickém čísle, tak pokračují buď ke stanovení konkrétních cílů pro specifické druhy zboží (a zde si mohou podat ruku s Plánovači Sovětských pětiletok) nebo oznámí nějaký všeobecný recept, jak dosáhnout vyššího růstu.

Proč však předpokládají, že ustavením magického cílového čísla Růstu ho také dokáží zvýšit? Jak se naplánovaný Růst bude promítat do individuálních plánů? Má člověk, který si ročně vydělá 50 000 \$ být nějakým způsobem přinucen více pracovat, aby si příští rok vydělal 52 500 \$? A pokud nikoli, tak k čemu je potom specifický „roční Růst“ vyhlašován jako vládní „cíl“? Proč zkrátka nenechat každého člověka, ať se snaží jak může, a ať si je potom průměrný roční „Růst“ jaký chce?

Statistické omyly

Nyní se tedy vrátím k některým ze statistických omylů a chyb, které jsem před chvílí zmínil.

Jedna z nich vyplývá přímo z toho, o čem jsem právě psal. Jedná se o chybné zaměření na „národní“ míru Růstu. Růst hrubého ná-

rodního důchodu se může v oficiálních statistikách objevovat vedle růstu populace v zemi. Někdo může sázet na růst hrubého národního produktu (HNP) srovnávaného s *propadem* příjmů *per capita*. Kromě toho by mělo být zřejmé, že průměrný příjem per capita nám neřekne mnoho o individuálních osudech. Zvýšení průměrného příjmu per capita může zamaskovat propad příjmů určité skupiny, pokud je tento vyvážen zvýšením příjmů u skupiny jiné.

Několik pastí se ukrývá také v zacházení s procenty. Čím menší je základ, od něhož začínáme, tím menší je potřeba absolutního nárůstu v produkci čehokoli, abychom byli schopni vykázat velký procentní nárůst. Tento princip se aplikuje na domy, automobily, rádia, televize a všechno ostatní. Ode dne narození, dítě během jednoho roku zvětší svoji váhu v průměru o 195 %. Nikdy později se k tomuto rekordu nepřiblíží.

Neměla by nás tedy překvapovat dlouhodobá tendence ke zpomalování míry průmyslového růstu s tím, jak se zvyšuje úroveň produkce v jakékoli zemi. To je následek částečně zvětšování základu a částečně fyzického nasycení lidských potřeb.

Vezměme si jako příklad historii specifického ekonomického produktu — televizoru. Vyrobených televizních přijímačů ve Spojených státech v roce 1946 bylo 7 000. V roce 1947 to již bylo 200 000, čili nárůst o 2 757 %. V roce 1948 se vyrobilo 975 000 televizorů — meziroční míra růstu tedy byla 387 %. V roce 1949 vzrostla výroba na 3 029 000 — ale míra růstu byla nyní již pouhých 146 %. Ačkoliv produkce se enormně zvyšovala v absolutním množství, procentní míra růstu neustále klesala až se po roce 1950 zastavila docela. Přesto se ve Spojených státech vyrobí něco mezi 6 až 11 miliony televizorů ročně a samozřejmě dnes jejich občané vlastní největší počet funkčních televizorů v historii — odhad v roce 1967 byl 94,2 milionu. Přesto mnoho jiných zemí nyní překonává míru růstu Spojených států v této konkrétní produkci. Čím zaostalejší ekonomika je, tím vyšší může být její míra růstu.

Nikoliv množství ale hodnota

Nyní se podívejme na některé základní problémy při výpočtu hrubého národního produktu. První věcí, kterou si musíme zapamatovat je, že se nejedná a ani nemůže jednat o objektivní číslo. To, co měříme není fyzické množství nebo váha, ale ekonomická *hodnota*. Statistik je nucen se uchýlovat k vlastním arbitrárním hodnotám. Má například zahrnout do výpočtu vyrovnání za zloděje, vyděrače a prodavače drog? Jak by měl vymezit to, co se obvykle nazývá ekonomickým zbožím od takových aktivit, jako je mytí automobilu, holení a hra na klavír (pro zábavu)? Tyto aktivity se přece neliší od těch samých aktivit vykonávaných za peníze jako služby jiným lidem — jako je holení u holiče a klavírní hra na koncertě. Statistik je nucen zahrnout jenom ty předměty, které jsou směňovány na oficiálním trhu.* To však vylučuje z oficiální statistiky všechny aktivity jako je domácí kutilství či práce žen v domácnosti, jejichž souhrn je pravděpodobně enormní. Tak mohou ve statistice vznikat paradoxy. Například, když se muž ožení se svojí kuchařkou, tak hodnota její práce zmizí z národních účtů.

Dalším problémem je, jak má statistik naložit s vládní aktivitou? Oficiální čísla jí zahrnují prakticky vždy, ale přitom neexistuje tržní test, který by byl mírou její hodnoty. Většina lidí by asi uznala, že práce policisty, hasiče nebo soudce je přínosem k národnímu produktu ekvivalentním nákladům na tyto služby. Co ale ta armáda byrokratů, jejichž činnost může spočívat v prostém přerozdělování příjmů nebo může ve skutečnosti i produkci škodit skrze uvalování a vynucování nerozumných regulací?

* Viz Simon Kuznets, *National Income and Its Composition, 1919–1938* (New York: Národní úřad pro ekonomický výzkum, 1941) 2 díly. (Pozn. autora)

Měření volného času a svobody

Nyní se dostáváme k dalšímu problému při měření a porovnávání hrubého národního produktu u jednotlivých států. Všechna tato čísla měří národní produkt vynásobený peněžní hodnotou tohoto produktu. Neměří však volný čas nebo uspokojení z tohoto volného času. Ten je ale primárním zájmem individuálního blahobytu. Ve Spojených státech pracuje dnes průměrný člověk čtyřicet hodin týdně. Několik generací nazpět to bylo šedesát hodin. Pokud společnost dokáže vytvořit během čtyřicetihodinového pracovního týdne stejně velký národní produkt jako jiná společnost během šedesátihodinového týdne, je na tom očividně ekonomicky mnohem lépe. Nebudu to dále rozvádět, pouze poukážu na to, že toto je jeden z faktorů který může učinit jakékoliv přesné srovnání národního produktu mezi jednotlivými zeměmi nespolehlivým.

Samozřejmě ekonomické plánování, jak jsme si již řekli, musí nezbytně zahrnovat donucení — tedy ztrátu svobody občanů. Tato ztráta je dodatečným nákladem, kterého si někteří z nás cení velmi vysoko; ale s kterým ekonomičtí plánovači nikdy nepočítají. Stejně jako ztráta volného času, je ztráta svobody dalším faktorem, který činí statistické srovnání mezi např. HDP Spojených států a Sovětského svazu zavádějícím a neplatným.

Veškeré ekonomické vládní plánování se neobejde bez problémů s arbitrární alokací zdrojů, arbitrárními kvótami pro tisíce komodit a služeb, alokací práce a alokací příjmů a spotřeby. A asi nejdůležitější z těchto problémů, ačkoliv ho plánovači růstu téměř nikdy nezmiňují, je ten, který bychom mohli nazvat problémem časové preference*. Když plánovači růstu rozhodnou, že náš ekonomický růst musí být 5 % či 6 % ročně, pak arbitrárně rozhodují o tom, že smíme spotřebovat jen určitý díl našeho příjmu a zbytek musíme ušetřit a investovat, abychom měli větší produkci v budoucnu. Je

* O problému časové preference stejně jako o srovnávání volného času a svobody viz. Izrael Kirzner, „On the Premise of Growth Economics,“ *New Individual Review*, Vol. 3. No. 1 (University of Chicago). (Pozn. autora)

však vždy a za všech okolností žádoucí obětovat přítomnost ve prospěch budoucnosti? Je vždy žádoucí, aby se současná generace uskrovněla, aby mohli dosud nenarození (které ani neznáme) spotřebovat více? Nebudu se snažit najít odpověď na tuto otázku. Snažím se pouze poukázat na to, že ekonomický růst má svoje náklady — a čím větší si ho přejeme, tím více se musíme ve spotřebě uskrovnit v současnosti, aby byl vůbec možný. Tyto náklady jsou většinou plánovačů růstu zcela ignorovány.

Nakonec se musíme zeptat, co vlastně přesně měří ten hrubý národní produkt? To, co měří je mezní tržní hodnota tisíců druhů zboží a služeb v peněžním vyjádření, vynásobená celkovým množstvím tohoto zboží a služeb. (Samozřejmě jakákoliv inflace měny znásobí toto číslo, aniž by jakkoliv zvětšila celkové ekonomické uspokojení. K tomu se dostanu za okamžik.) Nyní chci poukázat na fakt, že když zvýšíme nabídku jakéhokoliv zboží (zatímco nabídka peněz zůstane konstantní), mezní hodnota této komodity, a tudíž také její cena, klesnou. Čili kdyby neexistovala peněžní inflace, tak by zvětšování produkce vedlo k poklesu cen. A tento pokles cen by pravděpodobně byl poměrně vyšší než nárůst výroby. To je zkušenost mnoha let, kdy například při větší sklizni má veškeré obilí menší celkovou tržní peněžní hodnotu než při chudší sklizni. Toto je mimochodem také základem regulačních opatření v zemědělství. Ale je to také ilustrace obecnějšího principu. Není to „užitná hodnota,“ ale vzácnost, která určuje „směnou hodnotu,“ neboli peněžní ceny. Vzduch je nepostradatelnou komoditou, která obvykle nemá žádnou peněžní hodnotu. Pokud by se stále více věcí (kromě peněz) stávalo stejně hojnými, pak by národní produkt v dolarovém vyjádření mohl začít klesat. A pokud bychom si dokázali představit situaci, v níž bude vše tak hojné jako vzduch, pak bychom naměřili (v peněžním vyjádření) HDP rovný nule!

Inflace vs. růst

Většina zastánců ekonomického růstu skrze vládní akci ve skutečnosti vkládá svou víru do jedné jediné politiky — inflace. Tato politika je ovšem zřídka kdy doporučována pod svým pravým jménem. Plánovači růstu jednoduše argumentují (keynesiánským způsobem), že růst byl příliš pomalý a výroba stagnuje díky nedostatečné „agregátní poptávce“; a myslí si, že to lze napravit dodatečným vládním utrácením. Někteří z těchto plánovačů jsou dost upřímní, aby se zastávali vládních deficitů. Ti pak přijdou postupně na to (viz druhá kapitola), že jediným způsobem, jak zvětšit „agregátní poptávku“ je zvýšení peněžní nabídky. Pokud je již země otevřeně na nekrytých papírových penězích, tak stačí pouze pustit tiskařský lis o něco rychleji. Pokud si jako Spojené státy dosud uchovává zbytky zlatého standartu, tak se to provede skrze centrální banku. Obvyklý postup je ten, že centrální banka na otevřeném trhu nakoupí vládní dluhopisy a „monetarizuje“ je.

Podpoří však zvýšená peněžní nabídka ekonomický růst? Pokud bychom již byli ve stavu plné zaměstnanosti a v ekonomice by neexistovaly rozsáhlé nevyužité kapacity, pak by (jak samotní keynesiánci přiznávají) peníze navíc vedly zkrátka ke zvýšení cen a mezd. Pokud je menší než plná zaměstnanost, pak je pravdou, že tyto peníze navíc mohou krátkodobě zvýšit zaměstnanost, pokud zvýší poptávku po výrobcích a tedy zvýší ceny, aniž by se odpovídajícím způsobem zvýšily mzdy.

Ovšem ti, kteří navrhují nezaměstnanost léčit pomocí inflace, se vždy zapomenou zeptat, co tuto nezaměstnanost vlastně způsobilo. Dlouhodobé příčiny se vždy dají nalézt v diskoordinaci cen a mezd. Ta může nabývat mnoha forem. Obvykle jsou mzdy příliš vysoké ve vztahu k cenám nebo k poptávce po nějakém konkrétním produktu. Tato koordinace může být obnovena pokud existují tržní mzdy a tržní ceny, které jsou flexibilní oběma směry. Inflace nemusí nutně vést k obnově této koordinace. Navíc jakékoli sladění cen a mezd, které přinese inflace, je vždy pouze

dočasné. Odbory budou požadovat více, aby si udrželi „životní úroveň“ při rostoucích cenách, což vyústí v další diskoordinaci, která se bude projevovat znovu a znovu.

Dokud budou vládní autority podporovat nebo tolerovat systém, v němž si mohou odbory vynucovat neekonomicky vysokou úroveň mezd, jíž se úroveň cen může přizpůsobit jen následnou inflací, tak budou existovat tyto diskoordinace a jejich trvání se bude neustále prodlužovat. To musí vést ke zpomalení ekonomického růstu.

Inflace znesnadňuje ekonomickou kalkulaci

Inflace není vůbec nezbytná pro ekonomický růst. Ve skutečnosti je to nepřítel ekonomického růstu. Narušuje a znesnadňuje ekonomickou kalkulaci. Ekonomika roste a funguje, když vztah mezi cenami, mzdami, zisky a celkovou rovnováhou produkce tisíců rozličných komodit a služeb je takový, že vede ke srovnávání míry zisku kvůli správným předvídáním vztahu nabídky a poptávky, cen a nákladů.

Pokud však inflace zvyšuje ceny, tyto ceny nerostou ve stejném poměru a stejným tempem. Pro podnikatele se pak stává obtížnějším odlišit mezi změnou trvalou a změnou dočasnou, odhadnout, jak bude vypadat opravdová poptávka a jaké budou opravdové náklady na jeho činnost. Ortodoxní účetní praktiky budou dávat zavádějící výsledky. Amortizace a náklady na obnovu nebudou adekvátní. Odhady zisků budou přehnané. Všichni podnikatelé budou podvedeni. Budou spotřebovávat svůj reálný kapitál, ačkoliv si budou myslet, že ho zvyšují. Budou si myslet, že mají zisky a kapitálové přírůstky, ačkoliv ve skutečnosti budou mít ztráty.

Jednou z hlavních funkcí volného trhu je trestat neefektivitu a omyly a odměňovat efektivitu a dobrý úsudek. Pokřivením ekonomické kalkulace a vytvořením iluzorních zisků, inflace ochromí tuto funkci. Téměř všichni budou zdánlivě prosperovat

a tak se budou hromadit chyby a špatné investice. Poctivá práce a poctivá produkce ustoupí spekulaci a hazardu. Nastane úpadek v kvalitě zboží a služeb a v reálných životních standardech.

Vzestup cen a mezd způsobený inflací povede k požadavkům veřejnosti na zavedení vládní kontroly nad cenami a mzdami. Vláda velmi ráda vyslyší tyto požadavky, jelikož jí to umožní svalit vinu na jiné a odvést pozornost od vládní inflační politiky. Ale tato kontrola nad cenami a mzdami napáchá více škody než inflace samotná.

Ještě před zavedením samotné cenové kontroly se pravděpodobně objeví nějaký druh kontroly kurzu, aby se zabránilo poklesu měny vzhledem k ostatním měnám. Ale efekt takové kontroly, která bude nadhodnocovat domácí měnu, bude deficit platební bilance. Export bude oproti importu nadhodnocen a tak autority na obranu zavedou systém kvót a dovozních cel. To ovšem dále naruší zahraniční obchod.

Ještě jsem se nezmínil o tom, co považuji za hlavní důvod, proč inflace musí v dlouhém období vést spíše k brždění než urychlování růstu. Tímto efektem je odrazování od vytváření peněžních úspor a podpora okamžité spotřeby. Takže do určité míry musí brzdit a omezovat akumulaci kapitálu, tedy principiální podmínku veškerého ekonomického růstu.

Samozřejmě inflace dočasně stimuluje investice jdoucí určitým směrem. Když probíhá peněžní inflace, tak téměř každý podnik v peněžním vyjádření vypadá výnosně, což je mocným popudem k reinvesticím zisků a k nákupu akcií (ačkoliv ne dluhopisů). Ale jak jsme si již řekli, tak inflace dává falešné signály pro ekonomickou kalkulaci. To, k čemu vede tato stimulace jsou ve skutečnosti chybné investice. Tím, že směřuje investice do špatného směru, vede inflace k velkému plýtvání a musí tudíž vést ke zpomalení růstu bohatství v dlouhém období.

Samozřejmě tento efekt zůstává řadě lidí (pravděpodobně většinou) skryt. Ceny, mzdy a příjmy neustále v peněžním vyjádření rostou, stejně jako oficiální čísla hrubého domácího produktu.

Euforie může dočasně utišit všechny pochybovače, nakonec však hořká pravda stejně musí vyjít najevo.

Souhrn

Způsob, jak dosáhnout maximálního „ekonomického růstu“ — za předpokladu, že to je náš cíl — je vytvořit maximální podporu pro produkci, zaměstnavatele, úspory a investice. A způsobem, jak toho dosáhnout je volný trh a zdravá měna. Je to zvýšení zisků, které musí podpořit, jak investování, tak zaměstnanost. Je to upuštění od tíživého zdanění, které vysává fondy, které by jinak byly dostupné pro investování. Je to povolení volné výše mezd, což umožní plnou zaměstnanost. Je to umožnění volných úrokových sazeb, které povede k maximalizaci úspor a investic.

Způsobem, jak zpomalit tempo ekonomického růstu je samozřejmě pravý opak. Je to odrazování od produkce, zaměstnávání, spoření a investování neustálými intervencemi, vyhrožováním a obtěžováním. Je to nenávistný pohled na zisk, rozhlašování, že je nadměrný. Jsou to antimonopolní zákony, cenová kontrola, konfiskační daně, umělé manipulace s úrokovou sazbou, zbavení zaměstnavatelů možnosti zaměstnávat koho chtějí, dávat nadměrná privilegia odborům — a pak se důsledky všech těchto politik snažit řešit vládním utrácením a peněžní inflací. Právě jsem popsal politiky, které jsou doporučované většinou fanatických obhájců růstu.

Jejich recept na růst se vždy ukáže být jediný — inflace. Ta vede k iluzi růstu, kterou změří jejich statistiky. To, co doposud nezjistili je, že kouzlo inflace je vždy pouze krátkodobým kouzlem, které rychle vyprchá. Může fungovat částečně a za zvláštních podmínek — když způsobí rychlejší nárůst cen než mezd a obnoví nebo zvýší míru zisku. To nastane však pouze v prvním období inflace a jen pokud nebude očekáváno její pokračování. A i pak to může nastat jen díky dočasné pasivitě odborových předáků.

Následkem tohoto krátkodobého růstu jsou chybné investice, plýtvání, svévolná redistribuce bohatství a příjmů, nárůst hazardní spekulace, deziluze, korupce, společenská „blbá nálada“, nepokoje, otřesy, bankroty, narůstání vládní kontroly a eventuelně kolaps. Letošní euforie se v příštím roce stane traumatem. Zdravý dlouhodobý růst je zpomalen.

Nakonec se musíme vrátit k apriornímu závěru, přesto závěru, který je podpořen veškerou lidskou zkušeností: pokud má každý z nás svobodu pracovat na svém vlastním ekonomickém osudu, v rámci tržní ekonomiky, instituce soukromého vlastnictví a vlády zákona, dokážeme zlepšit své ekonomické podmínky daleko rychleji než vykonáváním příkazů byrokratů.

Vláda jako tvůrce prosperity

Ve své řeči, v prosinci 1967 Gilbert W. Fitzhugh, předseda výboru Metropolitní životní pojišťovny, elegantně popíchl „nově odchované“ ekonomy:

„Budu riskovat ostrakizaci zpochybňováním základních premis teze, že vládní plánovači mohou vyladit ekonomiku do takové podoby, aby zajistili trvalý růst zaměstnanosti a produktivity... a ve stejnou dobu udrželi hodnotu dolaru. Tyto premisy jsou:

1. Ekonomové mají nyní dostatečně přesné informace, aby byli schopni předvídat, kdy má vláda provozovat expanzivní nebo restriktivní (měnovou a fiskální) politiku.

2. Tyto informace jsou dostupné v době, kdy mají praktické využití.

3. Omylné lidské bytosti, které ve vládních úřadech činí tato rozhodnutí, která jsou založena na oněch datech, je budou zakládat spíše na dlouhodobých potřebách ekonomiky než krátkodobých potřebách politiky.

4. Tato rozhodnutí učiní okamžitě a v ten pravý čas.

Dává nám současná zkušenost důvěru, že *jakákoli* z těchto premis, neřku-li *všechny* najednou, budou platné ve skutečném

světě? Právě naopak, máme velmi vážné důvody si myslet, že vládní aktivity v posledních desetiletích byly (pro ekonomiku) daleko více destabilizující než stabilizující“.

Pochyby pana Fitzhuga jsou nejen pochopitelné, ale zcela oprávněné.

Jedna z premis „nové ekonomie“ zní, že vládní úředníci pověřeni „udržováním ekonomiky ve správném kurzu“ jsou schopni nejen předvídat budoucí ekonomické podmínky (či předvídat co by se stalo bez vládní intervence), ale jsou také schopni je předvídat konzistentně lépe než soukromý sektor. Jak mě jednou poučil předseda výboru ekonomických poradců, tak americká ekonomika by bez něho byla jako „letadlo bez pilota“.

Jedním ze základních faktů, který tito ekonomičtí ladiči směle přehlížejí je, že veškeré důležité statistiky, na něž se spoléhají, nejsou dostupné dříve než za jeden či dva měsíce od doby, kterou číselně podchytily. I nejnovější statistika nám řekne jenom to jaké byly podmínky v minulosti, a daleko hůře se z ní dá vydedukovat, jaké podmínky budou v budoucnosti. A když se stane nějaká zásadní ekonomická událost — jakou byla devalvace britské libry o 14 % v listopadu 1967 — naši vládní ekonomové se o ní nedozvědí dříve než všichni ostatní.

Jediným způsobem, jakým nám vládní úředníci zajišťují pokračující prosperitu je pokračování v inflaci — zvětšení deficitu, aby se do systému napumpovalo víc peněz.

Hrdě si přivlastňují zásluhy za dobré výsledky. Když se však inflace začne vymykat kontrole, když se navrší deficity, když je ohrožen kurz dolaru, zřeknou se veškeré odpovědnosti. Vysvětlí, proč je politicky nemožné omezit vládní utrácení a předvídají krizi při omezení expanze nabídky papírových peněz. Jediné východisko vidí ve zvýšení daní, aby se daly zaplatit jejich minulé extravagance.

Obviňují banky ze zvyšování úrokových měr, obviňují obchodníky ze zvyšování cen, obviňují soukromé podnikání za následky jejich vlastní politiky a požadují více vládní kontroly.

Uruguay: Zdivočelý sociální stát

Pokud by se udílela Nobelova cena za nejextrémnější a nejhorší příklad sociálního státu (a pokud by se samozřejmě vynechaly komunistické diktatury jako Sovětský svaz nebo Čína), která ze zemí dosud udělala nejvíce pro její získání?

Rozhodnutí by bylo těžké. Mezi nadějně kandidáty by se dostala Velká Británie, Francie, Švédsko* a Indie. Příklad Velké Británie, přestože je nejznámější a nejdiskutovanější kvůli bývalému prominentnímu postavení Velké Británie ve světě, není určitě tím nejhorším.

Tragédie dosáhla největších rozměrů v Indii, která se se svojí 500 milionovou populací vždy pohybovala na hranici chudoby, která je tam udržována neuvěřitelným mixem ekonomické kontroly, plánování a socialismu. Již jsme si pověděli o některých problémech Indie v kapitole 9. Avšak Indie byla vždy chudou zemí, periodicky sužovanou suchem a povodněmi, což vyústilo

* Švédsko procházelo na konci 60. a začátkem 70. let ekonomickou stagnací, která vyústila v roce 1976 v první volební porážku sociálních demokratů po 44 letech vlády a opakovanou devalvaci švédské koruny. Stejně jako ostatní země, také Švédsko v druhé polovině 80. let prodělalo mnoho protřžních reforem (za vlády Ingvara Carlssona) včetně dramatického snižování mezních daňových sazeb.

v humanitární tragédii katastrofálních rozměrů a bývá často obtížné přesně určit, o kolik jí zhoršily vládní politiky.

Zřejmě nejdramatičtějším příkladem, jak byla země zbytečně zruinována socialistickými politikami je Uruguay. To je země jen asi třikrát větší než Wisconsin, s populací pouze okolo 2,8 milionu obyvatel. Populace je většinou evropského původu, s mírou gramotnosti kolem 90 %. Kdysi měla Uruguay přezdívku „Švýcarsko Latinské Ameriky“, vzhledem k vysokému životnímu standardu.

Uruguay přijala průběžný státní penzijní systém již v roce 1919. Její hlavní problémy však mají pravděpodobně počátek v březnu 1952, kdy byl zrušen úřad prezidenta a zemi začala vládnout devítičlenná rada, volená na čtyřleté období. Šest jejích členů bylo z vládnoucí strany a tři z nejsilnější opoziční strany. Všech devět mělo stejné pravomoci.

Nejvíce znepokojivé na příkladu Uruguaye není pouze délka trvání tamních sociálních programů, ale fakt, že byly stále extrémněji prohlubovány, bez ohledu na katastrofy, ke kterým vedly. Příběh vypadá tak neuvěřitelně, že namísto jeho převyprávění svými slovy ho představím v sérii článků od nejrůznějších pozorovatelů, kteří ho zaznamenávali z první ruky v intervalu několika let.

První postřeh je od Karla Norskyho z *Manchester Guardian Weekly* ze dne 12. června 1956:

„Dnešní Uruguay nabízí smutné divadlo nemocného sociálního státu. Sní o svém Korejském boomu. Žádný z politiků se neodváží předložit svému publiku pravdu o tom, že široký rozsah sociálních služeb je placen z fondů, které někdo svou prací musí vytvářet... Demagogie je používána jako sedativum. Výsledkem je, že vnitřní a zahraniční dluh se prudce zvyšují, požadavky na mzdy se akumulují, ceny rostou a Uruguayské peso prudce oslabuje. Nepotismus je hojný. Dnes je jeden ze tří občanů Montevidea, kteří sami tvoří celou třetinu celkové populace

této země, zaměstnán ve veřejném sektoru. Tráví tak každý den tři nebo čtyři hodiny na vládním úřadu a zbytek dne většinou pracuje v soukromém podniku... Korupce je velmi rozšířená podle všech měřítek...

Veřejní zaměstnanci neustále žádají podstatné navyšování svých platů. Pracovníci na jatkách stávkují za zvýšení platů a za »garantovaný« denní příděl čtyř liber masa hluboko pod tržní cenou...

Žádný místní politik nemůže doufat v zisk hlasů pokud obhajuje úspornost, utahování opasků nebo obětování, byť jen malé části z vymozností sociálního státu“.

U posledního odstavce bych se na okamžik zastavil, jelikož přesně ilustruje, co je tím nejosudovějším aspektem sociálního státu všude ve světě. Jakmile jsou nějaké subvence, peníze či jiné výhody rozšířeny na jakoukoli skupinu, jsou okamžitě považovány za „právo“. Bez ohledu na to, jaké krizi musí čelit rozpočet nebo měna, stane se pak „politicky neprůchodným“ jejich zrušení nebo pouhé zredukování. Na tento fakt narazíme v Uruguay ještě mnohokrát.

Dalším postřehem bude článek od S. J. Rundta z doby o sedm let pozdější, z dubna 1963:

„Ve svém prvním projevu nový předseda Národního shromáždění přiznal, že Uruguay již prakticky zbankrotovala... Nicméně se vyjádřil zcela jasně v tom smyslu, že sociální systém zůstane víceméně nezměněn.

Jako »sociální laboratoř Jižní Ameriky«, zavedla Uruguay legislativní program, který je mnohem blíže kompletnímu »sociálnímu státu« než cokoli obdobného na západní polokouli... Vláda garantuje rodinné přídatky založené na počtu dětí; zaměstnanci nemohou být propouštěni bez tučného odchodného; muži a ženy volí již od 18 let...

Složitý a všechny zahrnující systém státních penzí byl zaveden již v roce 1919. Je financován průběžnými srážkami ze mzdy ve

výši od 14 % do 17 % od zaměstnance a zaměstnavatele. Penze je k dispozici všem ve věku 55 let po 30 letech práce či v 60 letech po 10 letech práce. Výše penze se počítá z nejvyššího dosaženého příjmu... Lidé mají bezplatné zdravotnictví a nárok na 20 dnů placené dovolené. Vláda poskytuje plnou péči ženám na mateřské dovolené.

Ohromné výdaje super-sociálního státu (přibližně pětina populace je úplně závislá na příjmu, který dostává od státu) a nejisté živobytí, které poskytuje ekonomika zaměřená převážně na zemědělství a chov dobytka, zanechaly své stopy. Dnes čelí Uruguay vážným fiskálním a finančním tlakům...

Inflace stoupá... Produkce klesá a nezaměstnanost se zvyšuje. Probíhá množství rozsáhlých stávek. Příjmy z turistického ruchu se citelně zmenšily...

Co se týče omezení dovozu a celní ochrany, Uruguay vyzkoušela pravděpodobně vše...

Při úsilí omezit další nákupní horečku v roce 1963, nová administrativa zcela zakázala dovoz veškerého zahraničního zboží mimo základních surovin... Tento zákaz postihl asi dvě třetiny uruguayského dovozu... Pašování zboží, hlavně z Brazílie a Argentiny, dnes způsobuje velké bolení hlavy úřadům v Montevideu.

Odliv kapitálu během roku 1963 se odhaduje na 40 až 50 milionů dolarů...

Rozpočtový deficit se v roce 1961 téměř zdvojnásobil na 210 milionů pesos. V roce 1962 tento trend pokračoval... Dnes se uvádí číslo deficitu 807 milionů pesos. Mimoto vláda dluží penzijnímu fondu okolo 700 milionů pesos a přibližně jednu miliardu pesos dluží Banco de la República. Výplaty všech vládních úředníků se platí nejméně s měsíčním zpožděním...

Náklady na práci jsou v Uruguay vysoké. Mnoho příspěvků na nejrůznější sociální výhody — penze, rodinné přídatky, nemocenské, mateřské, povinné úrazové pojištění a pojištění v nezaměstnanosti, jejichž výše se liší od jednoho průmyslového

Člověk proti sociálnímu státu

odvětví k druhému, ale v souhrnu vždy představují minimálně 50 % ze mzdy. V některých sektorech je toto procento ještě vyšší...

Sociální neklid narůstá... Rozšířené a nákladné stávky jsou na denním pořádku. Obvykle se stávkuje za zvýšení platů a požadavky na jednorázové a okamžité zvýšení až o 50 % nejsou žádnou výjimkou“.

Třetí postřeh pochází od Sterlinga G. Slappeyho z *Nation's Business magazine* z dubna 1967:

„Dvě stovky dovezených autobusů korodují v otevřených docích, zatímco vládní úředníci se mezi sebou dohadují, kterému úřadu se vlastně mají zaplatit přístavní poplatky. Tyto autobusy zde stojí již čtyři roky.

Množství mužů zapsaných pod falešnými ženskými jmény dostává pravidelnou vládní platbu skrze Uruguayské socializované nemocnice. Jsou zapsáni v personálu jako »pomocné sestry«.

V mnoha vládních úřadech pracuje dvojnásobek úředníků než je tam židlí a stolů. Nejdůležitějším trikem je dostat se do práce včas, aby člověk nemusel během čtyřhodinového pracovního dne stát.

Běžný věk pro odchod do důchodu s nekrácenou penzí je 45 let. Stejně běžné je pobírat dávky a podpory v nezaměstnanosti a pracovat načerno. To je pouze několik ukázek z života v Uruguay — sociálního státu, který se vymkl kontrole...

Příjem přibližně 40 % až 45 % z 2,6 milionu lidí v této kdysi prosperující zemi nyní závisí na vládě. Mezi ně se řadí mladiství »penzisté«, kterým nečiní problém nechat se schválně propustit, a tak se kvalifikovat pro pobírání dávek a dalších výhod...

V každém okamžiku probíhá současně osm až deset stávek. Montevideo se nyní stalo jedním z nejspínavějších měst mimo Orient. Jeho ulice jsou zaplaveny odpadky, které stávkující zaměstnanci komunálních služeb neodvážejí...

Monopolní podniky provozované vládou nyní zcela kontro-
lují produkci masa, vlny, rybolov, lov tuleňů, výrobu alkoholu,
životní a úrazové pojištění, poštu, telefony a telegrafy, ropný prů-
mysl, leteckou dopravu, železnice, říční dopravu, kasina a loterie,
divadla, většinu nemocnic, televizní a radiové stanice, tři oficiální
banky, největší dopravní společnost...

Inflace byla v roce 1965 88 % a v roce 1966 mezi 40 %
až 50 %.

Vláda prudce zvýšila svoje utrácení a marnotratně prosadila
obrovské zvýšení platů — někde až o 60 % ročně...

Jeden z fiskálních expertů diagnostikoval potíže Uruguaje
jako »Anglickou nemoc«, kdy, jak prohlásil, se každý snaží od
společnosti dostat maximum za minimálního vlastního přispění.

Dokud nepřevzal vládu prezident Gestido, vládl v Uruguay
patnáct let devítičlenný výbor v kolegiálním systému vlády.
Bylo to idealistické, nefunkční a docela pošetilé již od svého
začátku. Tento systém se rychle rozdrobil a vládla tak koalice
sedmi rozdílných skupin. Každý rok se členové rady střídali na
předsednickém postu.

Namísto toho, aby byla vláda pod dozorem opoziční strany
se tedy stalo, že se každý začal starat, aby se na jeho přátele
a příbuzné dostaly vládní sinekury.

Západní svět zřídka kdy vídá takový stupeň korupce a nepo-
tismu“.

Návrat k prezidentskému systému vzbudil naděje, že uruguayský
sociální stát by mohl být zredukován. Zde je další postřeh od
C. L. Sulzbergera pro *New York Times* z 11. října 1967:

„Současná Anglie či Skandinávie by se měly dlouze zadívat ji-
hozápadním směrem a zamumlat si: »Tam, s boží milostí, mám
namířeno«. Uruguay je totiž zdivočelý sociální stát a tento fakt,
nakonec uznávaný i vládou, způsobil současnou politickou krizi
a vyhlášení výjimečného stavu.

To je jediná země na západní polokouli, kde proběhl pokus o ten typ demokratického socialismu, který praktikují v Norsku, Velké Británii nebo na Novém Zélandu.* Běda však, díky zvrácené koncepci a tendenční aplikaci takového modelu byla celá sociální i ekonomická struktura pokřivena. Tady dobročinnost začíná doma. Jeden ze tří dospělých pobírá nějakou formu státní podpory. Čtyřicet procent praceschopného obyvatelstva je zaměstnáno státem. Politické strany soutěží v tom, která více rozšíří směšně nabobtnalou byrokracii, která pracuje pouze třicet hodin týdně...

Ceny v minulé dekádě vzrostly 32 násobně. Hrubý národní produkt klesl o 9 % a v tomto roce se očekává propad ještě větší...

Kdokoliv může odejít do důchodu po třiceti letech práce a zachová si stejný příjem. Jelikož se ale za tyto peníze dá koupit pouze 1/32 toho, co před deseti lety, není taková penze moc platná. K navýšení zmatku si odbory navykly stávkovat. Právě v těchto dnech stávkují bankovní zaměstnanci a odmítají proplácet vládní šeky, čili žádný příjemce důchodů nic nedostává...

Toto vše je zbytečnou tragédií. Uruguay mívala poměrně větší gramotnost a více lékařů na jednoho obyvatele než Spojené státy. Existovala zde rozvinutá střední třída a země rozhodně netrpěla přelidněním...

Uruguay by měla být varovným příkladem pro ostatní sociální státy“.

Náš pátý postřeh pochází od S. J. Rundta ze 6. srpna 1968:

„Nepořádky pokračují a zdá se, že se stupňují. Vláda se zatvrzuje a protestující rovněž. Mocná radikální levice, vedená komunisty

* Velká Británie a Nový Zéland čelily velmi vážným ekonomickým krizím, z nichž je vyvedly až série liberálních reforem v průběhu 80. let (reformy na Novém Zélandu bývají označovány za vůbec nejúspěšnější a nejlépe provedené liberální reformy 20. století). Norsko zbohatlo na těžbě ropy v Severním moři.

a ovládající národní odborové svazy, vyhlásila 24 hodinovou protestní stávkou proti ohlášenému zmrazení platů, důchodů, cen a dividend... Současné šest měsíců trvající sucho s sebou přineslo pochmurné zatemnění poté, co bylo nařízeno omezit spotřebu elektřiny na polovinu... Temnota zakrývá sporadické protivládní srocení a teroristické aktivity. Hlavní vysílač vládního rádia byl vyhozen do povětří... Loňský rok proběhlo přes 500 stávek, což byl rekord, který bude letos jistě zlomen...

Vláda uzavřela tři velkoobchodní domy a množství menších obchodů za to, že zvýšily ceny. Stejně tak jsou uzavírány soukromé nemocnice za porušení dekretů o zmrazení cen a mezd. Ale přes striktní cenzuru tisku a drakonické vyhlášky proti demonstracím a stávkám, za něž se hrozí vojenskými tribunály, uklidnění stále nenastává“.

Šestý a poslední postřeh k této pokračující krizi pochází od dopisovatele *New York Times* z 21. ledna 1969:

„Stávkující vládní zaměstnanci se dnes srotili v centru Montevidea, rozbíjeli okna a stavěli hořící barikády. Podle policejních zpráv jeden člověk přišel o život a 32 bylo zraněno.

Demonstranti se rozdělili do skupin o 30 až 50 lidech, obsadili oblast o rozloze 30 bloků, zastavovali dopravu barikádami a útočili na automobily a autobusy. Policie odpověděla slzným plynem, vodními děly a obušky...

Stávkující úředníci požadovali vyplacení měsíčních bonusů ve výši 24 \$, jejichž vyplácení se údajně o dva měsíce zdrželo“.

Těchto šest postřehů pocházejících z časového intervalu třinácti let je pozoruhodně shodných; ale právě jejich shodnost je pointou. K nutným reformám se očividně nikdy nepříkročilo.

Poučení pro Spojené státy a zbytek světa z vývoje v Uruguayi by mělo znít, že sociální stát s jeho stále se rozrůstající armádou

Člověk proti sociálnímu státu

osob pobírajících všechny možné dávky, podpory a výhody, je extrémně snadné zavést a rozšiřovat. Je však téměř nemožné je zastavit bez ohledu na to, jak očividné a katastrofické jsou jejich následky. Takový vývoj vede ke zvětšující se inflaci, státnímu bankrotu, politickým nepořádkům, sociální dezintegraci a nakonec k represivní diktatuře. Přesto se dosud žádná země nepoučila z příkladu druhých.

Inflace je celosvětová

Epidemie inflace není pouze americkou záležitostí, ale je rozšířena celosvětově. A ve většině zemí nabírá stále vyšších obrátok.

První národní newyorská banka pořizuje roční záznamy. Tabulky publikované v srpnu 1968 ukazují znehodnocení měny ve 45 zemích v roce 1967 a v předchozím desetiletí, podle měření pomocí indexů nákladů na živobytí.

Tabulka ukazuje, že v každé ze 45 zemí mezi lety 1957–67 poklesla kupní síla měnové jednotky, a že rychlost tohoto poklesu v roce 1967 překročila 10 letý průměr ve 27 zemích. Střední hodnota poklesu v 45 zemích v roce 1967 byla 3,8 % ve srovnání s 3,3 % průměrného ročního poklesu v celé dekádě.

Kupní síla amerického dolaru se snížila o 2,7 % v roce 1967, ve srovnání s průměrným poklesem 1,7 % ročně během celé dekády. (Kupní síla dolaru se snížila o 4 % během roku 1968).

Na konci roku 1967 jste si za jeden dolar mohli nakoupit 84 % toho, co před 10 lety. V tomtéž desetiletém srovnání poklesla kupní síla kanadské měny na 82 %, belgické na 80 %, západoněmecké na 79 %, švýcarské na 76 %, britské na 75 %, holandské na 73 %, italské na 71 %, švédské na 69 %, japonské na 66 %, francouzské na 62 %, indické na 52 %, španělské

na 50 %, vietnamské na 31 %, chilské na 11 %, argentinské na 6 % a brazilské na 2 %.

Tři země s nejhorší měnou podle uvedené žebříčku se nalézají v Latinské Americe; ovšem pozoruhodné je, že se zde rovněž nacházejí tři země s nejlepšími výsledky. S guatemalskou měnou si v roce 1967 stále koupíte 99 % toho, co v roce 1957; měna El Salvadoru poklesla jen na 94 % své kupní síly; a ve Venezuele, kde si za jednu měnovou jednotku nakoupíte 88 % toho, co před deseti lety.

Tento kontrast ukazuje, že rozsah inflace nijak nesouvisí s bohatstvím nebo zdroji v té, které zemi. A jistě není výsledkem „vzácnosti zboží“, když Guatemala a El Salvador patří mezi nejchudší země světa.

Pravdou je, že inflace je vždy následkem tištění peněz.

Pokud by se v těchto tabulkách uváděla nejen klesající kupní síla, ale rovněž srovnání množství peněz, které bylo vydáno do oběhu v každé z těchto 45 zemí, tak by tento fakt byl jasný. Pokusil jsem se udělat takové srovnání sám a jako zdroje jsem využil měsíční publikace Mezinárodního měnového fondu, Mezinárodní monetární statistiky. Zjistil jsem, že například množství peněz v Guatemale se zvýšilo ze 120 milionů quetzalů v roce 1957, na 157 milionů v roce 1967, čili nárůst o pouhých 31 %. Naproti tomu v Brazílii byla peněžní nabídka zvýšena z 291 milionů nových cruzeirů v roce 1957, na 19 593 milionů v roce 1967, čili nárůst o 6 633 %. Toto je očividný důvod, proč guatemalská měna ztratila pouhé 1 % své kupní síly v průběhu 10 let, zatímco Brazilská měna ztratila 98 % kupní síly. Obdobné srovnání je možné také pro další země.

Vlády, které udělaly nebo „byly nuceny“ udělat nejvíc pro svoji měnovou expanzi, to udělaly, protože přijaly socialistická schémata a socialistické programy, které jejich zemím přinesly chronické deficity.

Ve svém úsilí „přinést okamžitou prosperitu“ a „odstranit chudobu“, nahlodaly hodnotu úspor svých vlastních občanů a zanechaly tak miliony těch nejpracovitějších tváří tvář strašidlu bídy.

Argumenty pro zlatý standard

V únoru 1965 prezident de Gaulle překvapil finanční svět požadavkem na návrat k mezinárodnímu plnohodnotnému zlatému standardu. Američtí a britští centrální bankéři mu odpověděli, že volá po obnovení světa, který již navždy zanikl. Avšak někteří prominentní ekonomové vyjádřili jeho návrhu silnou podporu. Argumentovali, že pouze návrat k národním měnám přímo konvertibilním na zlato může zastavit chronickou inflaci, která v uplynulých dvaceti letech postihla skoro všechny země světa.

Co je to zlatý standard? Jak vznikl? Kdy a proč byl opuštěn? A proč se dnes stále častěji ozývají hlasy, které volají po jeho opětovném zavedení? Nejlepší odpovědi na tyto otázky nám dá pohled do historie.

V primitivních společnostech se směna odehrávala formou barteru. Jak se postupně stala práce a produkce více specializovanou a rozdělenou, lidé měli potíže s nalezením osoby, která měla přesně zboží, které potřebovali a byl ochoten je vyměnit za zboží, které nabízeli. Takže lidé se nejprve snažili vyměnit svoje výrobky za nějaké zboží, které chtěli skoro všichni, a které potom mohli vyměnit za konkrétní věc kterou potřebovali.

Tato společná komodita se stala všeobecně přijímaným médiem směny — penězi.

Jako peníze byly v historii využívány téměř všechny druhy věcí — dobytek, sůl, tabák, drahé kamení, drahé kovy — zvláště stříbro a zlato. Nakonec se stalo zlato dominantní „standardní“ měnou.

Zlato má obrovské výhody. Může být přeměněno na překrásné ornamenty a šperky. Protože je současně krásné a poměrně vzácné, tak se ve zlatě kombinuje vysoká hodnota v malém objemu; takže se dá lehce uchovávat. Zlato vydrží „věky“; nekoroduje a neztrácí se; není pouze odolné, ale ve správné slitině prakticky nezničitelné. Zlato může být vytepáno nebo odlito prakticky do jakéhokoli tvaru nebo přesně rozděleno do jednotek, které mají požadovanou velikost a hmotnost. Existují chemické a další testy, kterými se dá snadno určit jeho pravost. A protože může být vyraženo do mincí přesné hmotnosti, hodnota ostatního zboží se dá lehce vyjádřit jednotkami zlata. Zlato se tedy nestalo pouhým prostředkem směny, ale také „standardem hodnoty“. Záznamy ukazují, jak bylo zlato používáno jako peníze již 3000 let před Kristem. Zlaté mince byly raženy už 700 nebo 800 let před Kristem.

Jedna z největších výhod zlata ale představuje určitý problém. Jeho vysoká hodnota soustředěná do malého objemu zvyšuje riziko jeho krádeže. V 16. a ještě v 19. století (jak ve svých divadelních hrách ukazují např. Ben Johnson a Moliere, v románech George Eliot a Balzac) uchovávali někteří lidé ve svých domech téměř veškeré svoje bohatství ve zlatě. Více a více lidí si ovšem osvojovalo zvyk nechávat svoje zlato v trezorech zlatníků. Zlatníci jim proti zlatu vystavovali potvrzení.

Původ Bank

Nastal vývoj, který pravděpodobně nikdo nepředvídal. Lidé, kteří nechali svoje zlato v zlatníkově trezoru zjistili, že když chtějí za něco zaplatit, tak si nemusejí běžet vyzvednout k zlatníkovi

svoje zlato z trezoru. Mohli prostě předat potvrzení, aby zlatník vyplatil zlato osobě, od níž si něco koupili. A tento prodejce si opět nemusel zlato vyzvednout z trezoru, ale opět mohl tímto potvrzením zaplatit další osobě atd.

Takto vznikly banky, bankovky (bankonoty) a šeky. Když bylo potvrzení vystaveno přímo zlatníkem nebo bankéřem na kulatou sumu splatnou držiteli potvrzení, byla to bankovka. Pokud to byl platební příkaz vystavený legálním vlastníkem zlata na různé sumy splatné konkrétním osobám, tak se jednalo o šek. V každém případě, ačkoli se vlastnictví zlata neustále měnilo, zlato samotné téměř nikdy nemuselo opustit trezor.

Když zlatníci a bankéři zjistili, že jejich zákazníci zřídka požadují opravdové zlato, získali pocit, že mohou vystavit více bankovek se slibem platby ve zlatě než je skutečné množství zlata, které mají k dispozici. Počítali s tím, že je malá pravděpodobnost, že by si všichni přišli vyzvednout svoje zlato najednou.

Taková praxe vypadá bezpečně a dokonce moudře také z jiných důvodů. Čestná banka nevydá jednoduše více bankovek než je množství zlata, které má ve sklepech. Poskytuje půjčky zajištěné prodejními aktivy dlužníků. Bankovky vydané a převyšující zlato držené bankou, jsou rovněž kryté těmito aktivy. Aktiva čestné banky se tudíž také v tomto případě mohou přinejmenším rovnat jejím závazkům.

Je zde ovšem problém. Bankovní závazky jsou ve zlatě a splatné *na požádání*, bez předchozího upozornění. Avšak aktiva sestávající hlavně z půjček zákazníkům, jsou většinou splatná až v nějakém stanoveném datu v budoucnosti. Banka může být „solventní“ (ve smyslu, že hodnota jejích aktiv se rovná hodnotě závazků), a přesto alespoň z části „nelikvidní“. Pokud všichni vkladatelé budou požadovat svoje zlato najednou, nebude je moci všechny vyplatit.

Přesto taková situace nemusí nastat za celý lidský život. Takže skoro ve všech zemích se banky pustily do úvěrové expanze, dokud množství jejich bankovek a vkladů na vyžádání (tz.

množství „peněz“) nebylo několikanásobně vyšší než množství zlata v bankovních trezorech.

Částečné rezervy

Až do roku 1929 byla tato situace — zlatý standard s pouze „částečnou“ zlatou rezervou — brána jako zdravá většinou monetárních ekonomů, a dokonce jako ten nejlepší z možných systémů. Dvě záležitosti však byly všeobecně přehlíženy. Zaprvé, v oběhu bylo pětinašobné množství peněz než byl objem zlata, kterým tyto peníze byly kryty. To znamená, že ceny byly v důsledku hojnosti peněz mnohem vyšší než by byly, kdyby se množství peněz rovnalo množství zlata. A ekonomické subjekty byly zvyklé a závislé na tomto množství peněz a úrovni cen a mezd.

Když v takové situaci některá velká banka nebo společnost zbankrotovala, ceny akcií se propadly, nebo když nějaká jiná událost způsobila ztrátu důvěry, ceny komodit začaly padat; nahromadilo se více selhání; banky odmítaly obnovit úvěry a začaly vypovídat staré úvěry; zboží se nahromadilo na trhu. A se sníženým množstvím půjček se také snížilo množství bankovek a vkladů. Zkrátka, začala se snižovat peněžní zásoba. To způsobilo další pokles cen a nákupů a další pokles důvěry.

To je stručný příběh každé vážnější deprese a je to také příběh Velké deprese mezi lety 1929 až 1933.

Od boomu k propadu

O událostech z roku 1929 někteří ekonomové tvrdí, že to byl „kolaps“ zlatého standardu. Říkají, že bychom se již nikdy neměli vracet k závislosti na zlatu. Ale jiní ekonomové říkají, že to nebyl zlatý standard, který „zkolaboval“, ale chybné ekonomické politiky, které ho zničily. Nadměrná úvěrová expanze, jak

říkají, nakonec musí vést k násilné úvěrové kontrakci. Boom, stimulovaný snadno dostupným úvěrem a levnými penězi, musí následovat krize a propad.

Nicméně v roce 1944, na konferenci v Bretton-Woods (New Hampshire), se představitelé 44 zemí rozhodli — především pod vlivem Johna Maynarda Keynesa z Velké Británie a Harryho Dextera Whita ze Spojených států — ustanovit nový mezinárodní měnový systém, ve kterém budou centrální banky všech států spolupracovat a koordinovat svoje měnové systémy prostřednictvím Mezinárodního měnového fondu. Všichni u fondu uloží svoji „kvótu“, pouze jednu čtvrtinu ve zlatě a zbytek ve svých vlastních národních měnách. A následně budou mít oprávnění z fondu rychle vybírat úvěry v libovolné měně.

Jediné Spojené státy explicitně převzaly úlohu udržovat svou měnu konvertibilní ke zlatu. Privilegium vyměnit si dolary za zlato však nebylo dáno jejich vlastním občanům, jimž bylo držení zlata zakázáno (s výjimkou šperků a zubních výplní); toto privilegium bylo dáno zahraničním centrálním bankám a oficiálním mezinárodním institucím. Naše vláda se zavázala vyměnit těmto zahraničním institucím jejich dolary za zlato na požádání a ve fixním poměru 35 \$ za unci. Obousměrná konvertibilita v tomto fixním poměru znamená, že se jeden dolar rovná 1/35 unce zlata.

Ostatní měny nejsou vázány ke zlatu touto přímou cestou. Jsou vázány k dolaru a to dohodou mezi jednotlivými vládami, že nenechají své měny fluktuovat oproti dolaru o více než jedno procento. Jiné země mohou držet dolary jako část svých rezerv a počítat s nimi jako by byly zlatem.

MMF podporuje inflaci

Systém nefunguje dobře. Neexistují důkazy toho, že by „*zkrátil trvání a snížil nerovnováhu v mezinárodní platební bilanci svých členů*“, což je jeden ze jeho šesti deklarovaných cílů. Neudržel

stabilní hodnotu a kupní sílu měn svých členů. A tato zásadní věc nebyla ani jeho deklarovaným cílem.

Ve skutečnosti je v tomto systému inflace a znehodnocování měny je na vzestupu. Ze 48 zakládajících členů Fondu prakticky všichni devalvovali svoji měnu již roku 1949, následující devalvací britské libry z 4,03 \$ na 2,80 \$. Ze 111 současných členů Fondu velká většina také od svého vstupu buď formálně svojí měnu devalvovala nebo nechala její hodnotu v dolarovém vyjádření klesnout.

A samotný dolar od roku 1944 ztratil 50 % své kupní síly. Během jednoho desetiletí (jak jsme viděli v předchozí kapitole) ztratila německá marka 21 % své kupní síly, britská libra 25 %, italská lira 29 %, francouzský frank 38 % a hlavní jihoamerické měny 94 % až 98 %.

Navíc dvě „klíčové“ měny, měny, které slouží jako rezervy pro ostatní země — britská libra a americký dolar — byly zvláště problematické. Libra devalvovala z 4,03 \$ na 2,80 \$ v roce 1949 a z 2,80 \$ na 2,40 \$ v roce 1967, a přesto musela být opakovaně zachraňována obrovskými půjčkami od Spojených států, Měnového fondu a konsorcia dalších zemí.

Platební bilance

Spojené státy jsou od konce roku 1957 znepokojeny závažným a očividně chronickým „deficitem platební bilance“. To je název přebytku dolarů jdoucích do zahraničí (jako zahraniční pomoc, investice, výdaje turistů, platby za import atd.) oproti dolarům přicházejícím ze zahraničí (platby za náš export do zahraničí atd.). Tento deficit existuje již od roku 1957 a zvyšuje se tempem 2,8 miliardy ročně. Na konci roku 1968 byl celkový deficit platební bilance okolo 30 miliard dolarů.

To vedlo mimo jiné k poklesu zlatých rezerv ve Spojených státech z 22,9 miliard dolarů na konci roku 1957 na 10,4 miliardy dolarů v roce 1969.

Následkem chronického deficitu platební bilance dnes mají cizinci vůči Spojeným státům krátkodobé pohledávky ve výši 37,8 miliardy dolarů. A z toho 13,4 miliardy dolarů jsou pohledávky centrálních bank a dalších institucí, které mají legální právo chtít přímou výměnou zlato. Zbývajících 24,4 miliard dolarů jsou nepřímé požadavky na naše zlato.

To proto vládní úředníci a ekonomové nejen ze Spojených států, ale z celého západního světa nyní diskutují o reformě světového peněžního systému. Většina z nich předkládá návrhy, jak zvýšit „rezervy“ a jak zvýšit „likviditu“. Argumentují, že není dost „likvidity“ — tedy, že není dost peněz a úvěrů nebo brzy nebude — aby se udrželo tempo neustále vzrůstajícího objemu světového obchodu. Většina z nich říká, že zlatý standard je přežitkem. V každém případě, jak tvrdí, neexistuje dost zlata, aby mohlo sloužit jako základ pro národní měny a mezinárodní vyrovnání.

Pohled menšiny

Ale obhájci návratu k plnému zlatému standardu, ačkoliv nyní v menšině, mezi kterou je také několik předních ekonomů, nejsou dojati argumenty, které obhajují neustále pokračující monetární expanzi. Říkají, že jsou to prostě argumenty pro další inflaci. A trvají na tom, že další monetární expanze či inflace, mimo veškerá rizika, která přináší, je zcela chybným prostředkem k dosažení cílů, které mají zastánci měnové expanze na mysli.

Předpokládejme, říkají obhájci zlata, že bychom zdvojnásobili množství peněz, které v současném světě existuje. V dlouhém období nemůžeme počítat s žádným zvětšením obchodu, tedy množství jednotlivých směn, než existovalo předtím. Tudíž výsledkem bude jenom to, že se odpovídajícím způsobem zvýší mzdy a ceny, při kterých se obchod odehrává. Jinými slovy — výsledkem zdvojnásobení množství peněz, bude za stejných podmínek snížení jejich kupní síly o polovinu. Tento proces

je tak bláznovský jako je marný. To je smutná lekce, které se každá země, dříve či později, ke svému zármutku naučí.

Velká výhoda zlata

Kritici zlata si stěžují na obtížnost a nákladnost zvyšování nabídky kovu a na závislost na „náhodných“ objevech nových nalezišť nebo vynálezech lepšího způsobu dobývání. Obhájci zlatého standardu ovšem odpovídají, že to je přesně největší výhoda zlata. Množství zlata je určeno přírodou; nikoliv jako množství papírových peněz, které je podřízeno pouze schématům demagogů nebo vrtochům politiků. Jakmile je akceptována idea, že množství peněz může být určeno jednoduše tiskařským lisem, je pro politiky u moci nemožné vzdorovat vzrůstajícím požadavkům na další inflaci. Zlato nemusí být teoreticky dokonalým základem pro peníze; ale jeho výhodou je, že určuje jejich množství, a tudíž také hodnotu peněžní jednotky a to nezávisle na vládní manipulaci a politických tlacích.

A tohle je obrovská výhoda. Když země není na poctivém zlatém standardu, když občanům není ani povoleno vlastnit zlato, když je jim řečeno, že nesměnitelné papírové peníze jsou stejně dobré jako zlato, když jsou nuceni přijímat v takových papírcích platbu dluhu, když to, co si dávají stranou na stáří spočívá na nesměnitelných papírových penězích, pak jsou bez ochrany a vydání napospas a mohou být kdykoliv naprosto ožebračeni politickým rozhodnutím „měnových managerů“.

Řekl jsem, že samotný dolar „ta nejlepší měna světa“, ztratil 50 % své kupní síly během 24 let. To znamená, že člověk, který odešel do důchodu v roce 1944 s naspořeným kapitálem 10 000 \$ nyní zjistí, že si za ně může koupit jenom polovinu toho, co tehdy.

Ale Američané na tom nejsou zdaleka nejhůř. Situace v Anglii je daleko horší a ještě horší ve Francii. A v některých jihoamerických zemích byly takto zlikvidovány prakticky veškeré úspory, které lidé nashromáždili.

Nikoliv řízené peníze

Ohromnou výhodou zlata, pokud to takto pojmenujeme, je jeho negativní vlastnost: zlato *není* řízená papírová měna, která může zruinovat všechny, kdož jsou legálně donuceni do ní vložit svoji důvěru. Veškerá kritika technických aspektů zlatého standardu se stane naprosto triviální, když je srovnána s touto hlavní výhodou. Zkušenosti posledních dvaceti let prakticky ve všech zemích jasně dokazují, že monetární manažeři jsou pěšáky na šachovnicích politiků, a tudíž jim nelze věřit.

Mnoho lidí, včetně ekonomů, kteří by to měli vědět nejlépe, mluví, jakoby již svět opustil zlatý standard. Mýlí se. Světové měny jsou stále vázány ke zlatu, ačkoli volným, nepřímým a nejistým způsobem. Ostatní měny jsou vázány k dolaru a směnitelné za dolar v pevném „oficiálním“ poměru (který je bohužel předmětem politických hrátek) skrz Mezinárodní měnový fond. A dolar je směnitelný, ačkoliv stále více pouze na papíře, za zlato v poměru 35 \$ za unci.

Jistě, americkým problémem dneška je to, jak udržet tuto omezenou směnitelnost dolaru (a tudíž i ostatních měn) za fixní množství zlata.

Otázka za 35 \$

Zásadní otázka, před kterou současný svět stojí je: Jak se stávající systém a současné politiky stávají rychle neudržitelnými, měly by světové měny opustit veškerou vázanost na zlato, a tím ponechat každou národní měnu napospas politickému řízení, nebo by se měly hlavní světové měny vrátit k plnohodnotnému zlatému standartu — tzn. že každá měna bude opět plně konvertibilní za zlato pro každého na požádání a ve fixním poměru?

Jakékoli mohly být nedostatky zlatého standartu v jeho podobě v 19. a na počátku 20. století, ve skutečnosti zajistil světovou

mezinárodní měnu. Pokud budou veškeré hlavní měny přímo směnitelné za zlato ve fixním poměru, tak potom budou také automaticky směnitelné mezi sebou ve fixním poměru. Obchodníci všech zemí budou mít důvěru v měny ostatních zemí. V konečném důsledku zlato bylo jedinou univerzálně přijímanou celosvětovou měnou a stále je univerzálně přijímanou komoditou všemi, kterým je legálně umožněno jeho držení.

Namísto ignorování a překrucování těchto faktů, by na nich vlády světa měly zkusit ještě jednou stavět.

Chyby zahraniční pomoci

Obhájci zahraniční pomoci věří, že tato nepomáhá pouze zemi, která jí přijímá, ale i té, která jí dává. Věří, že podporuje celosvětový „ekonomický růst“. V tom se ovšem pletou.

Měli bychom si hned na začátku vyjasnit, že když mluvím o zahraniční pomoci, tak mám na mysli pomoc, kterou jedna vláda poskytuje vládě druhé. A ještě bych upřesnil, že mám na mysli „ekonomickou“ pomoc, kterou jedna vláda poskytuje druhé. Nezabývám se zde vojenskou pomocí, ať již poskytovanou v časech míru nebo za války. Ospravedlnění vojenské pomoci závisí případ od případu a je dáno komplexním posouzením vojenských a politických faktorů.

Rovněž si ihned ze začátku musíme vyjasnit, že všechny druhy zahraniční pomoci představují ekonomickou zátěž pro zemi, která jí poskytuje. Pokud je plně hrazena z daní, představuje dodatečné břemeno pro průmysl a odčerpává kapitálové fondy, které by se jinak uplatnily pro nové domácí investice. Pokud je financována z rozpočtového schodku, tak s sebou nese veškeré zlo inflace. V každém případě dojde ke zpomalení ekonomického růstu v dárcovské zemi.

Všechny tyto důsledky můžeme pozorovat ve Spojených státech. Během 23 let — do 30. června 1968 americká zahraniční

pomoc — dotace a půjčky — dosáhla obrovské celkové sumy 171 miliard dolarů. Jak se veřejný dluh zvýšil z 259 miliard v roce 1945 na 359 miliard v roce 1968, lze říci, že 100 miliard dolarů ze zahraniční pomoci bylo zaplaceno z půjček a inflací měny a 71 miliard dolarů z daní. Bez poskytování zahraniční pomoci bychom se mohli vyhnout obojímu. Vyhnuli bychom se zároveň 30 miliardám dolarů deficitu platební bilance a snížení zlatých rezerv. Dnes američtí „liberálové“ mluví o miliardách, které bychom měli dát na zlepšení naší silniční sítě, zlepšení bydlení a vyčištění našich špinavých měst, na boj se znečištěním vzduchu a vody. 171 miliard dolarů, které šly na zahraniční pomoc by pokrylo prakticky všechny tyto požadavky našich dnešních „liberálů“.

Argument deficitního financování

Občas slyšíme od amerických obhájců zahraniční pomoci (často od příjemců této pomoci a vždy od komunistů), že Spojené státy získávají díky svým programům zahraniční pomoci velké ekonomické výhody. Že prý zoufale potřebujeme „odbytiště“ a „nové trhy“ pro naše „přebytky“. Musíme se vzdát části svého zboží nebo dát cizincům dolary na jeho nákup, aby se naše továrny udržely v chodu, a tudíž byla zachována plná zaměstnanost. Tyto programy jsou podle komunistů dokonce důležité k tomu, „aby se oddálil nevyhnutelný kolaps kapitalismu“.

Není snad nutné dlouze rozebírat, že tento argument je naprostým nesmyslem. Kdybychom opravdu dokázali vytvořit prosperitu a plnou zaměstnanost likvidací svých „přebytků“, pak bychom je nemuseli dávat zahraničním zemím, ale mohli bychom je zkrátka naházet do moře. Nebo ještě lépe, naše vláda by mohla dát ty peníze nebo toto zboží našim vlastním chudým.

I těm nejzabednějším hlavám by mělo snad být jasné, že se nikdo nemůže stát bohatým tak, že to, co vyrobí, bude zahazovat.

Co, jak se zdá mate jinak jasně uvažující lidi je skutečnost, že když se tohle tvrzení aplikuje na celý národ a nikoliv na jednotlivce, pak je možné najít konkrétní firmy a konkrétní osoby, které z takového počínání mají prospěch na úkor zbytku. Například firmy, které se zabývají výrobou komodit vyvážených jako zahraniční pomoc a jsou placeny vládou Spojených států. Dostávají tedy peníze od daňových poplatníků, kteří jsou o to chudší. Pokud by jim bylo dovoleno ponechat si svoje peníze, pak by je utratili za co by si přáli. Samozřejmě by to nebylo přesně totéž zboží, které bylo vyrobeno pro program zahraniční pomoci. Ale poskytlo by přesně tolik pracovních míst a byli by to Američané namísto cizinců, kdo by dostal co bylo vyprodukováno těmito zaměstnanci.

Kupování přátelství

„Ano“, může být poznamenáno, „všechno je to asi pravda; ale nemůžeme se na to dívat tak krátkozrace a sobecky. Pomysleme na požehnání, které naše pomoc bude mít pro její příjemce v chudých zemích a pomysleme na dlouhodobé politické zisky pro Spojené státy. Posíláním pomoci jsme těmto zemím zabránili, aby přešly ke komunismu. Učinili jsme z těchto zemí naše vděčné přátele a spojence a pokračování pomoci je důležité k tomu, abychom si je udrželi“.

Nejprve se podívejme na tyto předpokládané přínosy pro Spojené státy. Pohybujeme se v říši domněnek, v říši „mohlo by se stát“, kde jsou jakékoli důkazy dost obtížně doložitelné. Nemáme tedy žádný přesvědčivý důkaz o tom, že by kterýkoli z našich spojenců, kteří nepřešli ke komunismu, by to učinil, kdyby nedostal naši pomoc. Členství v komunistických stranách ve Francii a v Itálii, které naši pomoc dostávaly, se nesnižovalo; fakta byla docela opačná a komunistické strany vykazovaly tendenci se rozrůstat se zvyšující prosperitou. A Kuba, jediná

země na západní polokouli, která se otevřeně přidala ke komunistickému táboru, tak v roce 1959 učinila přesto, jaký podíl z naší zahraniční pomoci během dvanácti let předtím dostala. Kuba byla námi zvýhodňována ve skutečnosti více než kterákoliv jiná země, díky našemu nastavení importních kvót a dalších nepřímých forem ekonomické pomoci.

A co se týče získávání vděčných přátel, tak nevím, jestli 11 miliard dolarů z programu půjčky a pronájmu (lend-lease) pro Rusko způsobily, že k nám Stalin zahořel přátelstvím; že naše výpomoc Polsku, Jugoslávii, Indonésii a Egyptu změnila Gomulku, Tita, Sukarna nebo Násira v závislé spojence; že by se Francie, Indie, Mexiko, Chile, Laos, Kambodža, Bolívie, Peru, Ghana, Alžírsko a desítky dalších národů, které obdržely naši pomoc, změnily v naše vděčné přátele.

Na druhé straně existují dobré důvody předpokládat, že naše pomoc měla často opačný efekt. Vlády zjistily, že když se zdá, že jsou jejich země ohroženy komunismem, tak dostanou více americké pomoci. A tak se hrozba komunismem stala rozšířeným prostředkem, jak si vynutit více pomoci. A vůdci těchto zemí stejně shledávají nezbytným ve svých veřejných vystoupeních urážet Spojené státy, aby svým následovníkům dokázali, jak jsou přes obdrženou americkou pomoc „nezávislí“, a že nejsou „loutky amerického imperialismu“. Jsou to téměř vždy ambasády Spojených států, na které létají kameny, nikoliv ambasády těch zemí, které v životě nedaly jediný cent.

Humanitární motivy

Přesto může být (a také bývá) namítnuto, „zmiňovat se o těchto věcech znamená zaujmout krátkozraké a sobecké stanovisko. Zahraniční pomoc bychom měli poskytovat z ryze humanitárních důvodů. Ta umožní chudým národům bojovat se svoji chudobou, což nemohou zvládnout bez naší pomoci. A až se

tak stane, bude naší odměnou charitativní čin sám o sobě. Ať už budou příjemci pomoci vděční či nikoliv, naše velkorysost bude odměněna v dlouhodobém výhledu. Svět, který je z poloviny chudý a z poloviny bohatý je nebezpečným místem; vzrůstá v něm nepřátelství, nenávisť a války. Plně prosperující svět bude místem míru a dobré vůle. Bohaté národy jsou očividně lepší zákazníci než národy chudé. A až rozvojové země zbohatnou, tak to bude ku prospěchu amerického zahraničního obchodu a americké prosperity“.

Konečná fáze tohoto argumentu je mimo pochybnost. Je jisté v americkém dlouhodobém zájmu, aby ostatní země byly bohaté a produktivní, dobří zákazníci a pracovití producenti. Diskutabilní na tomto argumentu je přesvědčení, že mezivládní výpomoc je tou nejlepší cestou, jak takového kýženého stavu dosáhnout.

Tou nejrychlejší a nejjistější cestou k prosperitě a ekonomickému pokroku je soukromé podnikání. A nejlepší cestou, jak vláda může podpořit soukromé podnikání je, když dbá na spravedlnost, dohlíží na vynucování uzavřených smluv, chrání soukromé vlastnictví a zajišťuje požehnání svobody, včetně ekonomické svobody — což znamená neklást zbytečné překážky do cesty soukromému podnikání. Pokud má každý člověk svobodu vydělávat a ponechat si maximum z plodů své práce, jeho podněty k pracování, spoření, vynalézání a investování, započítí nových podniků a snaha vytvořit lepší produkt než nabízí konkurent, budou maximalizovány. Úsilí každého jednotlivce pak přinese prosperitu všem.

V takovém systému rovněž cizinci poznají své investiční příležitosti a jejich peníze přijdou urychlit vývoj. Umístí své kapitálové fondy tam, kde budou slibovat nejvyšší výnosy s přijatelným rizikem. To znamená, že půjdou tam, kde se kapitál uplatní tím nejproduktivnějším způsobem a tedy bude produkovat zboží a služby, které budou nejvíce žádané, ať už domácími nebo cizinci. V druhém případě se bude produkovat zboží pro export, kterým se zase bude platit za import zboží žádaného v této zemi.

Nejjistějším způsobem, jak si může národ zajistit, že zůstane chudým je obtěžovat či znesnadňovat soukromé podnikání, ničit ho subvencovanou konkurencí, tíživým zdaněním nebo přímo vyvlastňováním.

Socialismus versus Kapitalismus

V současnosti mezivládní pomoc spočívá na socialistických předpokladech a je podporou pro socialismus a stagnaci, zatímco soukromé investice jsou založeny na kapitalistických předpokladech a podporují soukromé podnikání a ekonomický růst.

Egalitářství a socialismus jsou jasným základem vládní pomoci. Jejím hlavním předpokladem je, že nejrychlejší cesta k „sociální spravedlnosti“ a pokroku je brát od bohatých a rozdávat chudým, vzít od Petra a dát Pavlovi. Dárcovská vláda bere peníze od svých údajně nadměrně bohatých poplatníků; dává je jinému národu na základě předpokladu, že tento „potřebuje“ peníze — nikoliv za předpokladu, že tento nalezne pro peníze produktivní využití.

Od samého začátku se mezivládní pomoc musí potýkat s tímto dilematem. Pokud na jedné straně dávají dárci pomoc bez podmínek, tak bývá promrhána, aniž splní svůj účel. Na druhé straně snažit se stanovit podmínky využití pomoci bývá často označováno za „zasahování do vnitřních záležitostí“ příjemců této pomoci.

Po více než dvacet let existence nákladných programů zahraniční pomoci se američtí úředníci přesunují z jednoho rohu do druhého — stanoví podmínky, změkčí je nebo zruší, když se ocitnou pod palbou kritiky a pak se potichu dívají, jak jsou fondy na pomoc zneužívány a snaží se opět nějaké podmínky stanovit. V současnosti jsou však vázáni k té nejhorší možné politice — vynucování špatných podmínek.

V roce 1965 prezident Johnson vyhlásil, že v budoucnu bude naše pomoc poskytována jen zemím ochotným provést „základní

sociální změny“. Těmito změnami ovšem nebylo myšleno to, že by země, která obdržela pomoc musela garantovat bezpečnost soukromého vlastnictví, integritu své měny a odstraňování překážek pro volný obchod a volné podnikání, ale právě naopak, že by měla kráčet směrem k vládnímu plánování, paternalistickému státu, redistribuci půdy a přerozdělovacím schémátům.

Rozsah pozemkové reformy

Tyto takzvané „pozemkové reformy“, které naši vládní představitelé často požadují, znamenají zničení existujícího zemědělského velkopodnikání, rozdělení země na díly příliš malé pro efektivní zemědělské využití a jejich předání nezkušeným správcům, podkopání principů soukromého vlastnictví a otevření Pandořiny skříňky pro další radikálnější požadavky.

Programy sociálního státu vedou k obrovským vládním deficitům a prudké inflaci. Nejpatrnější je to v Latinské Americe. Praktickým důsledkem je pak vyvlastňování bohatství v ohromném měřítku.

Přesto senátor Spojených států, který dříve požadoval „pozemkové reformy“ a ignoroval jejich historii, podnikl útok proti boháčům v zemích přijímajících pomoc, že „neinvestují ve svých vlastních ekonomikách“, ale raději své bohatství převádí do zahraničí. Ovšem nezeptal se sám sebe, proč boháči z těchto zemí častěji umísťují svůj majetek na bankovní konta ve Švýcarsku. Ve většině případů by zjistil, že je to nejen proto, že se doma nerýsují žádné atraktivní investiční příležitosti (díky rozbujelé byrokracii, tíživému zdanění, subvencované konkurenci atd.), ale protože nechce o své úspory přijít díky rapidně znehodnocované měně nebo přímé konfiskaci jejich viditelného majetku.

Výhody?

Za posledních 23 let američtí daňoví poplatníci díky zahraniční pomoci zchudli o 171 miliard dolarů, ale tyto peníze neučinily jejich příjemce zdaleka o tolik bohatší. Kolik dobra jim opravdu přinesly? Na tuto otázku je obtížná odpověď, protože zahraniční pomoc často tvoří pouze minoritních faktor mezi ostatními faktory ovlivňujícími ekonomiky.

Ale obháji zahraniční pomoci si nedělají žádné problémy s vyčíslením jejího přínosu. Když v západní Evropě a Japonsku následovalo naši pomoc dramatické vzkříšení válkou zničené ekonomiky, toto vzkříšení bylo připsáno celé na vrub naší pomoci. Kde však naší pomoc nenásledovalo vzkříšení nebo se příjemce ocitnul ještě ve větší ekonomické krizi než byl předtím, obháji pomoci jednoduše prohlásili, že tato pomoc zkrátka nebyla dost velká. Tento argument je používán velmi široce a nutí nás přijímat ještě kolosálnější programy pomoci.

Pokud studujeme každou zemi zvlášť, tak vychází najevo, že pokud země (jako Západní Německo) zreformuje svou měnu, udrží její stabilitu a v hlavních bodech se přidrží principů volného trhu, tak zažije zázračné vzkříšení a růst. Pokud však země (jako Indie) si zvolí centrální plánování a přijme grandiózní socialistické „pětiletky“, provede měnovou expanzi a přesto díky celním bariérám udrží svou měnu nadhodnocenou a do cesty volnému trhu a soukromé iniciativě postaví všechny formy byrokratických restrikcí, tak zažije chronické krize bez ohledu na miliardy dolarů velkorysé zahraniční pomoci.

Jak prohlásil Charles B. Shuman, předseda Americké farmářské federace: *„Společným jmenovatelem pro téměř všechny hladové národy na světě je jejich oddanost socialistickému politicko-ekonomickému systému — vládou řízené ekonomice. Svět by nemusel hladovět, pokud by rozvojové oblasti přijaly tržní cenový systém, metody formování kapitálu — konkurenční kapitalismus“.*

Náš závěr je takový, že současná mezivládní ekonomická pomoc představuje spíše překážku než podporu světové ekonomické prosperity a to včetně prosperity příjemců této pomoci.

Projekty plýtvající prostředky

To je faktem z důvodů samotné podstaty zahraniční pomoci. Lehce dostupná vnější pomoc často selže v povzbuzení lidí, aby si pomohli sami a převzali za sebe odpovědnost. Navíc mezivládní ekonomická pomoc téměř nevyhnutelně jde na vládní projekty, což často znamená socialistické projekty jako grandiózní vládní ocelárny nebo přehradu.

Je pravdou, že spousta ekonomických služeb, jako silnice, zásobování vodou, přístavy a kanalizace bývají poskytovány vládami také v těch „nejkapitalističtějších“ zemích. Jsou ovšem nezbytnou základní částí produktivního procesu. Zahraniční stejně jako domácí fondy mohou být vládou legitimně využity pro tyto účely. Přesto mezinárodní pomoc pravděpodobně nasměruje prostředky neodpovídajících proporcí také do těchto projektů. Pokud vláda závisí na domácích zdrojích, pravděpodobně je využije na ekonomičtější, méně grandiózní a extravagantní projekty. Soukromí investoři například budou ochotněji půjčovat na vybudování silnic a mostů, které budou mít slibnou ekonomickou návratnost. Následkem toho budou muset plánovači vyvinout více úsilí, aby naplánovali mosty a cesty tam, kde budou nejvíce užívány a veliký provoz ospravedlní výdaje.

Podmínky pro soukromé investice

Pokud by naše pomocné programy byly nyní zrušeny, zaostalé národy by musely hledat soukromý kapitál pro urychlení svého rozvoje a situace by byla zcela odlišná. Zahraniční soukromí in-

vestoři by chtěli vidět docela jiné reformy než naši vládní úředníci. Chtěli by záruky (možná v některých případech i garance) proti znárodnění nebo vyvlastnění, proti subvencované konkurenci, proti diskriminačním zákonům, proti cenové kontrole, proti importním licencím, tíživému zdanění a neustále znehodnocované měně. Pravděpodobně by také chtěli záruky toho, že si kdykoliv mohou odnést svůj kapitál a své zisky.

Zahraníční investoři by nepožadovali aktivní spolupráci a nadšené uvítání od vlády hostitelské země, ale takové věci mají jistě vliv na jejich rozhodování. Ve skutečnosti zahraniční soukromí investoři, pokud za nimi vlády sami nepřijdou, nepožadují žádné podmínky. Zkrátka umístí své fondy tam, kde se jim to líbí nejvíce.

Co je antikapitalistická mentalita neschopná pochopit je to, že kroky nutné k vytvoření příznivého klimatu pro zahraniční investory, by měly rovněž vytvořit příznivější klima pro domácí investory. Boháči v rozvojové zemi pak už nebudou posílat své peníze do zahraničí, aby je zachránili, ale investují je do podnikání doma. A tyto domácí investice pak sníží potřebu přitahování zahraničních investic.

Je nepravděpodobné, že by takové reformy socialistické země podnikly, dokud dostávají zahraniční pomoc. Takže bude pravděpodobně potřebná změna či zrušení programu americké zahraniční pomoci předtím, než dosáhnou soukromé investice dostatečného objemu.

Nadějnější alternativa

Chtěl bych zde připomenout svůj návrh na prozatímní program, který jsem předložil v *National Review* dne 6. května 1961: do budoucna by měla mít zahraniční pomoc výhradně formu půjček a nikoliv dotací. Měly by to být půjčky splatné v dolarech a na ten samý úrok, jaký musí platit naše vláda za půjčky stejného stáří. Splatnost by neměla být delší než 25 až 30 let, jako u hypoték.

A jako u hypoték by splátky měly probíhat formou měsíčních plateb, které by započaly ihned poté, co byla půjčka vyplacena.

Podmínky pro získání takové půjčky by měly být jednotné a mít podobu zákona schváleného Kongresem. Mezi podmínkami by se mělo objevit následující: dlužná vláda by se měla zdržet veškeré socializace či znárodňování průmyslu a jakéhokoliv vyvlastňování kapitálu. Měla by se zavázat vyrovnat svůj rozpočet řekněme první fiskální rok po obdržení půjčky. Měla by omezit inflaci. Dlužná vláda by se například mohla zavázat nezvyšovat množství peněz o více než 5 % ročně a nenutit svou centrální banku nakupovat svoje vlastní dluhopisy. Krátce, dlužná vláda by se měla zavázat přijmout kroky, které jsou nezbytné k přilákání soukromého domácího a zahraničního kapitálu.

Předpokládané následky

Můj odhad je, že kdyby existoval pouhý požadavek na splácení úroků, tak by to zredukovalo množství žádostí o pomoc asi na třetinu toho, co platíme dnes. Další podmínky by pravděpodobně omezily žádosti na šestinu nebo desetinu současné sumy. Vlády, které by si chtěly půjčit, by si musely dvakrát rozmyslet výhodnost projektů, na které by si půjčovaly. Vznikla by tak tendence omezit se na ty projekty, které jsou schopny zaplatit samy sebe tzn. očividně ekonomické.

Dlužné státy by si nemohly stěžovat, že se vměšujeme do jejich vnitřních záležitostí. Toto by byly pouhé podmínky půjčky. Americké instituce spravující tyto půjčky by ani neměly pravomoc tyto podmínky měnit nebo diskriminovat některé žadatele. V každém případě by jejich pravomoci měly být vymezeny velmi jasně.

Výhod takového programu by bylo mnoho a jsou očividné. Okamžitě by se omezilo plýtvání fondy zahraniční pomoci. Většina této pomoci by navíc byla splacena s úrokem. Neprokazovali bychom cizím zemím přízeň. Ti, co by si chtěli půjčit, by museli

přijít otevřeně za námi. Zastavili bychom okamžitě subvencování socialismu v zahraničí.

Měl bych zde vyjasnit, že nenavrhuji takový program jen kvůli němu samému, ale jakožto čistě přechodné opatření k opuštění dnešního programu zahraniční pomoci bez zbytečných turbulencí. Tento omezený program výpůjček by měl existovat maximálně několik roků a na konci tohoto období by mohl být lehce ukončen. Během této doby by se v dlužných zemích (pokud by dodržovaly podmínky půjčky) vytvořilo příznivé klima a staly by se atraktivními pro další soukromé investice.

V takto obnoveném kapitalistickém klimatu by se mohly celosvětové ekonomické podmínky zlepšit zcela ohromujícím způsobem.

Neomezená vláda

Již od počátku 1. světové války v roce 1914 existoval ohromný vzrůst vládní moci a státních zásahů nejen ve Spojených Státech, ale prakticky celosvětově. Woodrow Wilson jednou prohlásil: „*Historie svobody je historií omezení vládní moci, nikoliv jejího rozšíření*“: To by mělo být evidentní. Čím větší oblast lidského jednání je kontrolována vládou, tím menší oblast je ponechána individuální svobodě. Čím větší jsou vládní pravomoci zakazovat a omezovat, tím menší je pravomoc jednotlivce rozhodovat se sám za sebe.

Nárůst vládní moci může být měřen tím, kolik dolarů utrací, kolik byrokratů zaměstnává či jaké sféry aktivit kontroluje.

V roce 1914 Federální vláda utratila 725 milionů dolarů; ve fiskálním roce 1970 to bylo 195 miliard dolarů — 269 krát tolik.

V roce 1967 byl počet federálních civilních zaměstnanců 2 877 000; počet zaměstnanců Států a dalších správních celků 8 898 000, což dává dohromady celkový počet státních zaměstnanců 11 775 000.

V roce 1954 Hooverova komise zjistila, že Federální vláda financuje nejméně 2 133 různých agentur, úřadů, oddělení a divizí. Jelikož se federální výdaje od té doby více než zdvojnásobily,

počet státních zaměstnanců vzrostl o 25 %, tak je odhadováno, že počet agentur v současnosti převyšuje 2 500.

Tento odhad by potvrzoval známé rozmnožování agentur v průběhu programu Velké společnosti (Great Society)*. Jeden součet v roce 1967 vykazoval více než 100 nových federálních programů schválených Kongresem od roku 1955; ale také tohle číslo bylo brzy překonáno. V prosinci 1968 asistent Bílého domu Joseph A. Califano Jr. popsán v *New York Times* jako „*Prezidentova pravá ruka při vytváření Velké společnosti*“, prohlásil v interview, že nově zvolený prezident Nixon by zjistil, že vládní aktivity se zvětšily desetinásobně od roku 1961, kdy opustil vládu. „*Když končil Eisenhower existovalo přibližně 45 sociálních programů*“, řekl pan Califano. „*Nyní jich není méně než 435*“.

Také tento počet byl velmi podhodnocen. Když později v roce 1968 demokratický kongresman William V. Roth Jr. se svým štábem zkoumal tuto záležitost, byli schopni identifikovat 1 571 různých federálních programů. Z toho 478 bylo provozováno ministerstvy zdravotnictví, školství a sociálních záležitostí, ale svou zprávu uzavřel tím, že „*nikdo a nikde nemá přesný přehled o tom, kolik Federálních programů se vlastně provozuje*“. Dokonce takový prominentní intervencionista přiznává, že byl ohromen „*fantastickým labyrintem sociálních programů a způsobem, kterým rychlý nárůst Federální moci snižuje důležitost individuálního občana*“.

Nárůst vládní moci progresivně živí další nárůst vládní moci. 86 000 stálých zaměstnanců ministerstva zemědělství má životně důležitý ekonomický zájem, aby poskytování subvencí a provádění kontrol dodržování kvót, které mohou formulovat

* Johnsonův projekt Velké společnosti (Great Society) je souhrnné pojmenování pro sérii komplexních a ambiciózních programů, které měly za cíl úplné vymýcení chudoby a rasové segregace ve Spojených státech. Součástí těchto programů se stala např. bezplatná zdravotní péče o seniory, rozšířená péče o životní prostředí nebo snaha o vytvoření veřejnoprávních sdělovacích prostředků.

a vynucovat, bylo neustále rozšiřováno. Jakou šanci může mít nezajímavý občan — i kdyby se nakrásně naučil veškerá fakta o zemědělských programech — kdyby se chtěl pít s touto 86 000 byrokratickou armádou?

Život občana, jakožto pracovníka, zaměstnance, zaměstnavatele, investora či spotřebitele je ovlivňován stovkami federálních úřadů. Mezi nimi vyniká zvláště Federální obchodní komise (Federal Trade Commission), Komise pro cenné papíry (Securities and Exchange Commission), Vnitřní důchodová služba (Internal Revenue Service), Mezistátní obchodní komise (Interstate Commerce Commission), Úřad pro potraviny a léčiva (Food and Drugs Administration), Federální komise spojů (Federal Communications Commission), Národní komise pro pracovní vztahy (National Labor Relations Board).

Všechny tyto úřady vytvářejí pravidla a regulace, udílejí licence, oceňují škody a nutí jednotlivce a společnosti aby dělali to nebo se zdrželi tamtoho. Často se v nich spojuje funkce zákonodárce, žalobce, soudce, právníka a úředníka. Jejich rozhodnutí bývají někdy vrtošivá, arbitrární a neautorizovaná i podle současných zákonů. Přesto, když způsobí škodu, ať jednotlivci nebo společnosti, či je zbaví jejich ústavních práv a svobod, odvolání k soudu bývá často obtížné, nákladné nebo nemožné.

Neustálé rozšiřování vládní moci je také potravou pro nepotismus a korupci a pomáhá těm u moci u ní také zůstat. Průzkum *New York Times* ohledně korupčního jednání ve městě a ve státě (dne 17. června 1968) zjistil, že „*korupční jednání se během posledních dekád velmi rozšířilo, díky ohromnému nárůstu vládního utrácení a zvyšování vládních pravomocí regulovat, kontrolovat a dohlížet na soukromý průmysl*“.

Přesto jsou vládní pravomoci rozšiřovány prakticky každý den a to za nikým nezpochybnovaného předpokladu, že kdekoliv se vyskytnou jakékoliv problémy, tak vláda je tou pravou institucí, která má zakročit a vyřešit je. Vládní tvůrci legislativy a úředníci již mají legislativní pravomoc, aby nám mohli říkat, kolik oleje

nebo cukru můžeme dovézt, na kolika akrech smíme vysázet obilí, jak mají být potraviny baleny a expedovány, jakou cenu mají mít měď, ocel a léčiva, jaké mají být úroky a jak mají být počítány, kolik má být vyrobeno automobilů, jaký druh očních protéz se smí používat, co smí jedna skupina lidí dělat a jiná nesmí, která ze skupin bude subvencovaná a kolik bude dostávat peněz, a která skupina bude přinucena tyto subvence zaplatit.

Je snad někdo překvapen tím, jaký je nárůst kriminality a nepokojů, a že se nedaří vynucovat právo? Čím více věcí chce vláda dělat, tím méně věcí zvládne dělat kompetentně. Když se vláda bude snažit dělat všechno, tak bude všechno dělat špatně.

Základní funkcí státu je udržování míru, spravedlnosti, zákona a pořádku a ochrana občanů před agresí, násilím, krádeží a podvodem. Před více než stoletím Herbert Spencer poukázal na to, že *„převzetím jakýchkoliv povinností nad tyto základní ztratí stát moc aby těmto základním dostal“*. Čím více funkcí si stát přisvojuje, tím očividnější se tato pravda stává.

To nás přivádí nazpět k varování, které pronesl švédský ekonom Gustav Cassel před 30 lety:

„Vedoucí úloha Státu v ekonomických záležitostech, kterou si přejí zavést obhájci plánování, jak jsme se přesvědčili, je nezbytně spojená s ohromným množstvím státních zásahů, které mají neustávající kumulativní povahu. Arbitrárnost, omyly a nevyhnutelné rozpory takové politiky povedou, jak nám ukazuje naše zkušenost, k zesílení požadavků na racionálnější koordinaci nejrůznějších záležitostí a tedy na sjednocení a centralizaci rozhodovacího procesu. Z tohoto důvodu se plánované ekonomiky vyvíjejí směrem k diktatuře“.

Pokud bychom tento proces měli konkretizovat, tak bude vypadat přibližně takto: Stovky sociálních programů, utrácení dalších a dalších miliard vede k chronickým deficitům, což vede k zvýšenému tisku papírových peněz, což vede k vyšším cenám.

Vláda pak obviňuje prodávající z přílišné „ziskuchtivosti“ a začne určovat cenové stropy pro individuální produkty. To nevyhnutelně vede k nemožnému úkolu určit veškeré ceny a mzdy, což vede k ustanovení kvót pro každého producenta a přidělů pro každého spotřebitele a ke kontrole nad každodenními životními potřebami každého jednotlivce.

A jak jednou prohlásil Alexander Hamilton: *„Moc nad životím člověka se rovná moci nad jeho vůlí“*.

Od Spencerova 1884 k Orwellovu 1984

V roce 1884 napsal Herbert Spencer tehdy velmi oslavovanou knihu *Člověk proti státu*. Tato kniha je dnes zmiňována již jen zřídka a pravděpodobně pouze chytá prach v regálech knihoven. Spencerovo politické přesvědčení je chápáno mnohými dnešními spisovateli, kteří se obtěžují ho vůbec zmínit, jako „extrémní laissez faire“, a tudíž „zdiskreditované“.

Ale jakákoliv osoba s otevřenou a nezaujatou myslí, která si dnes dá práci přečíst si *Člověk proti státu* (The Man Versus The State) bude pravděpodobně překvapena dvěma skutečnostmi. Zaprvé velikou jasnozřivostí, se kterou Herbert Spencer předpověděl budoucí zásahy Státu do individuální svobody, hlavně v ekonomické oblasti. A za druhé rozsahem, v jakém tyto zásahy existovaly již v roce 1884.

Současná generace vyrostla v přesvědčení, že vládní zájem o „sociální spravedlnost“ a stav potřebných je něco, co se objevilo až s New Dealem kolem roku 1933. Předchozí doba je vykreslována jako „divoký kapitalismus“, kdy se „nikdo nestaral“ a nekontrolovatelně řádila laissez faire, a každý, kdo neuspěl v divoké konkurenci (eufemisticky nazývané svobodnou soutěží) byl ponechán, aby zemřel hladu. A pokud je současná generace pře-

svědčena, že tomu tak bylo dokonce ve 20. letech, tak skálopevně věří, že tento popis přesně odpovídá situaci v 80. letech 19. století, které pravděpodobně bere jako vrcholnou dobu laissez faire.

Počáteční údiv nového čtenáře Spencerovy knihy se pravděpodobně vytratí někdy kolem její poloviny, protože jedna příčina překvapení vysvětlí tu druhou. Vše, co Herbert Spencer udělal bylo, že extrapoloval legislativní tendence, které existovaly v 80. letech do budoucnosti. Pouze si daleko jasněji než jeho současníci dokázal uvědomit tyto tendence a také jejich důsledky, pokud se jim nikdo nepostaví.

I ve své předmluvě k *Člověk versus Stát* poukázal na to, jak „*zvýšení formální svobody*“ bylo následováno „*zmenšením skutečné svobody*...“

„Regulace, v každoročně rostoucích počtech, brání občanům v těch oblastech, kde jejich činnost byla dříve neomezená a nutí je k akcím, jejichž vykonání dříve záviselo na jejich libovůli; a v tu samou dobu daňové zatížení... nadále omezuje jejich svobodu, když snižuje jejich podíl na výdělku, který mohou utrácet za co chtějí a zvyšuje podíl, který je jim zabavován, aby byl utracen, jak chtějí veřejní zástupci“.

V první kapitole „Noví Toryové“, Herbert Spencer tvrdí, že „*většina z těch, kteří si dnes říkají liberálové jsou »toryové nového typu«.*“ Poukazuje na to, že liberálové v jeho době už „*ztratili ze zřetele tu skutečnost, že staří liberálové obvykle bojovali za svobodu jednotlivce proti státnímu přinucení*“.

Takto nastala v anglo-americkém prostředí veliká změna významu toho slova, takže „liberál“ tam dnes znamená především státní intervencionista. Tato změna započala již v roce 1884. Již „*přijatelné návrhy*“, které tehdy činili, „*že by mělo existovat organizované povinné pojištění, kam by každý člověk byl povinen v mládí přispívat, aby byl zajištěn na dobu nemohoucnosti*“. Již zde je zárodek amerického Social Security Act z roku 1935.

Herbert Spencer také věnuje svoji pozornost antiliberalním následkům zvětšování daňového břemene. Ti, kteří uvalují daně říkají: „dosud jste měli svobodu utrácet tuto část svých výdělků, jak se Vám zachtělo; odtěd již nebudete mít svobodu utrácet, ale my budeme utrácet pro všeobecné dobro“.

Herbert Spencer se poté obrací k donucení, které odbory uvalují na své členy a ptá se: „*Pokud člověk užívá svou svobodu tím způsobem, že se vzdává svobody, je potom něčím jiným než otrokem*“?

V druhé kapitole, „Přicházející otroctví“, Herbert Spencer upozorňuje na existenci toho, co nazývá „*politickou hybností*“ — tendencí státních intervencí a obdobných politických prostředků se zvětšovat a zrychlovat ve směru, v němž byly uvedeny do pohybu. Američané se mohli s touto „hybností“ seznámit velmi zblízka v posledních letech.

Spencer to dokládá: „*Nejčastější otázka dne zní — »Už jsme udělali tohle, tak proč bychom neudělali tamto?«*“ „*Stát již koupil a provozuje telegrafy*“, pokračuje, „*a to je uváděno jako důvod požadavku, aby stát rovněž koupil a provozoval železnice*“. Pak cituje požadavky jedné skupiny, aby stát znárodnil železnice „*ať už s kompenzací nebo bez ní*“.

Velká Británie znárodnila železnice až o 65 let později (1948), dostala se k tomu ovšem přesně tak, jak se Herbert Spencer obával.

Není to pouze precedent, který je hbitě využit k neustálému rozšiřování intervencionistického rozsahu požadavků, jak poukazuje Herbert Spencer:

„*ale rovněž nezbytnost, která povstává z dodatečné neefektivity opatření a pro potýkání se s umělými nedostatky, které neustále vytváří. Selhání nezničí víru v patřičný úřad a byrokraty, ale naopak se objeví návrhy na daleko přísnější nebo širší kontrolu a nevyhnutelné rozšíření úřadu*“.

Jeden příklad, který uvádí je, jak „zlo vyprodukované vynucenou dobročinností je nyní navrhováno řešit pomocí povinného pojištění“. V dnešní Americe bychom si mohli ukázat stovky příkladů (od prostředků užitých k omezení „deficitu platební bilance“ až k neustále se rozmnožujícím agenturám, které vedou vládní „válku s chudobou“) intervencí, které mají hlavní účel odstranit zlo, které bylo uměle stvořeno předchozími intervencemi.

Herbert Spencer pokračuje: *„Všude panuje tichý souhlas s tím, že vláda by měla zakročit kdekoliiv nejde něco dobře... Čím početnější tyto vládní zásahy jsou... tím hlasitější je volání po dalších zásazích“*. Každé další zvýšení podpor zvyšuje naděje na budoucí zvýšení:

„Čím početnějšími se orgány státní správy stávají, tím více se vytváří u občanů pocit, že vše musí být uděláno pro ně a nic nemusí udělat sami. Každá generace se stává méně obeznamenou s tím, co je potřeba k dosažení žádoucích cílů individuální činností nebo soukromými prostředky; až se jednoho dne bude vláda považována za jediný dostupný prostředek“.

„*Veškerý socialismus*“, zní Spencerův závěr, *„v sobě obsahuje otroctví... Základním rozlišovacím znakem otroka je, že pracuje z donucení, aby uspokojil touhy někoho jiného“*. Tento vztah můžeme rozpoznat v mnoha stupních. Zdanění je formou otroctví jednotlivce pro komunitu jako celek. *„Zásadní otázkou pro člověka je — jak moc je nucen pracovat pro dobro někoho jiného a nakolik může pracovat sám pro sebe“*?

I Spencer by pravděpodobně přijal s nedůvěrou předpověď, že během dvou generací vystoupí v Anglii sazba daně z příjmů nad 90 %, a že mnoho energických a ambiciózních lidí v Anglii a ve Spojených státech budou muset odvádět na podporu komunity více než polovinu svého výdělku a bude jim dovoleno ponechat si méně než polovinu pro jejich rodiny a pro sebe.

Progressivní daň z příjmů může dnes posloužit jako měřítko relativního rozsahu lidské ekonomické svobody a nevolnictví.

Ti, kteří si myslí, že veřejná výstavba domů pro nízko příjmové rodiny je novým vynálezem budou asi překvapeni, když uslyší, že byla přítomna — stejně jako některé škodlivé důsledky — už v roce 1884. Herbert Spencer o tom píše:

„Když se municipální úřady přeměnily na stavebníky domů, tak tím nevyhnutelně snížily hodnotu ostatních domů stavěných jinak a zredukovaly jejich nabídku... Stavba domů, a zvláště malých domů, tak bude stále více redukována, což na druhou stranu povede ke stále rostoucím požadavkům na místní úřady, aby vyrovnaly chybějící nabídku... A až tento proces zajde ve městech tak daleko, že se úřady stanou hlavními vlastníky domů, bude to precedent pro veřejnou výstavbu domů pro venkovskou populaci, jak je navrhováno v radikálním programu Demokratické federace, která trvá na povinném vybudování zdravotně nezávadných obydlí pro řemeslníky a zemědělské pracovníky v poměru k velikosti populace“.

Jedna státní intervence, kterou Herbert Spencer nepředvídal, je zavedení regulace nájemného, která učinila pro soukromníky nelukrativní vlastnit, opravovat, renovovat nebo stavět nájemní domy. Následky regulace nájmu vyprovokovaly obvinění, že „soukromníci zkrátka nezvládnou poskytovat dostatek bytů“. Z toho se vyvodilo, že musí zakročit vláda a převzít tuto práci.

Z čeho však Herbert Spencer vyjádřil své obavy bylo, že veřejné vzdělání, poskytující zdarma, zač se musí na soukromých školách platit, časem zničí soukromé školy. Ovšem nepředvídal to, že vláda bude bezplatně poskytovat dokonce vysokoškolské vzdělání a univerzity budou placené z daní. A jelikož se tak univerzity stanou závislé na vládě, budou většinou produkovat konformní vzdělání plně provládní a socialistické ideologie. Tendenci vládou podporovaného vzdělávání je dosažení monopolu na vzdělávání.

„Liberální“ čtenář může být v roce 1970 šokován, když se dozví, že mnoho ze současných státních intervencí, které považuje za progresivní vyjádření pokrokového a humanistického myšlení, bylo předvídáno v roce 1884. A etatistický čtenář musí být nadále šokován, když Herbert Spencer cituje historiky, jak v Galii během pádu říše Římské *„tak početní byli příjemci státních dávek ve srovnání s plátcí daní, a tak velké bylo daňové břemeno, že pracující přestávali pracovat, opouštěli svá pole, která se stávala pouští a les vyrostl tam, kde předtím oral pluh“*.

Herbert Spencer také připomíná svému čtenáři zákony o lichvě ve Francii za Ludvíka XV., které zvýšily úrokovou míru „z pěti na šest, ačkoliv se jí snažily snížit na čtyři“. Připomíná zákony proti „překupnictví“ (nakupování zboží za účelem jeho prodeje) také zavedené ve Francii již za Ludvíka XIV. Tyto zákony zakazovaly komukoliv nakoupit na trhu více než dva bušly obilí, což zabránilo kupcům a dodavatelům průběžně doplňovat nabídku, což ještě zvýšilo nedostatek. Připomíná čtenářům také nařízení z roku 1315, které mělo zmírnit dopady hladomoru a předepsalo nejvyšší povolené ceny jídla, a které bylo zrušeno poté, co veškeré jídlo zmizelo z trhu. Připomíná mnohé pokusy ovlivňovat ceny a mzdy, které provedl Edward III. (1327–1377), počínaje jeho Nařízením řemeslníkům, dále Zákonem 35, který měl udržet nízkou cenu slanečků (který byl ale brzy zrušen, protože díky němu cena slanečků stoupla) a konče zákonem, podle kterého byli hostinští v přístavech povinni šacovat své hosty, *„aby zabránili odvážení peněz ze země“*.

Tento poslední příklad nám připomene potíže Američanů za současné prohibice soukromého vlastnictví zlata a vývozu zlata a Johnsonův návrh uvalit tíživou daň na cesty do zahraničí, stejně jako daň na zahraniční investice. A zmiňme ještě existující prohibici u EHS, zakazující ze země odvézt víc než malinkatou sumu v jejich místní papírové měně!

Dostáváme se k poslední specifické paralele mezi rokem 1884 a dneškem. Týká se vyčištění slumů a obnovy měst. Britská vláda

ve Spencerově době odpověděla na existenci ubohé a přeplněné zástavby zavedením Zákona o řemeslnických obydlích (Artisans' Dwellings Act). Ten dal místním úřadům pravomoci nařídit stržení špatných domů a zasazovat se o vybudování vyhovujících:

„Co bylo následkem? Shrnutí působení Metropolitního výboru prací (Metropolitan Board of Works), datované dne 21. prosince 1883 ukazuje, že do minulého srpna stálo jeho působení daňové poplatníky jeden a čtvrt milionu, vystěhoval 21 000 osob a poskytl obydlí pro 12 000 — zbývajících 9 000 zůstalo zatím bez domova. To není všechno... Tito přemístění... tvoří celkem téměř 11 000 uměle vytvořených bezdomovců, kteří si musí najít nějaký roh pro sebe v těch bídných místech, které již přetékají“.

Ty, které by zajímala důkladná studie o současné paralele, si mohou prostudovat *The Federal Bulldozer* (M. I. T. Press, 1964; McGraw-Hill paperback, 1967) od profesora Martina Andersona. Zde odcituji jenom jeden krátký odstavec:

„Federální program na obnovu měst ve skutečnosti zapříčinil nedostatek dostupného ubytování pro nízko příjmové skupiny. Od roku 1950 do roku 1960 bylo zničeno 126 000 bytových jednotek, většina z nich s nízkým nájemným. Podle odhadu této studie byla náhradou vybudována sotva čtvrtina tohoto počtu a většina nových jednotek má vysoké nájemné. V kontrastu k tomu je čistý přírůstek milionů standardních bytových jednotek, o které se postaralo soukromé podnikání“.

Zde je výmluvný odstavec ze Spencerovy knihy, který připomíná jeho anglickému čtenáři osmdesátých let, za co všechno *nevděčí* státu:

„Není to stát, kterému vděčíme za množství užitečných vynálezů, od rýče až po telefon; není to stát, který umožnil pokročilou

navigaci rozvojem astronomie; není to stát, kdo učinil objevy ve fyzice, chemii atd., které umožňují fungování moderních továren; není to stát, kdo vynalezl stroje pro výrobu látek všech druhů, pro přesun lidí a věcí z místa na místo a přispívajících tisíci rozličnými způsoby k našemu pohodlí. Celosvětové transakce probíhající v obchodních kancelářích, rušná doprava naplňující naše ulice, systém distribuce, který přináší každému zboží nezbytné pro život na dosah ruky, nemají původ ve vládě. Toto vše jsou výsledky spontánní aktivity občanů, ať už jednotlivců či skupin“.

Naši současní etatisté se usilovně snaží toto vše změnit. Vybírají na daních miliardy dolarů, aby je utratily za „vědecký výzkum“. Touto (z donucení) subvencovanou vládní konkurencí odrazují a odčerpávají fondy ze soukromého výzkumu, takže hrozí, že veškerá věda bude za nějaký čas vládním monopolem. Jestli to však bude znamenat větší vědecké pokroky v budoucnosti a v dlouhodobém výhledu, je pochybné. Enormní sumy jsou utráceny za „výzkum“, ale výzkum v kontroverzním směru — vojenský výzkum; vývoj čím dál větších superbomb a dalších zbraní hromadného ničení. Nebo vývoj nadzvukových civilních letadel, bez ohledu na jejich ekonomickou rentabilitu a na to, kolik oken bude rozbito rázovou vlnou. A nakonec takový kousek jako přistání člověka na Měsíci (nicméně dech beroucí výkon) nebo dokonce na Marsu. Není to , co by bylo nejdůležitější nebo nejnaléhavější, ale to, o čem si politici myslí, že udělá největší dojem na masy, co rozhoduje o nasměrování výzkumu.

Je celkem očividné, že toto vše bude provázeno obrovským plýtváním; že vládní byrokraté budou rozhodovat o tom, kdo peníze na výzkum dostane a kdo ne, a že tato volba bude buď založena na arbitrární kvalitaci, podobnou té, která probíhá při zkouškách pro státní úředníky (což je sotva způsob, jak objevit ty nejoriginálnější mozky), nebo na snaze udržet si přízeň nadřízeného v úřadu, který o distribuci grantů rozhoduje.

Ale naši etatisté jsou odhodláni zavést nás do pozice, kdy bude na vládě záviset také náš budoucí vědecký a průmyslový pokrok — pozice, kde budou moci věrohodně argumentovat tím, jak moc jsme na vládě závislí.

Herbert Spencer poté pokračuje, aby ukázal, že druh státní intervence, na který si stěžuje, nespočívá na pouhém omezení, ale na odmítnutí soukromého vlastnictví jako takového: „*zmatení idejí může být vysledováno v celé legislativě, která násilím bere majetek jednoho člověka, aby mohla dát něco zdarma jinému člověku*“. Princip, na kterém je veškerá tato přerozdělovací činnost založena, je tento:

„Žádný člověk nemá nárok na majetek, dokonce ani na ten, který vytvořil v potu své tváře. Uznání jeho majetku pochází od komunity a komunita tedy může toto uznání zrušit, v jakémkoliv rozsahu se jí zdá příhodné. Vyvlastnění majetku A ve prospěch B není možné obhájit na žádném jiném základě než na tom, že společnost jako celek má absolutní právo na majetek každého svého člena“.

V poslední kapitole (po ní následuje ještě post scriptum) Herbert Spencer říká: „*Funkcí liberalismu v minulosti bylo ustanovit omezení pro moc krále. Funkcí opravdového liberalismu v budoucnosti, bude ustanovit omezení pro moc parlamentu*“.

Pro přijetí některých argumentů ze Spencerovy knihy *Člověk proti státu* a pro uznání jejích jasnozřivých postřehů a pozoruhodné přesnosti při předpovědi budoucího politického vývoje, nemusíme nezbytně souhlasit s každou pozicí, kterou zastává. Samotný titul Spencerovy knihy je v jednom aspektu nešťastný. Mluvit o „člověku proti státu“ implikuje, že stát jako takový, je postradatelný a špatný. Stát je nezbytný pro udržení práva a pořádku a mírové společenské spolupráce. Co je zbytečné a špatné, co narušuje svobodu a ohrožuje opravdový blahobyt

jednotlivců je stát, který si uzurpuje příliš mnoho moci a rozrůstá se za své legitimní funkce — superstát, přerozdělující stát, tedy ten ironicky pojmenovaný „sociální stát“.

Nemusíme přijímat Spencerův „první princip“ (uvedený v jeho Sociální statice v roce 1850) pro určení funkcí zákona a limitů pro moc státu: *„Každý člověk má svobodu dělat cokoli, za předpokladu, že nenarušuje obdobnou svobodu jakéhokoliv jiného člověka“*. Vzato doslovně by se to dalo interpretovat tak, že lupič má právo stát s palicí na rohu a tlouct do hlav všechny, kteří jdou kolem za předpokladu, že respektuje právo svých obětí učinit totéž.

Je pravdou, jak poukázal John Locke, že *„cílem zákona není zrušit či omezit, ale uchovat a rozšířit svobodu“*. Ale jedinou stručnou větou, kterou můžeme použít k popisu funkce zákona by byla, že má maximalizovat svobodu, řád a štěstí při minimalizaci donucení, násilí a ublížení. Detailní aplikace jakékoliv takové stručné fráze přináší mnoho obtíží a problémů. Nebudeme se jimi zde zabývat, pouze řekněme, že Common Law, který se vyvinul z dávných zvyků a tisíců rozhodnutí soudců, řeší tyto problémy po celé věky a v naší době právníci a ekonomové nadále rozvíjejí tyto principy.

Herbert Spencer měl jistě pravdu v hlavním zaměření svých argumentů, které jsou v zásadě shodné s Adamem Smithem a dalšími klasickými liberály, že dvě základní funkce státu jsou ochrana národa proti zahraniční agresi a ochrana vlastního individuálního občana proti agresi, nespravedlnosti a útlačku ze strany jiného občana — a že každé rozšíření funkcí státu jdoucí za tyto dvě primární povinnosti, by mělo být přezkoumáno s nedůvěřivou ostražitostí.

Dalším bodem, ve kterém nemusíme naprosto se Spencerem souhlasit, je jeho naprosté odmítání státní dobročinnosti, které je založeno na jeho chápání Darwinovy teorie. Měl docela pravdu v tom, když citoval ze správy komise zkoumající staré chudinské zákony: *„Shledali jsme, že lze stěží najít jeden jediný zákon týkající se správy veřejné chudinské pomoci, který by měl účinek zamýšlený zákonodárci. Naopak většina z nich způsobila nová*

strádání nebo prohloubila ta stávající, které měla odstranit“. Tento úsudek by očividně mohl být uplatněn také na dnešek.

Přesto problém existuje a při jeho řešení by asi nebylo rozumné spoléhat se plně na soukromou charitu. Pro okamžité řešení některých naléhavých situací by měly být vyčleněny určité vládní zdroje. Abych uvedl extrémní případ, který je bohužel na denním pořádku: Pokud je na ulici přejeto dítě nebo se srazí dvě auta, pak je na místě ta nejrychlejší možná pomoc, která by dopravila oběti do nemocnice bez starosti o to, kdo zaplatí účet. A tato pomoc nemůže záviset na existenci nějakého soukromého samaritána.

Velkým problémem samozřejmě je, jak poskytovat takovou naléhavou pomoc, aniž by zdegenerovala v permanentní pomoc; jak poskytnout pomoc těm, kteří se dostali do neštěstí nikoliv vlastní vinou, aniž by se podporovala zahálka těch, kteří jsou chudí vlastním zaviněním. Na tento problém jsem narážel už v jedné z předchozích kapitol. V jakých konkrétních případech, a v jakém konkrétním rozsahu má stát povinnost hrát roli při řešení tohoto problému? A jaká by to přesně měla být role? Po tisíce let historie tento problém nebyl uspokojivě vyřešen žádnou vládou. Nepředstírám, že znám jeho přesné řešení. Ale oboustrannost problému, jak pomoci trpícím, aniž by se zničily podněty k práci, by měla být čestně uznána „konzervativci“ a „liberály“.

Přestože můžeme mít jakékoliv výhrady, tak jsme hluboce zavázáni Herbertu Spencerovi za bystřejší úsudek než projevila většina jeho současníků a za varování před „*nastávajícím otroctvím*“, ke kterému státy od jeho doby směřují stále rychleji.

Snad je pouhou shodou okolností, že Herbert Spencer varoval před otroctvím v roce 1884 a George Orwell ve svém románu předpověděl dosažení tohoto stavu v roce 1984, přesně o jedno století později.

Úkol pro libertariány

Čas od času v minulých třiceti letech — poté, co jsem mluvil nebo psal o nějakém novém omezení lidské svobody na ekonomickém poli, o nějakém novém útoku na soukromé podnikání, ptali se mě různí lidé buď osobně nebo písemně: „*Co s tím můžeme dělat? Jak bojovat s inflacionistickými nebo socialistickými trendy?*“

Odpověď na to bývá zřídka jednoznačná a lehká. Protože to závisí na okolnostech a schopnostech tazatele, kterým může být obchodník, žena v domácnosti, student, atd. lidé s nejrůznějšími schopnostmi či dovednostmi. A odpověď se tedy liší případ od případu.

Všeobecná odpověď je samozřejmě jednodušší než konkrétní odpověď. Takže teď budu psát o úkolu, který stojí před všemi libertariány jako kolektivem.

Tento úkol je ohromný a zdá se, že roste s každým dnem. Několik národů, které se již vydaly po komunistické cestě jako Sovětské Rusko a jeho satelity, následkem této smutné zkušenosti ustupují od kompletní centralizace a experimentují s některými kvazikapitalistickými institucemi; ale převažující proud ve světě — ve více než 100 ze 111 zemí, které jsou členy Mezinárodního měnového fondu — jde ve směru ke zvětšování kontroly a socialismu.

Úděl maličké menšiny, která se snaží bojovat s tímto socialistickým trendem vypadá téměř beznadějně. Válka musí být vedena na mnoha frontách současně a opravdoví libertariáni jsou všude naprosto přečísleni.

Ve stovkách oborů lidské činnosti socialisté, etatisté a intervencionisté denně naléhají na větší omezení individuální svobody; a libertariáni s nimi musí bojovat. Ale jen málo z nás má čas, energii a dostatečné znalosti, aby se mohlo zabývat více než malým zlomkem věcí, které stát hodlá zregulovat.

Jedním z nejvážnějších problémů je, že stojíme proti armádě byrokratů, kteří nad našimi životy již kontrolu mají, a v jejichž zájmu je si tuto kontrolu udržet a rozšířit.

Rostoucí byrokracie

Jak již jsem poukázal ve 22. kapitole, Federální vláda nyní zaměstnává okolo 2 500 nejrůznějších agentur, úřadů, oddělení a divizí. Počet civilních federálních zaměstnanců na plný úvazek, podle odhadů dosáhne 2 693 500 v červnu 1970.

Abych si vybral několik konkrétních příkladů, tak 16 800 úředníků pracuje na Úřadu pro bydlení a městský rozvoj, 106 700 jich obhospodařuje zdravotní, vzdělávací a sociální programy a 152 300 programy Úřadu pro veterány.

Pokud si chceme představit tempo, jakým části této byrokracie rostou, pohlédneme opět na ministerstvo zemědělství. V roce 1929, předtím než vláda Spojených států zahájila v masivním měřítku regulaci úrody a cenovou podporu, na tomto ministerstvu pracovalo 24 000 lidí. Dnes je to včetně pracovníků na částečný úvazek 120 000, pětkrát tolik a všichni s přímým ekonomickým zájmem — jde o jejich pracovní místa — rozšiřovat ty regulace, které byli najati formulovat a vynucovat.

Jakou šanci má nezainteresovaný podnikatel, příležitostně zainteresovaný profesor ekonomie či novinář, při argumentaci proti

této armádě, i kdyby měl čas nastudovat všechna detailní fakta tohoto konkrétního problému? Jeho kritika bude buď ignorována nebo utopena mořem organizovaných námitek.

To je jenom jeden příklad z mnoha. Můžeme mít podezření, že existuje mnoho neospravedlnitelných výdajů v programu sociálního zabezpečení, nebo že závazky tohoto programu bude v budoucnosti nemožné zaplatit bez obrovské peněžní inflace. Hrstka z nás může mít pochybnosti o celém základním principu nuceného vládního sociálního pojištění a důchodového systému. Ale jsou zde statisíce stálých zaměstnanců dotyčných ministerstev, kteří odmítnou takové obavy a budou trvat na tom, že základním problémem je, že se pro naše staré či nemocné spoluobčany musí zkrátka najít více peněz.

A pak jsou zde milióny těch, kteří jsou příjemci všech těchto plateb, kteří je samozřejmě považují za svoje právo, jejich výši považují za nedostatečnou a jsou extrémně podrážděni při každém sebemenším návrhu na kritické přezkoumání této záležitosti. Politické tlaky na zachování a neustálé rozšiřování těchto dávek a výhod jsou extrémní.

I kdyby zde nebyla armáda vládních ekonomů, statistiků a úředníků, aby mu odpověděla, osamělý kritik, který doufá, že jeho kritiku uslyší a budou respektovat další přemýšliví lidé, zjistí, že je nucen se zabývat obrovskou horou detailů.

Příliš mnoho případů k řešení

Například Národní komise pro pracovní vztahy vydává každým rokem stovky rozhodnutí o takzvaných „nečestných“ pracovních praktikách. Ve fiskálním roce 1967 řešila 803 případy. Většina jejich rozhodnutí byla silně zaujatá ve prospěch odborů; mnohé překrcovaly záměr Taft-Hartleyho zákona; a v některých z nich si komise přisvojila pravomoci jdoucí daleko za rámec zákona. Text mnoha rozhodnutí bývá velmi rozsáhlý — jsou to stovky stran faktů a zdů-

vodnění rozhodnutí komise odvolávající se na další ohromné množství vyhlášek, zákonů a předchozích rozhodnutí. Jak potom může ekonom nebo novinář fundovaně a inteligentně komentovat takové rozhodnutí, které se týká důležitého principu veřejného zájmu?

Nebo si vezměme další velké úřady jako je Federální obchodní komise, Komise pro cenné papíry, Úřad pro potraviny a léčiva, Federální komise spojů. Tyto úřady, jak jsem poukázal v kapitole 22, často v sobě slučují funkce zákonodárce, žalobce, soudce, právníka a úředníka.

Jak tedy může jednotlivec — ekonom, student, novinář či kdokoliv jiný, kdo má zájem hájit svobodu, doufat, že se udrží proti této Niagaře rozhodnutí, regulací a administrativních vyhlášek? Může považovat za štěstí, pokud se během jednoho měsíce zorientuje ve faktech kolem jednoho jediného případu.

Profesor Silvester Petro z New York University napsal celou knihu o Kohlerově stávce a další knihu o Kingsportské stávce a o poučcích, které z nich plynou. Profesor Martin Anderson se specializuje na přehmaty v programu městské obnovy. Ale kolik z nás, kteří si říkáme libertariáni, je ochotných — či má čas — podniknout specializovaný a mikroskopický výzkum?

V červnu 1967 Federální komise spojů nařídila Americké telefonní a telegrafní společnosti snížit její sazby na mezistátní hovory. Aby mohl svědomitý novinář napsat o tomto škodlivém rozhodnutí jediný zasvěcený sloupek (a měl čisté svědomí, že má fakta v pořádku), musel by mimo jiných materiálů prostudovat text rozhodnutí. Tento text má rozsah 114 strojopisných stran.

... a návrhů reform

My libertariáni si musíme naši práci rozdělit na jednotlivé části. Abychom si uvědomili rozsah této činnosti, tak se nejedná pouze o odpovědi organizované byrokracií; existují také soukromí fanatici. Neuplyne den, aniž by se neobjevila nějaká zapálená

skupina reformátorů s návrhy na nějakou další vládní intervenci, s nějakým novým etastickým schématem, které by mělo uspokojit něčí údajné „potřeby“ nebo pomoci z nějakého údajného neštěstí. Doprovází svá schémata sofistikovanými statistikami, které mají dokazovat potřebu státní intervence. Pak přichází takzvaní „experti“ na pojištění v nezaměstnanosti, sociální pojištění, bezplatnou zdravotní péči, subvencované bydlení, zahraniční pomoc, což jsou ovšem přesně ti lidé, kteří obhajují pojištění v nezaměstnanosti, sociální pojištění, bezplatnou zdravotní péči, subvencované bydlení a zahraniční pomoc.

Z toho musíme odvodit následující poučení.

Specialisté na obranu

My libertariáni se nesmíme spokojit jenom s uctivým opakováním některých všeobecných frází svobodě, volném podnikání a omezené vládě. Samozřejmě je naprosto nezbytné trvat na těchto principech a vždy je uvést jako prolog nebo jako závěr. Pokud však máme být jednotlivě či společně efektivní, musíme zvládnout velké množství detailních znalostí a stát se specialisty v nějakém oboru, abychom mohli ukázat, jak se v něm dají aplikovat libertariánské principy a přesvědčivě diskutovat se zastánci státních schémat jako je dotované bydlení, dotované zemědělství, větší sociální pojištění, bezplatné zdravotnictví, garantované příjmy, větší státní utrácení, větší zdanění — zvláště progresivní zdanění, tarify a importní kvóty, restrikce na investování a cestování do zahraničí, kontrola cen a mezd, regulované nájemné, takzvaná „ochrana zákazníka“ atd.

To mimo jiné znamená, že libertariáni musí vytvořit a udržovat organizace nejen k propagaci svých principů — jako je například Foundation for Economic Education, American Institute for Economic Research a American Economic Foundation — ale k propagaci těchto principů ve specializovaných oborech. Mám na mysli něco podobného, již existujícím výborným organizacím

jako jsou Citizens Foreign Aid Committee, Economists' National Committee on Monetary Policy, Tax Foundation a podobně.

Nemusíme se bát, že těchto organizací vznikne příliš. Opak je opravdovým nebezpečím. Soukromé libertariánské organizace jsou ve Spojených státech pravděpodobně přechísleny deset k jedné komunistickými, socialistickými, etatistickými a dalšími levicovými organizacemi, které se ukázaly být až příliš efektivní.

A s lítostí sděluji, že téměř žádná z oněch staromódních obchodních asociací, které znám osobně, nejsou tak efektivní, jak by mohly být. Nejde jenom o to, že by byly zticha, když měly promluvit, nebo že by dělaly nemoudré kompromisy. V poslední době, ze strachu, že budou označeny za ultrakonzervativní či reakcionářské, podporovaly opatření, která byla v přímém rozporu s jejich zájmy. Několik z nich například vyslovalo podporu Johnsonovu zvýšení daní v roce 1968, protože se bály říct, že by administrativa raději měla hledat úspory na přebujelých sociálních výdajích.

Smutným faktem je, že dnes jsou představitelé velkého průmyslu v Americe tak zastrašení, že nedokáží efektivně argumentovat proti oponentům a nedokážou se ani efektivně hájit, když jsou napadeni. Farmaceutický průmysl, od roku 1962 podroben diskriminačním zákonům, které zavedly pochybný a nebezpečný legislativní princip, který si vláda dosud netroufla aplikovat v jiných odvětvích, byl příliš bojácný, než aby se efektivně zastal své věci. A automobilový průmysl pod útokem jediného fanatika, který prohlašoval, že *„vyrobí auta nebezpečná při každé rychlosti“* se postavil k této věci s neuvěřitelnou kombinací nedbalosti a nešikovnosti, že na svou hlavu přivolal legislativu škodlivou nejen pro sebe, ale také pro veřejnost.

Bázlivost obchodníků

Je nemožné dnes předpovědět, kde protitřzní cítění Washingtonu a zálsuk na zavedení další vládní regulace udeří příště. Když v lednu 1968 prezident Johnson náhle oznámil, že zaka-

zuje americkým obchodníkům další přímé investice v Evropě, a uvaluje restriktce na investice jinde, většina novin a obchodníků místo bouřlivých protestů proti bezprecedentnímu zásahu do své svobody, vyjádřila nad tímto krokem pouze „politování“ a naději, že bude pouze „dočasný“.

Samotná existence této bázlivosti, která umožňuje snadnou průchodnost takových věcí je důkazem, že vládní moc je již nadměrná.

Proč jsou představitelé velkého byznysu v Americe tolik ustrašení? To je dlouhý příběh, ale podle mého soudu existuje několik důvodů: (1) Jsou z velké části závislí na vládních zakázkách. (2) Nikdy neví, jestli nemohou být obžalováni a shledáni vinnými podle protimonopolních zákonů. (3) Nikdy neví, kdy k nim vtrhne Národní komise pro pracovní vztahy a neobviní je z nečestných pracovních praktik. (4) Nikdy neví, jestli jejich daňové záznamy nebudou přezkoumány nepřátelským pohledem a toto přezkoumání a jeho nálezy budou zcela nezávislé.

Mělo by být poznamenáno, že vládní akce nebo zákony, před nimiž se obchodníci třesou strachem, jsou zákony, jejichž konkrétní aplikace závisí do velké míry na úřednickém uvážení. Takové zákony by měly být redukovány na minimum; živí úplatkářství a korupci a jsou vždy potenciálně zneužitelné pro vydírání.

Schumpeterovo obvinění

Libertariáni již ke svému zármutku zjistili, že velcí obchodníci a podnikatelé jsou velmi nespolehlivými spojenci v bitvě proti rozšiřování státních zásahů. Důvodů je mnoho. Někteří obchodníci budou obhajovat tarify, importní kvóty, dotace a další omezení, která dopadnou na jejich konkurenci, protože si myslí, ať už pravdivě či ne, že tyto vládní intervence jsou v jejich osobním zájmu a nestarají se, jestli jsou tato opatření na náklady veřejnosti. Častěji, jak myslím, obchodníci obhajují tyto intervence, jelikož jsou stejně zmateni jako

zbytek veřejnosti a neví, jaký bude jejich dopad v dlouhém období, a jaký dopad budou mít rostoucí restriktce na lidskou svobodu.

Možná je však nejčastějším důvodem jejich prostá ustrašenost.

Pozdní Joseph A. Schumpeter ve své pesimistické knize *Kapitalismus, socialismus a demokracie* (1942) nadnesl tezi, že „v kapitalistickém systému existuje tendence pro sebezničení“. A jako jeden z důkazů uváděl „zbabělost“ velkoobchodníků a kapitánů průmyslu čelících přímému útoku:

„Mluví a soudí se — nebo si najímají lidi, aby to dělali za ně; chytají se každé kompromisní možnosti; vždy jsou připraveni ke kapitulaci; nikdy se nesjednotili k boji pod vlajkou svých vlastních ideálů a zájmů — v této zemi v minulém desetiletí neexistoval žádný opravdový odpor proti tíživému fiskálnímu břemenu nebo proti pracovní legislativě nekompatibilní s efektivním řízením podniků“.

Tolik k hrozivým problémům, které čekají odhodlané libertariány. Zjistí, že je extrémně obtížné hájit konkrétní firmy a průmyslová odvětví před persekucí, pokud se tyto firmy nedokáží kompetentně hájit samy. Přesto je dělba práce možná a žádoucí při obhajobě svobody stejně jako v jiných oborech. A ti, kteří nemají ani čas ani žádné specializované znalosti, aby analyzovali nějaký komplexní problém, mohou stejně působit efektivně, pokud se soustředí na prosazování některého z principů.

Několik základních principů

Existuje nějaký jednoduchý princip nebo věc, na kterou by se mohli libertariáni co nejefektivněji soustředit? Podívejme se a ne-nalezeme jeden, ale hned několik.

Jednou z prostých pravd, které mohou být do omrzení opakovány a efektivně aplikovány proti devíti desetinám etastických

návrhů je, že stát nemůže dát nikomu nic, co předtím nevzal od někoho jiného. Veškerá sociální schémata tak jsou vždy pouze o tom, že se okrade Petr, aby se pomohlo Pavlovi.

Dalším způsobem, jak poukázat na nesmyslnost takového počínání, je připomínat, že z pintového korbeltu nevytečou dvě piny piva. Čili dokud bude činnost státu placena z daní, libertariáni se vždy mohou zeptat „*Namísto čeho*“? Tudiž, když bude navrženo utratit miliardy, aby člověk vstoupil na Mars nebo, aby bylo vyvinuto nové nadzvukové civilní letadlo, lze poukázat na to, že tyto miliardy by mohly uspokojit milióny osobních přání a potřeb daňových poplatníků, jimž by měly být vzaty.

Samozřejmě někteří obháji ještě větších vládních pravomocí toto moc dobře vědí a tak, jako profesor J. K. Galbraith, vynalezli teorii, že daňoví poplatníci ponechání sami sobě utrací své peníze bláhově a za všechny druhy trivialit a braku, a že pouze byrokraté vědí, jak je utratit moudře.

Znalost následků

Velmi důležitým principem, na který by měli libertariáni neustále naléhat je, aby všichni politici vždy zkoušeli promyslet sekundární a dlouhodobé následky jimi navrhovaných zákonů a opatření, a nesoustředili se pouze na přímý a okamžitý dopad. Etatisté někdy přiznají docela klidně, že stát nemůže dát nikomu nic, co předtím nevzal někomu jinému. Připustí, že musí okrást Petra, aby dali Pavlovi. Ale jejich argumentem je, že okrádají pouze bohatého Petra, aby dávali chudému Pavlovi. Jak prezident Johnson zcela otevřeně řekl ve svém proslovu dne 15. ledna 1964: „*Budeme se snažit vzít všechny peníze, o nichž si myslíme, že jsou utráceny zbytečně a vezmeme je od těch, kteří »mají« a dáme těm, kteří »nemají«, ale potřebují*“.

Ti, kteří si vytvoří zvyk posuzovat dlouhodobé následky, poznají, že tyto programy pro dělbu bohatství musí zreduko-

vat iniciativu na obou koncích ekonomické škály. Musí snížit podněty těch, kteří jsou schopni vydělat vysoký příjem, který je jim ovšem sebrán i těch, kteří by si byli schopni vydělat alespoň průměrný příjem, ale kteří dostávají bez práce.

Toto důležité zjištění je téměř systematicky přehlíženo ve všech návrzích agitátorů na ještě větší a nákladnější vládní sociální systémy. Všichni bychom se měli zajímat o osud chudých a nešťastných. Ale druhá strana této otázky, na níž musí odpovědět každý plán na pomoc chudým je: Jak můžeme zmenšit následky neúspěchu a neštěstí, aniž bychom zároveň nesnížili podněty k úsilí a úspěchu? Většina z našich reformátorů tuto druhou část problému zkrátka ignoruje. A pokud ti z nás, kteří obhajují svobodu podnikání jsou nuceni znovu a znovu odmítat tyto systémy „na podporu chudých“ na základě toho, že v dlouhém období napáchají více škody než užítku, jsme obviněni demagogy a považováni za necitlivé negativisty a obstrukcionisty. Ale libertarián musí mít sílu nedat se takto vydírat.

A nakonec libertarián, který si přeje pracovat na prosazování pouze několika všeobecných principů, může opakovaně poukazovat na výhody, jaké má svoboda oproti donucení. Ovšem, aby měl vliv a plnil tuto povinnost řádně musí mít tento princip pečlivě prostudován a promyšlen. Jak kdysi napsal Adam Smith: „*Obyčejní lidé v Anglii jsou velmi žádostiví své svobody, ale stejně jako obyčejní lidé všude na světě, pravděpodobně nikdy správně neporozumí tomu, v čem svoboda spočívá*“. Dospět ke správnému konceptu a řádné definici svobody je obtížné, nikoliv snadné.*

* Vřele doporučuji Hayekovu *Ústavu svobody (The Constitution of Liberty)*, University of Chicago Press, 1960) (Pozn. Autora)

Legální a politický aspekt

Dosud jsem psal jako kdyby měli libertariáni studovat, myslet a argumentovat pouze na poli ekonomie. Samozřejmě svoboda nemůže být zachována a rozšířena pokud její nezbytnost nebude pochopena také na poli jiných oborů — a zvláště pak politiky a práva.

Měli bychom se například ptát, jestli může být zachována svoboda, ekonomický pokrok a politická stabilita, pokud bude ponecháno volební právo lidem zcela závislým na vládních peněžích a žijícím z peněz daňových poplatníků. Jak jsem již poukázal v kapitole 11, velcí liberálové 19. století včetně J. S. Milla a A. V. Diceyho se v tomto bodě vyjádřila velmi jasně.

Poctivá měna a konec inflace

To mě nakonec přivádí k jednoduššímu tématu, na které se mohou soustředit všichni libertariáni, kteří postrádají čas nebo zázemí pro specializované studium. To je požadavek, aby vlády začaly poskytovat poctivé peníze a ukončily inflaci.

Toto téma má výhodu, že se dá podat jasně a srozumitelně, jelikož je jasné a srozumitelné. Inflace je vládním výtvozem. Inflace je následkem zvyšování množství peněz a úvěrů; a léčba je prosté zastavení takového nárůstu.

Pokud libertariáni neuspějí v tomto bodě, jsou pravděpodobně odsouzeni prohrát také ve všech ostatních. Pokud ohledně inflace zvítězí, přiblíží se vítězství také ve všech ostatních záležitostech. Pokud zastaví zvyšování množství peněz, zastaví také pravděpodobně chronické deficity, které si takové zvyšování vynucují.* Pokud se podaří zastavit tyto chronické deficity, tak

* Jak je vidět nestalo se. Ovšem deficity představují díky bržděné inflaci naléhavější problém, protože dluhy již nejsou spláceny inflační daní v takovém rozsahu, takže bez opravdového splácení (pokud se vládní rozpočty nedostanou do plusu) bude dluh mít tendenci se akumulovat a nehrází, že by se jeho podíl k HDP „sám od sebe“ snižoval.

to bude proto, že se podaří zabrzdit rapidně se zvyšující sociální výdaje. A pokud se podaří zastavit zvyšující se vládní výdaje, tak se podaří zastavit vzrůstání státní moci.

Devalvace britské libry, poprvé v roce 1949 a poté v roce 1967, může dobře posloužit libertariánské věci. Odhaluje bankrot jednoho sociálního státu. Odhaluje křehkost a naprostou nespolehlivost Mezinárodního měnového systému, který byl zaveden roku 1944. Těžko se dá najít jediná měna v Mezinárodním měnovém fondu, která nebyla devalvována od chvíle, kdy MMF začal fungovat. Neexistuje jediná měnová jednotka, která by dnes neměla menší kupní sílu než v době, kdy byl MMF založen.

Pokud má být zachována svoboda, měl by se svět vrátit k plnému zlatému standartu, kdy by každá hlavní měna byla na požádání směnitelná za zlato komukoliv, kdo by byl jejím držitelem a bez diskriminace. Jsem si vědom jistých technických potíží, na které se dá ve zlatém standartu poukázat. Ten ovšem má jednu vlastnost, která je všechny více než vyvažuje. Zlato není jako papírové peníze předmětem rozhodování politiků; nemůže být vytištěno nebo jinak zmanipulováno; osvobozuje svého držitele od závislosti na politicích; je základním strážcem nejenom pro udržení hodnoty měnové jednotky, ale pro lidskou svobodu. Každý libertarián by ho měl podporovat.

Ještě bych chtěl dodat. Na kterýkoliv obor se specializuje nebo kterýkoliv z principů či témat si vybere, libertarián musí zaujmout postoj. Nemůže si dovolit nedělat a neříkat nic. Chtěl bych připomenout výmluvné volání do zbraně na konci von Misesovy skvělé knihy *Socialismus*, napsané před 35 lety:

„Všichni na svých bedrech neseme část společnosti; nikdo není zbaven svého dílu odpovědnosti někým jiným. A nikdo nedokáže najít bezpečnou cestu sám pro sebe, pokud se celá společnost řítí ke zkáze. Tudíž se každý ve svém vlastním zájmu musí odhodlaně vrhnout do intelektuální bitvy. Nikdo nemůže zůstat

stát lhostejně stranou; osud všech závisí na výsledku. Ať už svou volbu učiní vědomě či nikoliv, každý člověk bude vtažen do velkého historického zápasu, rozhodující bitvy, do níž nás naše epocha vehnala“.

Co s tím můžeme dělat?

Pokud bude současný pečovatelsko-socialisticko-inflacionistický trend posledních let pokračovat, jsou vyhlídky temné. Je to výhled na rostoucí zdanění, rostoucí výdaje, chronický deficit, rozpočet mimo kontrolu, rostoucí míru inflace až do rozměrů jako v současné Latinské Americe, kolaps dolaru, rostoucí mezinárodní měnový chaos a více a více bezohledné kontroly cen a mezd vedoucí k řízené ekonomice a diktatuře. A pokud by byl tento trend byl přerušen pouze dočasně, mohlo by to vést k nepokojům, vraždám a narušení zákonného pořádku.

Ale v našich silách je nejen odvrátit tyto děsivé vyhlídky, ale také obnovit řád, spravedlnost, ústavnost, omezenou vládu, ekonomickou a osobní svobodu, vnitřní smír a stabilní růst a prosperitu.

Opatření, která musíme přijmout vyplývají z toho, co bylo popsáno v předchozích kapitolách. Musíme zastavit a ve většině případů zcela zvrátit „opatření“, která nás přivedla do současného stavu. V minulé kapitole jsme probrali podrobně, ale zároveň poněkud nesystematicky, několik závažných věcí, které by libertariáni měli podporovat. Rád bych zde znovu zdůraznil, také za cenu, že se budu poněkud opakovat, osm opatření, která

považuji za nejdůležitější pro odstranění současného ekonomického a politického nepořádku.

1. Musíme začít redukovat velmi rozšířené pravomoci na všech vládních úrovních, lokální, Státní a Federální. Musíme decentralizovat moc, nejen od Federální vlády nazpět k Státní a lokální úrovni, ale uvnitř každé vládní úrovně, zvláště té Federální. Moc úřadu prezidenta přerostla schopnosti každé lidské bytosti vykonávat jí odpovědně a moudře. Dnes není potřeba volat po přijetí více zákonů, ale po méně zákonech. Svět musí být ochráněn před svými zachránci. Pokud by si přátelé svobody měli vybrat nějaký slogan, tak bych navrhoval: Přestaňte se starat! *Přestaňte se starat!* Nebo ještě kratší: *Zrušte! Zrušte!*

2. Přestaňte rozmařile utrácet. Zastavte deficity. Vraťte se k vyrovnanému rozpočtu jako k normě spíše než k výjimce. Zastavte neustálé zvyšování národního dluhu. Zastavte inflaci.

3. K zastavení inflace bude nezbytné, aby vláda zastavila zvyšování množství papírových peněz. Mezinárodní měnový fond by měl být rozpuštěn. Mezinárodní dohody by měly být změněny tak, aby z nich alespoň zmizely všechny závazky pro silné měny podporovat slabé — jinými slovy, aby země, které zvládají svoje monetární a fiskální záležitosti dobře, nebyly nuceny podporovat ty, které tyto záležitosti nezvládají; aby dlužné země již nemohli donekonečna odkládat své platby ve zlatě a nutit tak ostatní země, aby zůstaly jejich věřiteli. To také znamená, že „speciálním směnkám“ — „papírovému zlatu“ — by se nikdy nemělo dovolit vzniknout.

„Zlatý směnný standard“ (přesněji řečeno dolarový směnný standard) by měl být zlikvidován. To znamená, že Spojené státy by měly být připraveny vyměnit na požádání zlato za dolary zahraničním centrálním bankám a tyto by neměly nadále zvyšovat své dolarové rezervy a připravit postupnou likvidaci těchto rezerv.

Vláda Spojených států by měla zrušit kontrolu kurzů a zdržet se všech pokusů zakázat, omezit či penalizovat cesty do zahraničí, import či zahraniční investice. A určitě by měla zrušit 36 let trvající prohibici na nákup a držení zlata vlastními občany.

Spojené státy by měly vytvořit plán pro eventuální návrat ke zlatému standartu. To bude pravděpodobně možné uskutečnit po etapách. V tento okamžik se zdá pravděpodobné, že přijdeme také o zbytek zlatého standartu, který máme dnes. A obnovit ho bude možné jenom v daleko vyšším kurzu, než je současných 35 \$ za unci.

Ale je ještě příliš brzo uvažovat o všech podmínkách takového eventuálního návratu. Vše, co se dnes dá prohlásit je, že dokud bude světový peněžní systém založen na nekrytém papíru, tak dlouho bude trvat jeho nespolehlivost a nezajištěnost, jestliže ne přímo monetární chaos.

4. Zrušte veškeré zákony o minimální mzdě. Zrušte Norris-LaGuardiův zákon z roku 1932. Zrušte či drasticky změňte Wagner-Taft-Hartleyho zákon z roku 1947. Přestaňte nutit zákonem zaměstnavatele vyjednávat s odbory, které předkládají nerozumné požadavky. Umožněte zaměstnavatelům, aby mohli pokračovat ve výrobě s těmi zaměstnanci, kteří se rozhodnou nestávkovat či přijmout nové zaměstnance náhradou za stávkující. Zakažte veškeré masové vyhrožování a vynucujte existující zákony proti vandalismu a násilí.

5. Ať vláda upustí od veškerých snah o kontrolu nad cenami, mzdami, úrokovými sazbami, nájemným a všech hrozeb takovou kontrolou.

6. Zastavte neustálé zvyšování břemena sociálního pojištění, subvencí na bydlení, zemědělských subvencí a dalších množících se programů pro „boj s chudobou“.

Zde nadnesu čtyři konkrétnější návrhy:

Několik prominentních ekonomů (např. profesori James Buchanan a Colin Campbell) ukázalo, jak by mohl být současný povinný systém sociálního pojištění přeměněn na dobrovolné pojistné programy.

Federální granty pro státy na zaplacení programů pro „boj s chudobou“ by měly být úplně zrušeny nebo případně poskytovány pouze té nejchudší pětině Států.

Samozřejmě je třeba bojovat proti návrhům brát peníze od těch, kteří pracují, aby se mohl „zaručit příjem“ těm, kteří nepracují.

Množství lidí závislých na sociálních dávkách bude neustále růst a solventnost vlády se bude stávat dále neudržitelnější, dokud tato část populace bude mít volební právo a bude tak moci legálně nutit druhou část populace, aby jí podporovala. Je potřeba nastolit vážnou debatu o tomto aspektu dnešní demokracie.

7. Progresivní daň z příjmu by měla být opuštěna ve prospěch striktně proporční (rovné) daně. Přesvědčivý argument proti progresivnímu zdanění byl zformulován již v roce 1833 skotským ekonomem J. R. McCullochem: *„Od okamžiku, kdy opustíte kardinální princip výběru od každého jednotlivce stejného podílu z jeho příjmu nebo jeho majetku, ocitáte se na moři bez kormidla a kompasu a neexistuje žádné množství nespravedlnosti nebo bláznovství, které byste nemohli spáchat“.*

Je rovněž jasné, že by se neměla vůbec dovolit žádná daňová sazba nad 50 %. To se již jedná prima facie o konfiskaci.

Již jsme viděli, že v daňových pásmech nad 50 % se vybere do státní pokladny zanedbatelný příjem, a že by jediná rovná daňová sazba 21 % stačila na vybrání veškerých příjmů, které jsou dnes vybírány celým rozsahem sazeb od 14 do 77 %.

8. Současné rostoucí moci a všudypřítomnosti vlády musí být učiněna přítrž. Staří liberálové od doby Adama Smitha se shodli na tom, že vláda má pouze dvě základní funkce: bránit národ před vnější agresí a bránit jednotlivce před agresí vnitřní.

Někteří dodávají také další funkce: poskytování odpadních stok a pitné vody a dalších hygienických opatření ve městech, budování a údržba komunikací, poskytování důvěryhodné měny, sjednocení standardů měr a vah a zjišťování a zveřejňování určitého druhu informací.

Ovšem o podstatě a přesném vymezení těchto vládních funkcí stejně jako o jejich rozsahu panuje značná neshoda. Co může být řečeno s jistotou je to, že každé rozšíření vládní moci za ony dvě primární funkce by mělo být sledováno s apriorní nedůvěrou

Člověk proti sociálnímu státu

a v cestě by takovému opatření mělo stát množství institucionálních a ústavních bariér. Přesně proto, že stát má monopol na násilí, neměl by mu být umožněn monopol v čemkoliv jiném.

Řešením našeho problému není více paternalismu, zákonů, dekretů a kontroly, ale obnovení svobody a volného podnikání, obnovení podnětů k tomu, aby se uvolnila ta ohromná konstruktivní energie 200 milionů Američanů.

Obsah

<i>Poznámka překladatele</i>	5
<i>Předmluva autora</i>	7
1. Okamžitá utopie	9
2. Spása skrze vládní utrácení	11
3. „Dlužíme sami sobě“	16
4. Následky znehodnocování dolaru	21
5. Vysoké náklady zvyšování platů	27
6. Kontrola cen	32
7. Více o kontrole cen	36
8. Kdo ochraňuje spotřebitele?	47
9. Hladomory způsobené vládou	52
10. Průběžná výpomoc a Sociální nezajištěnost	55
11. Bezpracný příjem	59
12. Chyby záporné daně	77

13. Můžeme garantovat pracovní místa?	90
14. Ždímání bohatých	93
15. Ždímání korporací	97
16. Vládní plánování versus ekonomický růst	101
17. Vláda jako tvůrce prosperity	118
18. Uruguay: Zdivočelý sociální stát	120
19. Inflace je celosvětová	129
20. Argumenty pro zlatý standard	131
21. Chyby zahraniční pomoci	141
22. Neomezená vláda	153
23. Od Spencera 1884 k Orwellovi 1984	158
24. Úkol pro libertariány	169
25. Co s tím můžeme dělat?	182

Člověk proti sociálnímu státu

Henry Hazlitt

Z anglického originálu *Man vs. the Welfare State*,
vydaného nakladatelstvím Arlington House,
New Rochelle, N. Y. v New Yorku roku 1969,
přeložil Vladimír Krupa.

Vydalo nakladatelství Stříbrný standard, s. r. o.,
jako svoji 2. publikaci v Praze roku 2010.

Redakce Anna Jurková.

Obálka ????? ?????.

Grafickou úpravu a sazbu z písem Sabon a Futura
programem \TeX připravil Bohumil Bednář, PISCES.

Tisk a vazba ????? ?????.

Vydání první.

**Místo pro anotaci či ediční plán
(Garrett — Strojvedoucí)**

Rozhovor s Henry Hazlitem

Přeložil Vladimír Krupa

Henry Hazlitt (1894–1993) významě přispěl k historii Rakouské školy díky své schopnosti srozumitelně vysvětlovat ekonomickou teorii a politiku širokému publiku mimo akademické prostředí. K jeho vědeckým pracem patří *The Foundations of Morality*, *The Failure of the New Economics* a *The Critics of Keynesian Economics*. Nejslavnějším se stal jako autor *Ekonomie v jedné lekci*, knihy, která měla trvalý dopad na světové pro-tržní hnutí. Je autorem pětadvaceti dalších knih a více než 5 000 článků.

AEN*: Kdy jste se začal zajímat o ekonomii?

HAZLITT: Začal jsem velmi brzy, když mi bylo 18 či 19. Mým původním zájmem byla psychologie. Byl jsem velkým obdivovatelem Williama Jamese a mým snem bylo vystudovat psychologii na Harvardu a stát se profesorem psychologie a filozofie. Místo toho jsem si však musel najít práci, abych mohl podporovat svoji matku.**

* AEN = Austrian Economic Newsletter

** Otec Stuart Clark Hazlitt zemřel, když byl Henrymu 1 rok.

Tak jsem se rozhodl, že bych to mohl zkusit u novin a místo, které jsem tehdy našel, bylo u *Wall Street Journal* jako sekretář vedoucího redaktora. Poté, co jsem nastoupil, začal jsem sledovat dění na burze. Zjistil jsem, že existuje věda zvaná ekonomie a ta je stejně tak hodna mojí pozornosti jako psychologie. Začal jsem číst ekonomické texty. Nejsem si jist, jestli to byl můj dobrý vkus nebo jenom štěstí, ale první co mi padlo do ruky byla útlá knížečka *Outlines of Political Economy* (1911) od S. J. Chapmana, žáka Alfreda Marshalla. Pak jsem se doslechl, že těmi nejpopulárnějšími učebnicemi jsou ty od E. R. A. Seligmana a Henryho R. Seagera. Tak jsem si vybral Seligmana, který byl dost socialistický. Naštěstí proti jeho vlivu jsem byl už tehdy celkem dobře odolný; řekl bych, že jsem byl rozeným freetraderem. Takže jsem se neučil ekonomii ve škole, ale jen z četby ekonomických knih. Jak jsem již řekl, jako první jsem četl knihu Marshallova žáka Chapmana. K Marshallovi samotnému jsem však nikdy blízko neměl. Nelíbil se mi jeho kompromisní přístup.

Pak jsem v knihovně objevil jednu fascinující knihu. Byla to od Philipa H. Wicksteeda *The Common Sense of Political Economy*. (Do té doby jsem o ní neslyšel a pravděpodobně byla v té době zcela neznámá. Vyšla v roce 1910 a já jsem ji našel jen pár let poté.) Ta na mě měla ohromný vliv. Wicksteed byl jedním z prvních marginalistických ekonomů, žák Jevonse a jeho práce měla velmi blízko k Rakouské škole. Díky němu jsem se začal zajímat o teoretické ekonomické otázky.

V roce 1920 jsem se stal ekonomickým redaktorem *The New York Evening Mail*. Psal jsem denní sloupek o financích a ekonomice. Rozhodl jsem se, že prostuduji jeden komoditní trh po druhém a naučím se, jaké jsou zvláštnosti při obchodování jednotlivých komodit. Tak jsem se toho spoustu dozvěděl o jednotlivých komoditách a o trhu obecně.

AEN: Zmínil jste, že jste byl rozeným freetraderem...

HAZLITT: Téměř. Vzpomínám si na jednu příhodu z dětství. V létě jsem byl u strýčka, který pracoval jako elektrikář v zábavním

parku na jedné atrakci jménem *Galvestonská povodeň*. Majitelé vždy vyhlíželi zákazníky, ale nikdo nepřicházel. Doufali, že 4. července lidé přijdou, ale 4. července celý den přišlo a nikdo do zábavního parku nedorazil. Získal jsem tak hlubokou empatii pro podnikatele. Nikdy jsem o nich nepřemýšlel jako o lidech, kteří mají nadměrné zisky, ale jako o těch, které mohou postihnout nepředvídané ztráty. Díky této zkušenosti jsem se ocitl na straně podnikatelů. Naučil jsem se, že kromě tvrdé práce a dobrého úsudku potřebují také velkou dávku štěstí, aby měli nějaký zisk.

AEN: Jelikož Váš zájem o ekonomii se očividně objevil velmi brzy, nepřemýšlel jste někdy, že skončíte s novinářinou a pokusíte se o akademickou kariéru?

HAZLITT: To jsem nemohl, neměl jsem na výběr. Jeden rok jsem navštěvoval *Městskou akademii (City College)*, protože tam se neplatilo školné. Tu jsem ale musel ukončit, protože jsem musel začít vydělávat peníze.

AEN: Kdy jste se začal zajímat o Rakouskou školu?

HAZLITT: Těžko říct. Čtení Wicksteeda bylo už velmi blízko. Měl jsem štěstí na přátele a na knihy, s nimiž jsem se seznámil. Četl jsem Benjaminu M. Andersona*, se kterým jsem se později seznámil osobně. Bylo to v jeho knize z roku 1917 — *The Value of Money*. V ní celkem ostře kritizoval téměř všechno, co bylo o penězích tehdy napsáno, a zvláště Irvinga Fishera s jeho mechanickou kvantitativní teorií. Anderson uměl německy a pojednával o řadě německých autorů, kteří psali o penězích. Zmínil se o *Theory of Money and Credit* od Ludwiga von Misesa a napsal: „*Von Mises píše s pozoruhodnou*

* Benjamin McAlester Anderson (1886§1949) profesor ekonomie na Columbia University a Harvardu. Byl předsedou Národní komise pro měnovou politiku a často svědčil před Kongresem ve věcech ekonomické a měnové politiky. Byl také poradcem několika velkých bank a redaktorem vlivného *Chase Economic Bulletin*, který vydávala Chase National Bank. Právě v něm vyšel v roce 1924 jeho článek s názvem *Cheap Money, Gold, and Federal Reserve Bank Policy*, kde popisoval vzrůstající nebezpečnou situaci vznikající v bankovním sektoru, a který inspiroval von Misesa k jeho varování před přicházející Velkou depresí.

jasností a silou. Jeho Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel je výjimečně dobrá kniha.“ To na mě udělalo dojem.

Když v roce 1936 Jonathan Cape v Anglii přeložil von Misesův *Socialismus*, četl jsem recenzi v *The Economist*. Ihned jsem si objednal jednu kopii, kterou jsem recenzoval pro *New York Times*. Knihou jsem byl ohromně nadšen a nazval jsem jí „*klasikou, napsanou v naší době*“. Kopii svojí recenze jsem poslal von Misesovi. (Od Capeho jsem se dozvěděl, že v současnosti žije v Ženevě.) Ludwig mi odpověděl a to byl začátek naší korespondence. Někdy v roce 1940 jsem měl telefonický hovor. A z aparátu se ozvalo: „*Zde Mises*“. Jak jsem říkal svým přátelům, pro mě to byl tehdy stejný šok, jako by mi někdo zatelefonoval a ohlásil se: „*Zde John Stuart Mill*“. O von Misesovi jsem vždy přemýšlel jako o „*klasikovi*“ a od klasika nečekáte, že Vám bude telefonovat! Nicméně jsme se poté seznámili osobně. To bylo moje formální uvedení do Rakouské školy, ačkoliv jsem už mnohem dříve četl od Böhm-Bawerka *Karl Marx and the Close of His System*.

AEN: Von Mises přišel do Států v roce 1940, a Vy jste se stal jeho blízkým přítelem. Jaká byla jeho tehdejší situace?

HAZLITT: Měl velké finanční problémy. Nikdy o nich se mnou nemluvil, ale jeho žena Margit ano. Měl jsem konexe v akademickém světě a znal jsem Alvina Johnsona, který opatroval spoustě uprchlých německých akademiků místa na New School for Social Research v New Yorku. Tak jsem uspořádal večeri, na kterou jsem pozval Ludwiga s Margit, Alvina Johnsona a několik dalších. Pak jsem vzal Johnsona stranou a zeptal se ho, jestli by se nenašlo místo pro von Misesa. Johnsonovou odpovědí bylo: „*On je dost napravo, že?*“ Později jsem samozřejmě zjistil, že akademická místa jsou vyhrazena pouze socialistům. Nakonec se mi alespoň povedlo zařídit, aby Yale University Press vydal Misesovi jeho *Omnipotent Government* a později také *Human Action*, což jsem obojí, na nakladatelovu výzvu, redigoval kvůli anglickým idiomům.

AEN: Odehrávala se změna všeobecného mínění od podpory volného trhu k intervencionismu během Vaší kariéry rychle?

HAZLITT: Změna to byla postupná. Na začátku ani nebyla vědomá. V učebnicích existovalo mnoho socialistických myšlenek, jako v již zmiňovaném Seligmanovi. Seligman sám si pravděpodobně nebyl vědom plného rozsahu svých socialistických tendencí. Socialismus v praxi se prosadil poměrně náhle s New Dealem v roce 1933, ale tehdy se mu neříkalo socialismus.

AEN: Nacházela si osoba s radikálně pro-tržními názory snáze publikum před lety a nebyl zde určitý zlomový bod, od něhož už své názory nemohla vyjadřovat tak explicitně?

HAZLITT: Většina ekonomů se pohybovala spolu s politickým proudem. Když jsem psal *Ekonomii v jedné lekci* v roce 1946, tak jsem si příliš neuvědomoval, jak moc socialistickými se většina ekonomických článků a knih tou dobou už stala. To však bylo štěstí, protože se moje zlost, ze směřování hlavního proudu v ekonomii, nemohla do knihy promítnout. Jenom si v ní utahuji z regulátorů a ze snahy kontrolovat ceny. Myslím, že jednou z věcí, která přitáhla k mé knize čtenáře je to, jak málo zlosti v té knize je. O intervencionistech mluvím tak, jako kdyby si ve skutečnosti nebyli vědomi toho, co dělají a o čem mluví.

AEN: Přejděme teď k tématu Bretton-Woodská dohoda v roce 1944. Očividně jste Vy a Benjamin Anderson byli mezi hrstkou, která si byla vědoma problematičnosti této dohody. Jak vnímáte fakt, že Vaše varování nemělo žádný patrný vliv na politiku té doby?

HAZLITT: Nevím. Právě píše knihu nazvanou *From Bretton-Woods to World Inflation*. V době Bretton-Woodské konference 1944 a 1945, jsem napsal všechny redakční články v *New York Times* o Bretton-Woodských ujednáních, tak jak byla postupně přijímána. Jak jistě víte, vůdčí osobností této konference byl John Maynard Keynes. Delegáti každý den přijali nějaké inflacionistické

ujednání. Neúnavně jsem poukazoval na to, že tato rozhodnutí jsou inflacionistická. Nikdo ovšem tomu, co jsem říkal, nevěnoval žádnou pozornost. Ve skutečnosti si myslím, že daleko více lidí žaslo nad tím, jak podivnou a excentrickou pozici *New York Times* zaujímají. Když se potom zástupci 43 národů pod tuto dohodu podepsali, Arthur Sulzberger, vydavatel *Timesů*, si mě pozval do své kanceláře a řekl: „Podívej Henry, nechal jsem Tě psát tyhle věci, ačkoliv jsem z nich měl obavy, ale teď, když 43 národů přijalo toto ujednání, nevím, jak by se proti tomu mohl *Times* nadále stavět“. Odpověděl jsem: „Pane Sulzbergere, pokud to tak cítíte, tak už nebudu psát redakční články pro *New York Times* o této dohodě, o které věřím, že je velmi škodlivá“. Nadále jsem tedy psal jenom do svého jmenovitého sloupku na finanční straně, ale mezi mnou a majiteli *Timesů* byl kvůli tomu napjatý vztah.

AEN: Je to poněkud mimo téma, ale mě velmi zajímá Benjamin Anderson. On přece bojoval tak zapáleně proti tomuto druhu inflace už ve 20. letech a také dlouho poté. Nezahořkl náhodou proto, že jeho rady byly vždy ignorovány?

HAZLITT: Ano, stával se zahořklým. Pamatuji si, že jsme byli u mě doma, když Landon kandidoval na prezidenta proti FDR. Když rádio začalo hlásit výsledky, Mac [Anderson] potřásl svojí hlavou a řekl: „*Tohle je dav*“. Byl deprimován, ale nemyslím si, že by se to odrazilo na jeho psaní. Při psaní zůstal analytickým a objektivním.

AEN: Co Váš názor na peněžní reformu? Změnil se nějak od doby, kdy vyšla Vaše kniha o inflaci? [*What You Should Know About Inflation*, Princeton, 1960]

HAZLITT: Stále věřím ve zlatý standard. Stále věřím, že centrální bankovníctví a FED jsou zodpovědní za inflaci. A protože existuje inflacionistická legislativa z minulých let, tak nejenže roste množství peněz a úvěrů, ale neustále se snižuje jejich kvalita. Stále směřujeme k hrozící inflaci.

AEN: Měla by vláda hrát nějakou roli v peněžním systému?

HAZLITT: Už má ohromnou roli. Politické potíže při jejím omezení tam, kde se nachází dnes, jsou ohromné. Otázka by asi měla znít: Měli bychom se bavit o tom, co by se mělo udělat nebo o tom, co by se pravděpodobně dalo udělat? Nejsme příliš nerealističtí, když mluvíme o tom, co by vláda měla udělat? Existuje nějaká reálná pravděpodobnost, že budeme mít zdravé peníze?

AEN: Ale čistě z akademického hlediska, byl by systém poskytující zdravou měnu dosažitelný bez jakékoliv vládní regulace? Nebo si myslíte, že by zde měl existovat, také v ideálním systému, nějaký státní dohled?

HAZLITT: To je pro mě obtížná otázka. Tak dlouho, dokud bude vláda mít na peníze nějaký vliv, bude existovat tendence k další inflaci. To je zkrátka diktát politických sil. Nicméně pochybuji o tom, že by kontrola nad bankovníctvím mohla být náhle odstraněna. Ačkoliv je FED motorem inflace, je těžké říci, jak by to dnes vypadalo bez něho. Na tohle nemám vyhraněný názor. Víím, že většina mých přátel v Rakouské škole je pro odstranění veškerého vládního vlivu na bankovníctví, ale já si nedokážu tuto situaci představit s takovou vyrovnaností. Přál bych si hledět na to s větší jistotou. Víím, že von Mises věřil ve svobodné bankovníctví a k jeho úsudku mám hluboký respekt. Ale stále bych asi nalezl výhrady proti zrušení veškeré vládní kontroly.

AEN: Když se diskutuje o nějaké regulaci, kdo by měl nést důkazní břemeno? Měl by zastávce trhu dokazovat, že trh funguje dobře nebo by měl intervencionista dokazovat, že situace s vládní regulací bude lepší?

HAZLITT: Nejsem si jistý, která ze skupin by měla nést důkazní břemeno. Ale musím otevřeně připustit, že já osobně jsem na pochybách, kde by měly být přesné hranice role vlády. Možným implicitním vodítkem by mělo být pravidlo: Když jsi na pochybách, nereguluj. Opravdovou otázkou by asi pak bylo,

kdy se pochybnosti stanou legitimními. Kdekoliv připustíme, že vláda má právo zakročit, tak tam se samozřejmě vláda vetře a pravděpodobně napáchá nějakou škodu. Spíš si připouštím pochybnosti než abych se oddával pocitu jistoty, že umím přesně stanovit hranice státní intervence. A trvalo by asi hodně dlouho než bych vysvětlil základy svých pochybností ve vztahu k tomu, kde přesně tuto hranici stanovit.

AEN: Vy jste samozřejmě také dlouhodobým kritikem keynesianství a Vaše kniha *The Failure of the New Economics* byla vrcholem tohoto úsilí. Někteří říkají, že jste ve své analýze nebyl schopen pochopit důvtipnost Keynese, že jste neporozuměl jeho pointě. Co byste jim řekl?

HAZLITT: Pokud jsem té pointě neporozuměl tehdy, tak jí nechápu dodnes. Ve skutečnosti jsem zrovna psal pro magazín *Reason* recenzi von Misesovi nově přeložené knihy s titulem *Nation, State, and Economy* spolu s Keynesovými *Economic Consequences of the Peace*, protože tyto dvě knihy jsou si velmi podobné. Obě se objevily v roce 1919. (Von Misesova kniha vyšla o tři měsíce dříve než Keynesovy *The Economic Consequences*.) Přes jejich podobnost ovšem se Keynes neubránil tomu, aby pronesl pár sarkastických rýpnutí do kapitalismu. V té době byl následníkem Alfreda Marshalla, a tím, co bychom mohli nazvat „skoro-klasikem“ Cambridgeské školy. V roce 1919 von Mises i Keynes kritizovali rozsah reparací uvalených na Německo.

AEN: Vy si ale nemyslíte, že Keynes byl ve skutečnosti hlubokomyslným spisovatelem.

HAZLITT: Ne. *The Economic Consequences* obsahují jednu z nejvýmluvnějších kritik inflace, která kdy byla napsána. Přesto tentýž člověk v roce 1936 napsal *General Theory*, která doporučuje inflaci jako principiální lék na nezaměstnanost. Keynes pravděpodobně ani nepochopil, že inflace je ve skutečnosti to, co doporučuje; myslel si, že doporučuje jenom vládní půjčky

a úvěrovou expanzi. Samozřejmě stejná logika, která ho přivedla k názoru, že taková opatření vytvoří pracovní místa, ho také přivedla k závěru, že každé splacení dluhů a omezení úvěrové expanze bude znamenat nezaměstnanost. Pouze nikdy nekončící inflace bude udržovat plnou zaměstnanost.

AEN: Nebyl však Keynes brilantním řečníkem?

HAZLITT: Ano, velmi dobrým, vskutku, a výtečným spisovatelem, vtipným spisovatelem. Ale tyto jeho schopnosti by se neměly zaměřovat s tím, jakým byl ekonomem. A ekonomem byl špatným. Nikdy bychom neměli zaměřovat vtipnost za hluboký úsudek.

AEN: Proč nepovažujete monetarismus šířený Friedmanem a Meltzerem za adekvátní odpověď keynesiánství?

HAZLITT: Monetaristický pohled, jak je představován Miltonem Friedmanem, je ve skutečnosti mechanická kvantitativní teorie peněz. Předpokládá, že cenová úroveň, tedy průměr všech cen, roste úměrně k množství vytištěných papírových peněz. To se po jistou dobu může dít, ale hodnota peněz není určena mechanicky a úměrně k vytištěnému množství. Je určena psychologíí veřejnosti. Může propuknout panika, pokud lidé očekávají peněžní kolaps. To je vidět na příkladu německé inflace let 1920 až 1923. Ceny rostly nějakou dobu úměrně vytištěnému množství peněz. Ale poté náhle začaly růst daleko rychleji než byly nové peníze tištěny, protože veřejnost začala panikařit. Je to lidská psychologie, která určuje hodnotu peněz a hodnotu všech ostatních komodit, ačkoliv je samozřejmě ovlivněná sledováním množství peněz.

AEN: Kritizujete Keynese za to, že se uchýlil ke schématickému myšlení a falešně přesné matematické prezentaci svých myšlenek, ale totéž se dá vztáhnout na monetaristy, kteří se rozhodli hrát podle Keynesových pravidel a metod jeho práce, že?

HAZLITT: Přesně tak. Keynes více méně také akceptoval proporrční monetarismus.

AEN: Jaký je Váš názor na současný stav ekonomie? Vidíte v ní tendence vrátit se k smysluplným základům jejího myšlení nebo tendence právě opačné?

HAZLITT: Rakouská škola, která se naštěstí stává početnější, reprezentuje tendenci vrátit se k smysluplnějšímu a přesnějšímu ekonomickému myšlení. Populární a politické myšlení je však stále přitahováno k intervencionismu a socialismu.

AEN: Nevidíte žádnou změnu v tomto trendu?

HAZLITT: Je velmi obtížné předpovídat, jak se trend bude obracet. Ale současnost je jistě intervencionistická, a jestli dnes existuje nějaký trend k obhajobě volného trhu mimo Rakouskou školu, tak si nejsem moc jistý jeho trváním.

AEN: Jak se díváte na rozvoj Rakouské školy po konferenci v South Royaltonu v roce 1974? Máte pocit, že bylo od té doby dosaženo nějakého pokroku?

HAZLITT: Mám důvod k optimismu. Rakouská škola roste co do počtu a jsou tu také pokroky v teorii. Je zde velice slibná skupina mladých spisovatelů.

AEN: Rakušané se dnes rozdělují na von Misesův praxeologický tábor a von Hayekův evolučně-instituční tábor. Jaký na to máte názor?

HAZLITT: Von Hayek je velkým žákem von Misesa, ale rád ho přirovnává k Jeremy Benthamovi. Von Hayek si o svém přístupu myslí, že je méně rigidní a méně dogmatický než von Misesův. Nejsem si však jist, že pokus, vystavět čistý unifikovaný logický systém bez nějakých neurčitých zákoutí a kudrlinek, by měl být odmítán jako dogmatismus.

AEN: A nakonec bychom se chtěli dozvědět, na čem ještě pracujete kromě Vaší již zmiňované knihy o Bretton-Woodu?

HAZLITT: Chystám knihu, z níž jsem zatím napsal asi půltuctu kapitol. Bude se jmenovat *Is Politics Insoluble?* Pojednává o otázce, jaký by měl být skutečný úkol státu. Také si kladu otázku, jestli je či není možné přijít s fungující sadou pravidel pro ideální minimální stát. Existuje nějaký bod při plánování fungování minimálního státu, kdy zkrátka víte, že touha po moci u jistých lidí provždy odsoudí tento plán do říše utopie? Je možné stanovit státu pravidla nebo jsou to pouze utopické sny?

AEN: Před chvílí jste vyjádřil jistou rezervovanost k radikálně tržnímu řešení, teď zase pesimismus ohledně politického uspořádání. Zdáte se být větším skeptikem než když jste před lety psal *A New Constitution Now*. Díváte se na svojí starou práci a kladete si znovu tytéž otázky?

HAZLITT: Ano. Když jsem psal *A New Constitution Now* byl jsem si jistý, že parlamentní systém by byl lepší než náš prezidentský systém. Máme metodu výběru prezidentů, jejichž kvalita se neustále snižuje, jelikož v našem systému nám vládne kalendář a hodiny. Nyní jsou však moje pochybnosti hlubší — jestli se vůbec v nějakém parlamentním systému dostávají k moci ti nejvhodnější lidé. Nicméně si stále myslím, že je lepší žít s riziky a nebezpečími demokracie než se obracet k nějaké jiné formě vlády. Přesto, jak stárnu, tak jsem si některými odpověďmi méně jistý, než jsem kdysi býval.

AEN: Dobrá, jestli člověk s Vašimi znalostmi a Vaším porozuměním pro trh nemá jasné odpovědi na tyto otázky, pak to znamená, že Rakušané mají před sebou ještě mnoho práce. Děkujeme Vám, pane Hazlitte.

(31. srpna 1983,

Otázky kladli

GEORGE SELGIN, DON BOUDREAUX

a SANFORD IKEDA)

